

**AİLE DESTEK EĞİTİM PROGRAMININ ANNELERİN
ÇOCUKLARIYLA OLAN İLİŞKİLERİNE VE ÇOCUKLARININ
SOSYAL DAVRANIŞ DENETİMLERİNE ETKİSİ**

Gölsüm Mollahöseyinoğlu

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TEMEL EĞİTİM ANABİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİMBİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

NİSAN, 2019

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşulu ile teslim tarihinden itibaren(.....) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Gülsüm
Soyadı : Mollahüseyinoğlu
Bölümü : Temel Eğitim
İmza :
Teslim Tarihi :29/04/2019

TEZİN

Türkçe Adı : "Aile Destek Eğitim Programının Annelerin Çocuklarıyla Olan İlişkilerine Ve Çocuklarının Sosyal Davranış Denetimlerine Etkisi"

İngilizce Adı : "The Effect of Family Support Training Program on Mothers' Children and Their Children's Social Behavior Inspections"

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı : Gülsüm Mollahüseyinoğlu

İmza :

JÜRİ ONAY SAYFASI

Gölsüm Mollahüseyinoğlu tarafından hazırlanan “Aile Destek Eğitim Programının Annelerin Çocuklarıyla Olan İlişkilerine ve Çocuklarının Sosyal Davranış Denetimlerine Etkisi” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Gazi Üniversitesi Temel Eğitim Anabilim Dalı, Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Z. Fulya TEMEL

Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Üye: Doç. Dr. Münevver CAN YAŞAR

Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı, Afyon Kocatepe Üniversitesi

Üye: Doç. Dr. Zeynep KURTULMUŞ

Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi:01.04.2019

Bu tezin Temel Eğitim Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Selma YEL

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

TEŞEKKÜR

Lisans eğitimi yıllarından itibaren bana rehberlik eden ve yüksek lisans eğitimi almam konusunda beni cesaretlendiren, yüksek lisans tez çalışmamda deneyimlerini benimle paylaşan ve bilgi birikimiyle beni yönlendiren çok değerli tez danışmanım Prof.Dr. Z.Fulya TEMEL'e teşekkürlerimi sunuyorum.

Aile Destek Eğitim Programı'nı annelerle buluşturarak araştırmamın uygulama boyutunu tamamlamama vesile olan, topluma daha bilinçli anneler kazandırma amacını güden, sosyal belediyecilik anlayışından bir gün dahi sapmayan çok değerli Turhal Belediye Başkanı Tarık Yılmaz BEKLER'e teşekkürlerimi sunuyorum.

Hayatımın her anında her daim yanımda ve destekçim olan değerli aileme ve tezimin hazırlanması sürecinde beni cesaretlendiren sevgisini ve desteğini her daim hissettiğim değerli eşim Ahmet MOLLAHÜSEYİNOĞLU'na sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Gülsüm MOLLAHÜSEYİNOĞLU

**AİLE DESTEK EĞİTİM PROGRAMININ ANNELERİN
ÇOCUKLARIYLA OLAN İLİŞKİLERİNE VE ÇOCUKLARININ
SOSYAL DAVRANIŞ DENETİMLERİNE ETKİSİ
(Yüksek Lisans Tezi)**

**Gülsüm Mollahüseyinoğlu
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
Nisan,2019**

ÖZ

Bu araştırma, aile destek eğitiminin annelerin çocuklarıyla olan ilişkilerine ve çocuklarının sosyal davranış denetimlerine etkisini incelemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmada ön test-son test kontrol gruplu modelde nitel ve nicel yöntemlerin bir arada kullanıldığı karma yöntem uygulanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu Tokat ili Turhal ilçesinde ikamet etmekte olan 18 anne oluşturmıştır. Araştırmacı tarafından sekiz hafta süreyle annelere aile destek eğitimi verilmiştir. Eğitim öncesinde ve sonrasında ölçekler uygulanarak araştırmanın nicel verileri toplanmıştır. Eğitim bittikten altı ay sonra annelerle yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilerek araştırmanın nitel verileri toplanmıştır. Araştırmada nicel veriler, “Kişisel Bilgi Formu”, “Çocuk-Anne Baba İlişki Ölçeği” ve “Aile Sosyal Davranış Denetim Ölçeği” ile toplanmıştır. Nitel veriler ise araştırmacı tarafından hazırlanan “Görüşme Formu” ile toplanmıştır. Nicel verilerin analizinde frekans ve yüzdelik dağılımlardan yararlanılmış, ortalama puanlar ve standart sapma hesaplanmış, gruplar arası karşılaştırmalarda Wilcoxon işaretli sıralar testi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda anne-çocuk ilişkisi ve annelerin sosyal davranış denetimi konularında alınan eğitim öncesi ve sonrası anlamlı bir farklılığın olmadığı belirlenmiştir. Eğitimden altı ay sonra annelere uygulanan görüşme formu sonucunda ise anne-çocuk arasındaki ilişkinin daha nitelikli hale geldiği ve sosyal davranış denetimi konusunda daha bilinçli oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler : Aile Eğitimi, Anne-Çocuk İlişkisi, Sosyal Davranış Denetimi.
Sayfa Adedi : 126
Danışman : Prof. Dr. Z.Fulya TEMEL

**THE EFFECT OF FAMILY SUPPORT TRAINING PROGRAM ON
MOTHERS' CHILDREN AND THEIR CHILDREN'S SOCIAL
BEHAVIOR INSPECTIONS
(Master of Science Thesis)**

Gulsum Mollahuseynoglu

GAZI UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES

April, 2019

ABSTRACT

This study was carried out to investigate the effect of family support education on mothers' relationships with their children and their children's social behavior. In the research, a mixed method was used in the pre-test-post-test control group design with a combination of qualitative and quantitative methods. The study group consisted of 18 mothers residing in the district of Turhal, Tokat province. Mothers were given family support training for eight weeks by the researcher. Quantitative data of the study were collected by applying the scales before and after the training. Semi-structured interviews were conducted with mothers six months after the end of the training and the qualitative data of the study were collected. The quantitative data in the study, "Personal Information Form", "Child-Parent Relationship Scale" and "Family Social Behavior Control Scale" was collected. Qualitative data were collected by "Interview Form" prepared by the researcher. In the analysis of quantitative data, frequency and percentage distributions were used, mean scores and standard deviation were calculated, and Wilcoxon signed rank test was used for comparison between groups. As a result of the study, it was determined that there was no significant difference between mother-child relationship and social behavior control of mothers before and after education. As a result of the interview form applied to mothers six months after the training, it was concluded that the relationship between mother and child became more qualified and more conscious about social behavior control.

Key Words : Family Education, Maternal-Child Relationship, Social Behavior Audit.

Page Number : 126

Supervisor : Prof.Dr. Z.Fulya TEMEL

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI.....	ii
JÜRİ ONAY SAYFASI	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZ.....	v
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	ix
TABLolar LİSTESİ.....	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii
BÖLÜM 1	1
GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu	4
1.2.Araştırmanın Amacı	4
1.3.Araştırmanın Önemi.....	5
1.4. Araştırmanın Varsayımları.....	5
1.5.Araştırmanın Sınırlılıkları	6
1.6.Tanımlar	6
BÖLÜM 2	7
KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	7
2.1. Aile.....	7
2.1.1. Ailenin Tanımı.....	7
2.1.2. Aile Türleri	8
2.1.3.Ailenin Özellikleri, Görev ve Sorumlulukları	8
2.2.Aile Eğitimi.....	10
2.2.1.Aile Eğitiminin Amacı	12
2.2.2.Aile Eğitiminin İlkeleri.....	13

2.2.3.Aile Destek Eğitimine Yönelik Ülkemizde Uygulanan Programlar	14
2.2.3.1. Anne- Çocuk Eğitim Programı	14
2.2.3.2. Gazi Üniversitesi Anne -Çocuk Eğitim Programı	14
2.2.3.3. Anne- Destek Eğitim Programı.....	15
2.2.3.4. Aile Eğitimi Kurs Programı	16
2.2.4.Aile Eğitiminin Önemi.....	16
2.3. Okul öncesi Eğitimde Ailenin Önemi	19
2.4. Okul Öncesi Eğitimde Aile Desteği	21
2.5. Anne-Çocuk İlişkisi.....	25
2.5.1.Anne-Çocuk İlişkisini Etkileyen Faktörler	32
2.5.2. Okul Öncesi Eğitimde Ebeveyn ve Çocuk İlişkisi.....	36
2.6.Okul Öncesi Dönemde Sosyal Gelişim	37
2.7. Okul Öncesi Dönemde Olumlu Sosyal Davranış	41
2.7.1. Sosyal Davranışın Gelişimini Etkileyen Faktörler	42
2.8. Sosyal Davranış Denetimi.....	45
2.9. Aile Eğitiminin Sosyal Gelişim ve Davranış Denetimi ile İlişkisi	47
BÖLÜM 3	51
İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	51
3.1. Aile Eğitim Programlarına Yönelik Araştırmalar.....	51
3.2.Anne-Çocuk İlişğine Yönelik Yapılan Çalışmalar.....	55
BÖLÜM IV	62
YÖNTEM.....	62
4.1. Araştırma Modeli.....	62
4.2.Çalışma Grubu	63
4.3.Veritoplama Araçları	65
4.3.1.Çocuk- Anne Baba İlişki Ölçeği	65
4.3.2.Aile Sosyal Davranış Denetim Ölçeği.....	65
4.3.3. Yarı yapılandırılmış Görüşme Formu	66
4.3.4.Kişisel Bilgi Formu	67
4.4. Aile Destek Eğitim Programı	67
4.5.Verilerin Toplanması.....	68
4.6.Verilen Analizi.....	68
BÖLÜM V.....	69

BULGULAR.....	69
5.1. Aile Destek Eğitim Programının Annelerin Çocukları İle Olan İlişkilerine Etkisinin İncelenmesi.....	69
5.2. Aile Destek Eğitim Programının, Annelerin Çocuklarına İlişkin Sosyal Davranış Denetim Düzeylerine Etkisinin İncelenmesi.....	71
5.3. Yarı-yapılandırılmış Görüşme Formunun İncelenmesi	74
BÖLÜM VI.....	80
TARTIŞMA VE ÖNERİLER.....	80
6.1. Tartışma.....	80
6.2. Öneriler	93
KAYNAKLAR	95

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. <i>Araştırma Modeli</i>	63
Tablo 2. <i>Çalışma Grubu</i>	64
Tablo 3. <i>Annelerin Çocuk-Anne Baba İlişki Ölçeği’den Eğitim Öncesi ve Sonrası Aldıkları Puan Ortalamaları</i>	69
Tablo 4. <i>Annelerin Çocuk- Anne Baba İlişki Ölçeği’ne İlişkin Uygulama Öncesi ve Sonrası Puanlarına Ait Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları</i>	70
Tablo 5. <i>Annelerin Aile Sosyal Davranış Denetim Ölçeği’nden Eğitim Öncesi ve Sonrası Aldıkları Puan Ortalamaları</i>	71
Tablo 6. <i>Annelerin Aile Sosyal Davranış Denetim Ölçeği’nden Uygulama Öncesi ve Sonrası Puanlarına Ait Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları</i>	73

ŞEKİLLER LİSTESİ

<i>Şekil 1.</i> Annelerin çocuk-anne baba ilişki ölçeği’den eğitim öncesi ve sonrası aldıkları puan ortalamaları grafiği.....	70
<i>Şekil 2.</i> Annelerin çocuk-anababa ilişki ölçeği’den eğitim öncesi ve sonrası aldıkları puan ortalamaları grafiği.....	73

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Toplumun en küçük birimi olan aile, toplumun gelişimi ve ilerleyişi açısından oldukça önemlidir. Toplumun eğitilmesi ve geliştirilmesi hedefleniyorsa, toplumun geleceği olan çocukların eğitilmesi ve geliştirilmesi gerekmektedir. Çocukların eğitimi ilk olarak ailede başlar. Aileler çocuklarının geleceğine yön verirken aynı zamanda yetiştirdikleri çocuklarıyla bulundukları toplumun geleceğine de yön verirler. Ailelerin geliştirilmesinde büyük rol oynayan aile eğitim programlarının yetkinliği ve verimliliği de dolaylı olarak toplumların geleceğini etkilemektedir.

Anne-babalar dünyaya getirdikleri çocuklarının gelişiminden ve bakımından sorumludurlar. Çocuğun bakımıyla ilgilenen anne-baba ya da vekilleri çocuğun gelişimine öyle büyük bir etkide bulunurlar ki adeta yeni bir insan yaratırlar. Ebeveynler çocuklarına kalıtsal anlamda katkıda bulunmanın yanı sıra çocuklarına sunacakları tecrübelerle de onu şekillendirmeye devam ederler. Çocuğun kalıtsal özellikleri yaşadığı tecrübelerle kendisini göstermeye başlar (Bornstein ve Güngör,2018, s. 105). Bundan dolayı çocuğun bakımını üstelen kişinin,anne-baba ya da başka bir birey olsun, çocuğa yaşatacağı tecrübe ortamları da çocuğun gelişimini şekillendirmede büyük önem arz etmektedir.

Çocuğun gelişimine uygun ve gelişimini destekleyici ortamları sağlamak ailenin en önemli rollerinden birisidir. Çocuğun okuldaki başarısında aldığı eğitim kadar ailenin evde verdiği destek de önemlidir (Varol,2016, s. 49). Çocukların eğitimleri ve gelişimlerinde kendilerinden sonra en önemli kişiler kuşkusuz ebeveynleridir. Çocuklar sadece planlı programlı eğitimlerle öğrenmezler. İnfomal öğrenmeler eğitimlerinin oldukça önemli bir kısmını oluşturur. Bu öğrenmelerde kaynaklar uzman kişiler değil çocuğun ebeveyni ve çevresindeki diğer kişilerdir (Ağdemir,1991, s.5). Aile eğitimi günümüzde çocuk

yetiştirmek ve aile ilişkilerini geliştirmek için gerekli olan becerileri kazanmanın bir yolu olarak grlmektedir (Gr ve Kurt,2011, s. 35).

Aile eēitimi, ailelerin çocuklarına beceri kazandırmaları için onlarla zaman geçirmelerine fırsat sunar. Aile eēitimi aile olduēu kadar ocuēa da faydalı olan bir süreçtir. Ailelerin aldıkları eēitimle birlikte ocuēun evde alacakları eēitim ortamları da artmış olmakta ve çocuklar bu sayede öğrendiklerini genelleyip kalıcı hale getirebilmektedirler (Benson, Karlof ve Siperstein, 2008, s. 48).

Ailelerin çocuklarına farklı durumlarda nasıl davranmaları gerektiēini bilmeleri önemlidir. Ebeveyni tarafından gerekli durumlarda takdir edilip, hata yaptıēında fark ettirilen çocuklar saēlıklı bir kişilik gelişimi gösterirler (Dahlberg, Moss ve Pence,1999, s. 127). Aile eēitimi yoluyla anne-babalar çocuklarına beceri ve kavram kazandırma yollarını öğrenmekte, çocuklarıyla ilgili ortaya çıkabilecek olası problemlere önlem alma ve bu problemleri çözme becerilerine de sahip olabilmektedirler (Varol,2016, s. 49). Ailelere verilen eēitimde ebeveynler çocukların okul-ev paralelliēinde öğrendiklerinin kalıcı hale gelmesini, okula olan hazır bulunuşluklarını ve gelecekteki başarılarını destekleyebilmektedir. Bunun yanı sıra aile ocuēunu çevreden soyutlamadan bulunduēu ortamı eēitsel hale getirebilmektedir (Yılmaz Bolat ve özgün,2011, s. 23). Eēitsel bir aile ortamı da aile içi etkileşimine katkıda bulunmaktadır.

Aile içi etkileşimin temelini de anne-baba arasındaki etkileşim oluşturmaktadır. Bu yüzden eşler ocuk sahibi olmaya karar verdiklerinde sorumlulukları da artar (Yaşar,2009, s. 10). Aile, ocuēun sosyalleşmesinde ilk basamaēı oluşturur. Bu basamakta ocuēun ilk etkileşimi anneye olmaktadır. ocuēun annesiyle olan bu ilişkisinin olumlu ya da olumsuz olması ocuēun davranışlarını, kişilik gelişimini, sosyal ilişkilerini yani genel anlamda yaşamının sonraki aşamalarını da önemli derecede etkilemektedir (Yaşar, 2009, s. 1). Bebek ile annenin etkileşimi doēum öncesinde bebek anne karnındayken başlarken doēum sonrasında ve tüm hayatında da devam etmektedir (GenezMuluk, 2004, s. 17). Anne-bebek arasındaki baēlanma durumu yetişkinlikteki yakın ilişkilerini olumlu ya da olumsuz olarak etkilemektedir (Waters,Merrick,Arbersheim ve Treboux'dan Aktaran Kaya Baran, 2009, s. 1).

Anne-babalar, çocuklarının hayatında oldukça önemli bir yere sahip olup, ocuk doēduēu andan itibaren çocuklarıyla kurduēu saēlam baē ve sıcak ilişkiyle çocuklarının daha

sağlıklı bir ruh yapısına sahip olmasını sağlarlar. Ebeveynin çocuğuna gösterdiği sevgi çocuğunun ebeveyniyle ve kardeşleriyle sağlıklı ilişkiler kurmasını sağlar. Aile bireylerinin birbirine zaman ayırdığı, duygu ve düşüncelerini paylaştığı, birbirlerine değer verdiği ve etkili bir iletişimin var olduğu aile ortamı sağlıklı bir anne-baba-çocuk ilişkisi oluşmasını sağlar (Gezer Şen, 2011, s. 27). Sağlıklı bir anne-baba-çocuk ilişkisinin de çocuğun sosyal gelişiminin üzerinde olumlu etkisinin olacağı düşünülmektedir.

Çocuğun sosyal yaşamı doğduğu andan itibaren başlar. Her çocuk bulunduğu ortama uyum sağlamak için çaba sarf eder. Bu sosyalleşme çabalarında desteğe ihtiyaç duyar. Bu desteği göreceği ilk kişiler anne-babadır. Çocuğun yaşamının ilk yıllarında çevresiyle olan sosyal etkileşimi sosyal davranışlarını etkiler (Andı, 2014, s. 52).

Okul öncesi dönemdeki çocuk için ilk sosyalleşme ailede başlar. Bu sosyalleşme sürecini aile bireyleri ile olan ilişkileri, ailenin çocuktan beklentileri ve kabul veya reddettikleri davranışları bildirmeleri oluşturur. Ailenin kendine özgü kuralları çocuğun sosyal davranışlarını etkiler. Ailenin koyduğu kurallar denetimi de gerekli kılar. İstenmeyen davranış yapıldığında aile bu kuralları hatırlatabilir ve kurallara uyulmasını isteyebilir. Bu denetim ailenin çocuk yetiştirme tutumunda belirleyici olduğu gibi çocuğun sosyal davranışlarının gelişiminde de etkilidir (Efe, 2005, s. 20).

Bireylerin toplumda bağımsız olarak yaşayıp yaşam kalitelerinin yüksek olması sosyal ilişkilerine bağlıdır. Tüm bireylerin uyum içinde yaşadığı bir toplum bireylerin sosyal davranışları ile yakından ilişkilidir. Bireyin sosyal davranışları toplumla bütünleşmesini ve diğer bireylerle iletişimini sağlar (Gür, 2016, s. 1). Aile ve okul çocuğun kazanmasını ve sahip olmasını istedikleri sosyal davranışları içeren bazı kurallar koyarlar ve uyulması için de denetim yaparlar. Ailenin çocuğun sosyal davranışlarını denetlemesi, çocuğun kurallara uygun davranışlar sergilediğinde aile tarafından onaylanması ile kurallara uygun olmayan davranışlar sergilediğinde uyarılması ya da bireyi engellemesi olarak nitelendirebiliriz (Efe, 2005, s. 20-24).

Çocukta gelişen benlik kavramı ebeveynlerinin ona karşı olan tutumlarının etkisiyle şekillenmeye başlar. Anne-babalar çoğu zaman hayal ettikleri çocuk kalıbına kendi çocuklarını sokmaya çalışarak kimi zaman çocuklarından kapasitelerinin üstünde başarılar beklemektedirler. Çocuğun gelişiminde ve eğitiminde bu denli önemli olan ebeveynlerinin

çocuklarının gelişimleri için gerekli bilgileri edinmeleri gerekmektedir (Yavuzer,2011, s. 115).

Çocuğun gelişiminde, eğitiminde, sosyal ilişkilerinde etkisinin büyük olduğu şüphesiz kabul edilen ailenin eğitilmesi de büyük önem arz etmektedir. Aile eğitim programları vasıtasıyla ailelerin bu konulardaki ihtiyaçlarının giderilme durumunu ve çocuklarıyla olan ilişkilerini nasıl etkilediğini araştırmak bu çalışmanın problem durumunu oluşturmaktadır.

1.1. Problem Durumu

Aile destek eğitiminin annelerin çocuklarıyla olan ilişkilerine ve çocuklarının sosyal davranış denetimlerine etkisinin ne düzeyde olduğu, araştırmanın problem durumunu oluşturmaktadır.

1.2.Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, Aile Destek Eğitim Programının annelerin çocuklarıyla olan ilişkilerine ve çocuklarının sosyal davranış denetimlerine etkisini incelemektir. Bu ana amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmaktadır:

1. 3-6 Yaşları Arasında Çocuğu Olan Anneler İçin Aile Destek Eğitim Programı çocukların ev dışı davranış denetimlerini etkilemekte midir?
2. 3-6 Yaşları Arasında Çocuğu Olan Anneler İçin Aile Destek Eğitim Programı çocukların ev içi davranış denetimlerini etkilemekte midir ?
3. 3-6 Yaşları Arasında Çocuğu Olan Anneler İçin Aile Destek Eğitim Programı çocukların olgunlaşma denetimlerini etkilemekte midir?
4. 3-6 Yaşları Arasında Çocuğu Olan Anneler İçin Aile Destek Eğitim Programı çocukların olumlu davranış denetimlerini etkilemekte midir?
5. 3-6 Yaşları Arasında Çocuğu Olan Anneler İçin Aile Destek Eğitim Programı çocukların olumsuz davranış denetimini etkilemekte midir?
6. 3-6 Yaşları Arasında Çocuğu Olan Anneler İçin Aile Destek Eğitim Programı çocukların sosyal ilişki denetimini etkilemekte midir?

7. 3-6 Yaşları Arasında Çocuğu Olan Anneler İçin Aile Destek Eğitim Programının annelerin çocuklarıyla olan ilişkilerini nasıl etkilemektedir?
8. 3-6 Yaşları Arasında Çocuğu Olan Anneler İçin Aile Destek Eğitim Programının annelerin çocuklarının sosyal davranış denetimlerine etkisini nasıl etkilemektedir?

1.3.Araştırmanın Önemi

Gelişimi ve eğitimi sağlıklı bir şekilde devam eden, toplumla uyumlu, diğer bireylerle sağlıklı ilişkiler kurabilen bireyler yetiştirmek her ailenin hedefidir. Bu hedefe ulaşmakta desteğe ihtiyaç duyabilirler. Alacakları destek eğitimleriyle çocuklarını daha iyi ve sağlıklı bireyler olarak yetiştirebilmektedirler. Bu noktada aile eğitim programlarının işlevselliği ve etkilerinin önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Yapılan birçok araştırmada ailelere verilen eğitimlerin çocuklarının gelişimleri ve aile üzerindeki etkilerine bakılmıştır. Demircioğlu (2012) yaptığı araştırmasında aile eğitimi programının aile işlevleri, anne-baba tutumları ve çocuğun gelişimi üzerinde olumlu etkilerinin olduğu sonucuna ulaşmıştır. Yılmaz Bolat (2011) yaptığı araştırmasında anne-baba eğitiminin 5-6 yaş çocuğa sahip olan anne-babaların çocuk yetiştirme tutum ve davranışları üzerinde etkili olduğunu saptamıştır. Literatür incelendiğinde aile eğitim programlarının aile ve çocuk üzerindeki etkileri çeşitli değişkenlerle incelenmiş fakat aile eğitim programlarının anne-çocuk ilişkisi ve annelerin çocuklarının sosyal davranışlarını denetlemesine etkisi üzerine araştırma yapılmadığı görülmüştür. Bu araştırmanın aile eğitimi programlarının geliştirilmesinde alan yazınına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.4. Araştırmanın Varsayımları

Bu araştırmanın varsayımları şunlardır:

- 1.Araştırmanın örneklem grubunda bulunan annelerin görüşlerinin araştırmanın evreni olan 3-6 yaşları arasında çocuğu olan annelerin görüşlerini yansıttığı,
- 2.Çalışma grubundaki annelerin ölçeklere düşüncelerini objektif bir şekilde yansıttıkları,
- 3.Araştırmada kullanılan ölçeklerin çalışma grubundaki anneler için uygun olduğu ve ölçeklerden aldıkları puanların objektif yansıyacağı varsayılmaktadır.

1.5.Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırmanın sınırlılıkları şunlardır:

1. Araştırma Tokat ili Turhal ilçesinde ikamet eden 3-6 yaşları arasında çocuğu olan 18 anne ile sınırlandırılmıştır.
2. Araştırmada aile eğitimi programının anneler üzerindeki etkisi, anne-çocuk ilişkisi ve sosyal davranış denetimi üzerindeki etkisi ile sınırlandırılmıştır. Çocukları tipik gelişim gösteren aileler ile sınırlandırılmıştır.

1.6.Tanımlar

Sosyal Davranış Denetimi: Ailenin çocuğun sosyal davranışlarını denetlemesi, çocuğun kurallara uygun davranışlar sergilediğinde aile tarafından onaylanması ile kurallara uygun olmayan davranışlar sergilediğinde uyarılması ya da bireyi engellemesi olarak nitelendirebiliriz (Efe, 2005, s. 20)

BÖLÜM 2

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Aile

2.1.1. Ailenin Tanımı

Evlilikle birlikte başlayan, tüm toplumlar tarafından vazgeçilmez olarak tanımlanan aile kurumu, insanlık tarihi süresince devam etmektedir. Bireylerin sosyal yaşamı, ilk ve kalıcı olarak deneyimlediği kurum olan aile, üreme işleviyle birlikte neslin devamını sağlamakta, toplumlara sosyal ve kültürel bir ortam hazırlamaktadır (Farmer, 1979, s. 1). Dünya üzerinde aile kavramının olmadığı hiçbir toplumun olmayışı sebebiyle, aile kavramının evrenselliğinden söz edebiliriz (Erkan,2013, s. 3).

Bireyleri arasında kan bağı, evlilik ya da evlatlık bağları bulunan, sosyal ve ekonomik birimi bulunan, aynı çatı altında yaşamını sürdüren gruplar aileleri oluşturmaktadır. Kültürler arasında aile yapıları farklılık göstermektedir. Bu farklılıklara rağmen her toplumda aile kavramından söz edilebilmektedir. Toplumlarda bulunan aile sistemlerinin üyeleri çeşitli farklılıklar göstermektedir. Şehir yaşamında anne, baba ve çocuk çekirdek aile yapısını oluştururken, kırsal kesimlerde anne, baba ve çocuğa ek olarak büyük anne-baba, amca, dayı, yenge ve onların çocukları da geniş aile yapısını oluşturmaktadır (Budak, 2009, s. 25).

Aile toplumun en temel organı konumundadır. Aile yapıları kültürel faktörlerden etkilenmekte olup, kendi yapısı içerisinde özgün bir etkileşim ağını bünyesinde barındırmaktadır (Demir, 2011, s. 4). Aile üyeleri, ailenin genetik özellikleriyle doğmaktadır. Üyeler, içerisinde bulunduğu sosyal çevrenin davranış sistemlerini ve değer

algılarını aile de öğrenir. Bu nedenle aile toplumu şekillendiren ve ona yön veren ana unsur olarak değerlendirilmektedir (Oktay, 2007, s. 47).

2.1.2. Aile Türleri

En eski ve temel kurumlardan birisi olan aile, çeşitli görevleri yerine getirmek zorundadır. Aile kurumu kendisine has bir yapıya sahiptir. Kültürlere, alt gruplara ve sosyal sınıflara göre değişkenlik gösteren aile yapıları bulunmaktadır. Çeşitli aile yapılarının bulunması aile tanımlamasında ve ailenin işlevlerinin belirlenmesinde çeşitli görüşlerin oluşumuna olanak sağlamıştır. Genel anlamda aile kavramı, hane halkı, otorite, akraba ilişkileri ve mülkiyete göre şekillenen evrensel nitelikleri olan toplumsal kurum olarak tanımlanmıştır (İçli, 1997, s. 59).

Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (2011, s. 153-154) verilerine göre ülkemizde en yaygın görülen aile tipi %68,6 ile çekirdek ailedir. Geniş ailenin oranı ülke genelinde %10,1 iken, dağılmış ailelerin oranının ise %21,2 olduğu bildirilmektedir. Kentlerde aile yapıları incelendiğinde ise bu oranın arttığı görülmektedir. Dağılmış ailelerin oranı İstanbul'da %21,9 iken, İzmir'de %28,2'dir. Kırsal kesimlerde geniş ailelerin oranı %13,2; kentlerde ise %8,8'dir.

2.1.3. Ailenin Özellikleri, Görev ve Sorumlulukları

Aile kurumunun çeşitli özellikleri bulunmaktadır. Özgüven (2000, s. 26-27) bu özellikleri şu şekilde ifade etmektedir:

- Ailelerin birliği duygusal temellere dayanır.
- Aile, büyüklüğü ile sınırlıdır.
- Ailedeki üyelerin belirlenmiş olan sorumluluğu ve rolleri bulunmaktadır.
- Toplumsal kurumlarla iletişim halindedir.
- Ailelerin evrensel nitelikleri bulunmaktadır.
- Aileler, üyelerinin kişilik yapılarına şekil vermektedir.
- Aile, toplumun çekirdeğini oluşturmaktadır.

- Standart yapıları bulunmayan aile kurumunun, özel yapıları bulunmaktadır.

Aile kurumunun yapıları farklı olsa da bütün toplumlarda kabul edilen temel sorumlulukları bulunmaktadır. Bu görevler şu şekilde ifade edilmektedir:

- Ailenin ekonomik ihtiyaçlarının karşılanması,
- Sosyal çevre içerisinde statü elde edilmesinin sağlanması,
- Cinsel doyum ve üreme,
- Çocukların geleceklerinin planlanıp, eğitim ihtiyaçlarının karşılanması,
- Aile üyelerinin dini ve ahlaki gelişiminin sağlanması,
- Aile üyeleri arasında sevgi ve saygının oluşumu,
- Aile üyelerinin gelebilecek tehlikelere karşı gereken önlemlerin alınması aile kurumunun görevleri arasında gösterilmektedir (Yavuzer, 2004, s. 45-46).

Aile kurumunun biyolojik, psikolojik ve toplumsal yapısı itibariyle bireyin ve toplumun ihtiyaçlarından olan cinsel ilişki, üreme, barınma, sevmeye-sevilmek, bağımsız olma, aidiyet, statü, bilginin ve malların yeni nesile aktarılması ile çocukların bakımının ve eğitim ihtiyaçlarının karşılanmasına kadar çeşitli alanlarda yer alan görevleri gerçekleştirmektedir. Toplumlar tarafından ailenin temel fonksiyonları belirlenmektedir. Bu fonksiyonlar şu şekilde ifade edilmektedir (Gür ve Kurt, 2011, s. 34).

- **Biyolojik Görev:** Ailenin neslinin devamının sağlanması ve varlığının korunmasını kapsamaktadır.
- **Ekonomik Görev:** Aile üyelerinin maddi ihtiyaçlarının giderilmesini kapsamaktadır.
- **Koruyuculuk Görevi:** Üyelerin maddi ve manevi zarar görmesinin engellenmesidir.
- **Psikolojik Görev:** Olumlu duygu durum düzeyinin geliştirilmesini kapsamaktadır.
- **Eğitim Görevi:** Üyelerin sosyalleşebilmesi ve sağlıklı yetiştirilebilmesini kapsamaktadır.

Ailelerin oluşumundan itibaren yapısı ve fonksiyonları açısından zaman içerisinde değişiklikler olmuştur. İlk insanlarda ailenin çok fazla fonksiyonu varken; modern aile yapılarında ise aileye yardımcı olabilecek kurum ve kuruluşlar ile ailenin görevlerini

hafifletecek yardımcıların olması, oluşan toplumsal değişimle aile yapı ve fonksiyonlarında değişikliğe sebep olmuştur (Doğan, 2015, s. 170). Ailenin yapısı ve fonksiyonlarında meydana gelen değişimler, çocukların sağlıklı gelişimi açısından çeşitli bilgi ve becerilerin elde edebilmesini zorunlu hale getirmiştir.

Çocukların okulda öğrendiği bilgi ve becerilerin ebeveynler tarafından okul dışında da uygulanabilmesi, okul-ev işbirliği sağlanarak çocukların gelişimine olumlu yönde katkı sunulması, çocukların daha hızlı öğrenmesini ve diğer beceri alanlarına olumlu transferini kolaylaştırmaktadır (Sucuoğlu, 1991, s. 11). Ailenin, çocukların çeşitli gelişim alanlarına katkıda bulunmasını sağlamak için çeşitli eğitim programları ihtiyaç haline gelmiştir.

2.2.Aile Eğitimi

Literatür incelendiğinde aile eğitimi üzerine farklı tanımların yer aldığı görülmektedir. Bogenschneider ve Johnson'e (2004, s. 21) göre aile eğitimleri, anne-babanın bilgi ve becerilerini geliştirerek, çocukların gelişimine ve yaşanan problemlerle olumlu başa çıkabilmeyi temel alan programlar bütünüdür. Aile eğitim programlarıyla birlikte aileler çocukların gereksinimlerine ve gelişim görevlerine daha hassas yaklaşırken, aynı zamanda da ebeveynlik becerileri kazanılmasını sağlamaktadır.

Aile eğitimi, ebeveynlerin çocuklarının gelişim ve eğitim sürecine aktif katılımlarını sağlayacak bir program ile çocuklarını sağlıklı yetiştirebilmeleri için yapılmış etkinliklerdir (Tezel Şahin ve Özyürek, 2011, s. 10). Aile eğitimi, aileler ile aile üyelerinin aile yaşantısına olumlu katkı sunmayı sağlayan bilgi, beceri, tutum ve davranış örüntülerinin kazanılmasını hedeflemektedir. Aile eğitimleri literatürde ailenin zenginleştirilmesi, geliştirilmesi, yetkinleştirilmesi ve yaşam eğitimleri gibi çeşitli isimlerle geçmektedir (Apaydın ve Canel, 2011, s. 11).

Çocuğun içinde bulunduğu aile ortamının niteliği ve çevre koşulları çocuğun gelişim alanlarını etkilemektedir. Erken çocukluk döneminde ailenin çocuğuna sunduğu koşulsuz sevgi ve güven verici ortam onun gelişimini desteklemektedir. Anne-babaların bu ortamı sağlayabilmeleri, çocuklarını destekleyebilmeleri, sağlıklı iletişim kurabilmeleri konusunda desteğe ihtiyaçları bulunmaktadır (Kılınç, 2011, s. 7). Aile eğitimleri, anne-baba ya da bakım veren kişinin çocuklarla birlikte daha sağlıklı bir yaşam sürdürmesi için sorumluluk bilincine sahip, ilgili ve bilgili olan, mutluluk düzeyi yüksek, sağlıklı aileler olabilmesi için

bilgi veren, ayrıca gerekli becerilerin kazandırılması için rehberlik eden programlardır. Aile eğitimleri, halk hareketleri olarak ifade edilmiştir ve aile eğitimlerinin sosyal çevreyle iç içe olacak şekilde yol gösterici özelliğinin bulunması gerektiği belirtilmiştir (Brillinger ve Brundage'den Aktaran Ural, 2013, s. 52).

Ömeroğlu(1999), aile eğitimini çocuğu yetiştiren kişiyi desteklemek, ebeveynin çocuğuna zengin uyarıcı ortamlar hazırlamasını sağlamak, ebeveynin çocuğuyla olan ilişkisini geliştirmek ve doğumdan okul başlangıcına kadar olan süre içinde çocukların gelişimlerine cevap vermek olarak tanımlamıştır.

Bu tanımlar incelendiğinde, ailelerin çocuk gelişimi ve eğitimi, çocuk yetiştirme, aile ilişkileri, sorunlarla baş etme vb. gibi konularda profesyonel kişiler tarafından aldıkları sistemli ve programlı bir eğitimden söz edilmektedir.

Çocuğun anne-babadan kalıtım yoluyla aldığı özelliklerin nasıl şekilleneceği, ne kadar gelişeceği ve daha sonraki yaşantısını nasıl etkileyeceği; ailenin sosyo-ekonomik ve sosyo kültürel özelliklerine, çocuklarıyla ve birbirleriyle olan ilişkilerine, çocuk yetiştirme tutumlarına, rol model olma şekillerine ve eğitim konusundaki bilgileri gibi aile ortamıyla ilgili birçok etkene bağlıdır. Bu nedenlerle çocuğun yetiştirilmesinin tesadüfi durumlara bırakılmadan bilinçli ortamlarda yapılması gerekmektedir. Sonuç olarak çocuğun hayatında bu denli belirleyici etki bırakabilen ebeveynlerin çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda bilinçlendirilmesi ve öğrendiklerini davranışa dönüştüreceği kapsamlı bir programla eğitilmeleri gerekmektedir (Üstünoğlu,1991, s. 121-122). Günümüzde aile eğitim programı adı altında birçok farklı eğitim programı oluşturulmuş olup bu programların ortak noktası, anne-babalara, anne-babalık hakkında farklı konularda bilgi ve farkındalık kazandırmaktır (Gür ve Kurt, 2011, s. 36).

Ebeveynleri vasıtasıyla çocuklarını eğitmek çocukların çevrelerinden soyutlanmadan eğitilmelerine olanak sağlar. Çocuğun yaşam alanının eğitsel hale getirilmesi ancak ailenin eğitilmiş olması ile mümkündür (Çağdaş ve Seçer,2004, s. 4). Aile eğitimlerinin düzenlenmesi, okul ortamında da öğretmenlere kolaylık sağlamaktadır. Özellikle sosyo-ekonomik açıdan dezavantajlı olan bölgedeki anlayışa göre öğretme sorumluluğu okula ve öğretmene yüklendiği görülmektedir. Bu nedenle ebeveynlerin, çocuklarının gelişimin hakkında bilgi almak için okula gitmedikleri ve öğretmenleriyle hiçbir görüşme gerçekleştirmediği gözlenmiştir (Erdoğan ve Demirkasımoğlu, 2010, s. 411-412).Aile

eğitim programlarıyla birlikte anne ve babaların işlevselliği ile bilgi ve becerilerinin artırılarak, sorumluluklarının tam anlamıyla yerine getirilmesi sağlanabilmektedir (Demir, 2011, s. 1).

Aile eğitimleri kavramsal ve sistematik temellere dayalı olup, aile üyelerine ebeveynlik becerisi kazandırmayı ve farklı konularda bilgilendirmeyi hedeflemektedir (Varol, 2016, s. 49). Hedefler doğrultusunda aile ve çocukların ihtiyaçlarına uygun olarak aile eğitim programları geliştirilerek, gerekli eğitimler düzenlenmektedir (Cavkaytar, 1998, s. 19). Aile eğitim programlarıyla ebeveynlerin çocuk ya da çocuklarına becerilerle kavramları öğretebilme, davranış kontrolünün sağlanması için gerekli tekniklerin kazandırılması amaçlanmaktadır (Küçüker, 1993, s. 23). Geçmişten günümüze aile eğitimlerinin düzenlendiği görülmektedir.

Ailelere yönelik düzenlenen ve aile üyelerinin yeterlilik alanları geliştirme amacı güden ilk eğitimler 1928-1935 yılları arasında yürütülmüştür. Bu eğitimler Millet Mektepleri uygulamalarında yer almıştır. Uygulamalarda yurttaşlık ve okur-yazarlık eğitimleri düzenlenmiştir. Bunlara ek olarak sağlık ve hesap bilgisi dersleri de okutulmaktadır (Albayrak, 1994, s. 471-478).

Aile eğitimleri adı altında farklı uygulamalar yapılmaktadır. Bu farklılıklara rağmen annelere ve babalara çeşitli konularda farkındalık kazandırabilmek, aile eğitimlerinin ortak noktasıdır. Eşlerin birbiriyle olan ilişkisi, iletişimi, aile planlaması ve cinsellik gibi konuların yanı sıra anne-baba ile çocuk iletişimi, çocukların sağlık ve eğitimleri konularında da eğitimler düzenlenebilmektedir. Aile üyeleri arasında nitelikli iletişim kurulabilmesi ve anne-babaların çocuklarına olumlu tutum ve davranışları, çocukların kişilik gelişimini etki etmektedir. Bu nedenle aile eğitimleri, yetişkin eğitimlerinden farklı olarak ekonomik, politik ve sosyolojik bir anlam taşımaktadır. Aileler, toplumları temsil ettiği için aile eğitimleri de toplumlara yön verebilmektedir. Kùltürler arası aile eğitimlerinin içerikleri, yöntem, teknikler, irdelenen sorunlar ve eğitim alacak kişiler farklılık göstermektedir (Sırmabıyıklı, 2017, s. 10).

2.2.1.Aile Eğitiminin Amacı

Ailelerin çocuklarının gelişim alanlarına doğru etkilerde bulunma ihtiyacının artması, çocuğun eğitime yönelik bilgi ve beceri ihtiyaçlarını karşılayacak ve uzmanlar tarafından

hazırlanmış eğitim programlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Aile eğitim programları, çocuklara ebeveynleri tarafından beceri ve kavram öğretimi ile davranış kontrolünün sağlanmasında yer alan yöntem ve tekniklerin öğretilmesini amaçlamaktadır (Küçük, 1993, s. 23). Ailelere verilen eğitim programları ile, anne-babalık yetilerini geliştirme, ailelerin çocuk gelişimiyle ilgili bilgilerini artırma, karşılaştıkları problemlerle pozitif yollarla başa çıkabilme, çocuğun gelişim alanlarına nasıl katkı sağlayabileceklerine ilişkin öğrenme deneyimlerini geliştirmek hedeflenmektedir (Tezel Şahin ve Özyürek, 2010, s. 142). Çocuğun gelişimi ve eğitimi üzerinde bu denli önemi olan anne-babanın çocuk yetiştirme becerilerinin eğitim programları ile desteklenmesi gerekmektedir (Erkan, 2013, s. 23).

Aile eğitim programlarının temel amacı, ailelerin çocuk yetiştirme noktasında daha bilinçli olması, çocuk gelişimine yönelik bilgi ve becerilerin artırılması, olumsuz davranışların ortadan kaldırılması ve çocuklara yönelik olumlu tutumların geliştirilmesi gibi konuları içermektedir (Tezel Şahin ve Cevher Kalburan, 2009, s. 2).

Aile eğitiminde amaç; babaların da etkin olarak katıldığı, ebeveynlerin kendilerine güven kazandığı ve çocuklarıyla ilgili merak ettikleri ve öğrenmek istedikleri konusunda yardımcı olmaktır. Önemli noktalarından bir diğeri ise anne-babaları, anne-babalığın değişik yönleri hakkında bilinçlendirmek ve anne-babaları görev ve sorumlulukları hakkında bilinçlendirmektir (Cavkaytar'dan aktaran Yılmaz Bolat ve Özgün, 2011, s. 22). Aile eğitiminin temel amacı, anne-babaların kendilerine olan güvenlerini kazandırma, çocuklarının gelişimleri üzerine ihtiyaç duydukları, bilgi ve becerileri arttırmak ve özellikle babaları da eğitime aktif olarak katmaktır. Ayrıca anne-babalar, anne-babalığın farklı yönleri hakkında bilgi sahibi yapmak, onları hak ve sorumlulukları konusunda bilinçlendirmek de aile eğitiminin amaçlarındandır (Gür ve Kurt, 2011, s. 35). Aile eğitiminde hedef, anne-babalara öğretmen rolü yüklemek değil, onların çocuklarının ihtiyacı olan becerileri doğal bir süreç içinde nasıl öğretebileceklerini kazandırmaktır (Varol, 2016, s. 50).

2.2.2. Aile Eğitiminin İlkeleri

Morawska ve Sanders (2006, s. 30) aile eğitim programlarının temel prensiplerinin şu şekilde açıklamaktadır:

- Anne ve babalığa yönelik elde edilen becerinin tecrübeye dönüştürülmesini sağlamak,
- Anne ve babanın eğitim programlarıyla öğrendiği bilginin, çocukla olan iletişimde uygulanmasını sağlamak,
- Olumlu davranış örüntüleri, tutum ve ilişkilerin geliştirilmesine yönelik yöntemlerin öğrenilmesini sağlamak,
- Ebeveynler arasında oluşan sorunların etkili biçimde çözülebilmesine yardımcı olmak,
- Oluşabilecek risk faktörlerinin en aza indirilmesini sağlamak, aile eğitim programlarının temel prensipleri arasında gösterilmektedir.

2.2.3.Aile Destek Eğitime Yönelik Ülkemizde Uygulanan Programlar

2.2.3.1. Anne- Çocuk Eğitim Programı

Anne-Çocuk Eğitim Programı ülkemizde erken çocukluk eğitimi problemine bir çözüm yolu olarak oluşturulan bir programdır. Programın hedef kitlesi alt sosyoekonomik ve sosyokültürel düzeyde olan, çocuğuna okul öncesi eğitim aldıramayan annelerdir. Bu eğitim programı 25 hafta sürmekte olup grup toplantısı yoluyla uygulanır. Program Anne-Çocuk Eğitim Vakfı uzmanları tarafından eğitimden geçirilen öğretmenler tarafından uygulanmaktadır. program üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde anne; çocuğunun gelişimini, anne-çocuk ilişkisini, disiplin modellerini, beslenme ve hastalıklar gibi konuları içeren 25 değişik konuda destek eğitimi almaktadır. İkinci bölümde anne; kadın üreme sistemini tanıırken, üreme sistemini nasıl koruması gerektiğini konusunda bilinçlendirilir. Üçüncü bölümde ise çocuğun zihinsel gelişimi farklı açılardan desteklenerek çocuğu ilkokula hazırlamak amaçlanmaktadır (Can Yaşar, 2018, s. 252; Kartal, 2013, s. 197-198).

2.2.3.2. Gazi Üniversitesi Anne -Çocuk Eğitim Programı

Anne-Çocuk Eğitim Programı, Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi Çocuk Gelişimi ve Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı, Milli Eğitim Bakanlığı Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü ve UNICEF'in işbirliği ile yürütülen bir eğitim programıdır. Program ile anneler çocuklarının gelişimleri, sağlıkları ve disiplinleri konusunda destekleyerek

annelerin ev ortamlarını zenginleştirmeleri amaçlanmaktadır (Can Yaşar, 2018, s. 253; Kartal, 2013, s. 210).

Programın hedef kitlesi alt sosyoekonomik koşullarda yaşayan 0-6 yaş çocuklar ve anneleridir. Program; 0-2 yaşta çocuğu olan anneler için haftada 40 dakika süreli ev ziyaretleri ve ayda bir defaya mahsus grup toplantıları; 2-4 ve 4-6 yaşta çocuğu olan annelere ise grup toplantıları ve 15 günde bir yapılan ev ziyaretleri yoluyla uygulanmaktadır. Program, Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi Çocuk Gelişimi öğretim elemanları tarafından 15 gün süreyle eğitim verilen Halk Eğitim Merkezi öğretmenleri, Eğitim-Sen'e üye öğretmenler, Başbakanlık SHÇEK' ta görev yapan çocuk gelişimci, sosyal çalışmacı, psikologlar ve Tarım Bakanlığı'na bağlı olarak çalışan ev ekonomistleri tarafından uygulanmaktadır. Program 12 oturumdan oluşmakta olup, uygulandığı bölgeye göre uygulanma sıklığı değişiklik göstermektedir. Program iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde çocuk gelişimi, bakımı, çocukla iletişim, olumlu davranış geliştirme, oyun ve oyuncaklar, sağlık ve beslenme gibi konuları kapsayan bir eğitim programı bulunmaktadır. İkinci bölümde ise çocuğun gelişim özelliklerine uygun olarak hazırlanmış haftalık uygulanan bir program bulunmaktadır (Kartal, 2013, s. 210-211).

2.2.3.3. Anne- Destek Eğitim Programı

Anne- Destek Eğitim Programı, annelere çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda destek vermeyi ve anne-çocuk ilişkisini güçlendirmeyi amaçlar. Program, Anne Çocuk Eğitim Programı (AÇEP) kapsamında yapılan araştırmaların anne ve çocuklar üzerinde olumlu sonuçlarına dayanılarak Boğaziçi Üniversitesi öğretim üyeleri tarafından geliştirilmiştir. Programın hedef kitlesi 3-11 yaşları arasında çocuğu olan annelerdir. 3-6 yaşları arasında çocuğu olan ve 7-11 yaşları arasında çocuğu olan anneler için iki farklı modül olarak uygulanmaktadır. Program her hafta yapılan grup toplantıları yoluyla yürütülmektedir. Esasta sekiz hafta olan program ihtiyaca göre 12 haftaya kadar uzayabilmektedir. Program; çocuk gelişiminde ailenin rolü, olumlu davranış gelişimi, annenin çocuğu dinlemesi ve kendini ifade etmesi, cinsel eğitim, üreme sağlığı ve aile planlaması vb. konuları içermektedir. Program 2003 yılında Kadıköy Eğitim-Sen işbirliği ile sınıf öğretmenleri tarafından uygulanmıştır. 2004 yılından bu yana ise Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim

Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Müdürlüğü ile bir anlaşma yapılarak Rehber öğretmenler tarafından uygulanmaktadır. (Kartal, 2013, s. 203-204; MEB, 2013b).

2.2.3.4. Aile Eğitimi Kurs Programı

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından geliştirilen 0-18 yaş arası çocuğu olan annelere yönelik hazırlanmış bir programdır. Programın amacı ülkemiz genelinde yaşam boyu eğitim anlayışıyla 0-18 yaşları arasındaki çocukların bakımından ve eğitiminden sorumlu bireyleri çocuk bakımı, gelişimi ve eğitimi konularında geliştirmektir. Aile Eğitimi Kurs Programı dört alt gruptan oluşmaktadır: 0-3 Yaş Aile Eğitimi Kurs Programı, 3-6 Yaş Aile Eğitimi Kurs Programı, 7-11 Yaş Aile Eğitimi Kurs Programı, 12-18 Yaş Aile Eğitimi Kurs Programı. Programların toplam süreleri 14 haftadır. Her hafta farklı bir konu işlenmektedir (Can Yaşar, 2018, s. 255-256).

0-3 Yaş Aile Eğitimi Kurs Programı'nda amaç, çocuğun bakımından sorumlu bireyleri gebelik ve emzirme döneminden itibaren 0-3 yaş çocuğunun gelişimi, sağlığı, beslenmesi, bakım ve özbakım becerilerinin geliştirilmesi ve engelli bireylere duyarlılık konularında bilinçlendirmektir (Can Yaşar, 2018, s. 256).

3-6 Yaş Aile Eğitimi Kurs Programı'nda ise amaç, 3-6 yaş çocuğunu tüm gelişim alanlarında geliştirmenin yanı sıra okul öncesi dönemin önemi, çocuk hakları, iletişim yöntemleri ve engelli bireylere duyarlılık konularında bilinç kazandırmaktır (Can Yaşar, 2018, s. 256).

2.2.4.Aile Eğitiminin Önemi

Toplumlarda sosyal değerler, teknolojik yeniliklerle birlikte değişim sürecine girmiştir. Değişimler, ailelerin çocuklarına yaklaşımını ve davranış örüntülerini etkilemiştir. Ailelerin çocuklarına nasıl davranması gerektiğini ve nasıl eğitileceğini bilmediği ifade edilmektedir. Oluşan belirsizliğin ortadan kaldırılması için de anne-baba olmadan ve olduktan sonra ya da herhangi bir ihtiyaç anında çocukların bakımı ve eğitimi alanlarında profesyonel kişiler tarafından bilgilendirilmesi gerektiği belirtilmektedir (Tezel Şahin ve Özbey, 2007, s. 8).

Mesleklerin tamamında belirli bir bilgiye ulaşmak ve bununla birlikte tecrübe kazanmak, o mesleğin görevlerini tam anlamıyla yerine getirebilmek için gerekli bir durumdur.

Meslekler için gösterilen çabanın, geleceğin mimarı olan çocukların eğitimleri ve gelişimlerinin sağlanmasında yeterince gösterilmediği, ailelere de yeterince eğitimler düzenlenmediği görülmektedir. Anne ve babalar, hiçbir eğitim almadan, yeterli bilgi düzeyine ulaşmadan yıllarca annelik ve babalık yapmaktadır. Deneme yanılma yönetimiyle eksik bilgi ve tecrübeyle ya da kendi ebeveynlerinden öğrendiği yöntemlerle çocuğuna yaklaşım tarzını belirlemesi, çocukların gelişimini açısından ciddi problemlere sebep olabilmektedir. Bu nedenle anne ve babalar için eğitim programlarının düzenlenmesi gereklidir (Çağdaş, 2002, s. 56).

Sağlık, eğitim, sosyal ve ekonomik yönden devlet kurumlarından destek bekleyen aileler bu konularda nereye başvurmaları gerektiği konusunda belirsizlik yaşayabilmektedirler. Tezel Şahin ve Özbey (2007, s. 9) tarafından ailelerin desteğe ihtiyaç duyduğu bu gibi durumlarda devlet kurumlarının tek başına yeterli olmayabileceği, aile eğitimi programları sayesinde ailelerin tam destek alarak, ilgili kurumlara yönlendirildiği ve kendi problemlerini çözme sürecinde aktif olarak yer aldıkları belirtilmiştir.

Çocukları olduğunda anne-baba terimi ebeveynlere veriliyor olsa da bu durum eğitimlerle desteklenmelidir. Anne-babaların çocuklarının kötülüğünü istemeyeceği her ne kadar kabul görmüş bir varsayım olsa da bazı durumlarda anne babalar doğru bildikleri yanlışlar yüzünden çocuklarının gelişimini olumsuz etkileyebilirler. Bu tarz problemler yaşamamak için anne-babaları bilinçlendirme çalışmaları yapılmalıdır. Çocuk yetiştirme ve çocuklarının gelişimlerini destekleme konusunda ailelere çeşitli aile programları ile destek olunabilir Demircioğlu, 2012, s. 1- 2). Aile eğitimine önem verilmesi çocuğun gelişiminde ve eğitilmesinde fayda sağlamaktadır. Geniş bir açıdan bakıldığında ise aile eğitimleri, toplumun yapılanma sürecinde büyük katkılar sunmaktadır (Yıldız, 2015, s. 160).

Değişen toplum yapısının da etkisiyle ailenin tüm bireylerinin özellikle annenin değişen eğitim ihtiyaçlarına göre destekleyici bir eğitim programı ile geliştirilmesi gerekmektedir. Böylelikle bir kadını eğitmek, bir aileyi, giderek bir toplumu eğitmektir düşüncesiyle kırsal kesimlerde yaşayan annelere öncelik tanıyarak aile eğitim programlarının başlatılması ve yaygınlaştırılması hem eğitim politikalarının hem de sosyal ve ekonomik kalkınma politikalarının bir gerekliliği olarak karşımıza çıkmaktadır (Üstünoğlu, 1991, s. 124).

Aile eğitimi programlarının planlama ve uygulama aşamasında risk grubunda yer alan ailelere öncelik verilmelidir. Toplumun temel yapı taşı olan çocukların yetiştirilmesi ve

geliştirilmesinin tesadüfi durumlara bırakılmaması gerektiği, bilinçli bir ortamda gelişmesi ve desteklenmesinin gerekliliği unutulmamalıdır. Aile eğitimi sadece anne-babayı ya da sadece çocuğu ele almamalı, aileyi bir sistem bütünlüğü içinde ele almalı, kurumsal eğitim ile aile eğitimini bütünleştirmek gereklidir. Kadını, aileyi ve toplumu eğitmek sosyal ve ekonomik kalkınma politikasının başlıca gerekliliklerinden biridir (Tezel Şahin ve Özyürek, 2010, s. 13).

Bir çocuğun gelişimine katkıda bulunabilmek için yapılabilecek en iyi destek ebeveynlerini eğitmektedir. Ebeveynler çocuklarının gelişimini sağlıklı sürdürebilmek, çocuğuyla sağlıklı ilişkiler kurabilmek ve bulundukları ortamı çocukları için verimli bir ortam haline getirebilmeleri hususunda eğitilmelidir. Bu sebeple aile eğitimleri, aile eğitimlerinin içeriği ve işleyişi oldukça önemlidir (Çağdaş ve Seçer,2004, s. 10).

Çocuğun hayatında büyük öneme sahip ebeveynlerin ebeveynlik ve çocuk gelişimi, bakımı ve eğitimi konusunda kendisini geliştirmesi gerekmektedir. Günümüz şartlarında ebeveynlerin bu gerekliliği sağlamaları için verilecek eğitimin sistemli bir şekilde yapılması zorunluluğu ortaya çıkmıştır (Tezel Şahin ve Özbey,2007, s. 8).Son dönemlerde aile eğitimlerine verilen önem ve değer artmaya başlamıştır. Aile eğitiminin öneminin anlaşılması bu konunun daha çok üzerinde durulmasını sağlamıştır. Aile eğitim programları planlı bir şekilde hazırlanmakta ve yürütülmektedir (Tezel Şahin ve Cevher,2009, s. 2).

Ebeveynlerin çocukların hayatında önemli bir yeri bulunmaktadır. Oldukça hızlı büyüyüp, gelişen ve her gelişme döneminde daha farklı ihtiyaçları oluşan çocuklara uyum sağlayabilmek için ebeveynlerin bilgi ve becerilerini artırması gerekmektedir. Ayrıca değişime ayak uydurabilmeleri içinde birçok kaynağa ulaşılması gerekir. Toplumların genel yapısında ve çocuklarda olan değişimler, anne ve babalarında rollerini değiştirmektedir. Bu değişim anne ve babaların uzmanlar tarafından desteklenmesini zorunlu kılmaktadır. Aile yapılarındaki farklılıklarda bu desteklemeye ihtiyacın olduğunu göstermektedir. Eski zamanla şimdiki zaman arasında, çocukların bakımına yönelik ebeveynlere sağlanan desteğin daha az olduğunu göstermektedir. Desteğin azalması ise anne ve babaları farklı kaynaklardan bilgi almaya yönelttiği görülmektedir (Ay, 2015, s. 1; Kılıç, 2010, s. 100).

Bireylerin algıladıkları aile rolü ve yapısında meydana gelen değişimler de aile eğitime duyulan gereksinimi ortaya çıkarmaktadır. Hem çocuklar hem de ebeveynler bu değişime ayak uydururken stresli durumlarla karşılaşabilirler. Aile eğitimi, ailelere destek olarak çocuk bakımı ve eğitimi konusunda yaşayabilecekleri sıkıntıları hafifletebilir (Ockey, 2008, s. 9).

Sağlıklı bir şekilde gelişimi devam eden çocukların aileleri, dijital ortamlarda ve kitle iletişim araçlarıyla çocuğun eğitim sürecine katkıda bulunmaya çalışmaktadır. Fakat çocuklara yeni davranış kazandırabilmek, davranışların kontrol altına alınması, yeni bilgi ve beceri kazandırılması noktalarında ise elde edilen bu bilgiler yeterli olmayabilir (Varol, 1996, s. 31).

2.3. Okul öncesi Eğitimde Ailenin Önemi

Erken çocukluk döneminde, çocukların gelişimini destekleyen ve yaşam becerilerini artıran en önemli kurum ailedir (Gürşimşek, Girgin ve Vural, 2006, s. 109). Anne-baba ile çocuk arasında sağlıklı iletişimin kurulmasıyla birlikte çocuklar bağımsızlıklarını kazanıp, tek başlarına başarılı olabilmeleri sağlanabilmekte ve yaratıcılık özellikleri gelişebilmektedir. Anne-baba ve çocuk arasında kurulan sağlıklı iletişim sayesinde, çocuklar olumlu davranışlar geliştirebilmekte ve yeni beceriler kazanabilmektedir. Bu kazanımlar çocuğun hem sosyal hem de eğitim yaşantısının temelini oluşturmaktadır (Tavil ve Karasu, 2013, s. 87).

Çocuğun doğumuyla birlikte öğrenme de başlamış olur. Çocukların alabileceği temel eğitimin doğumla başladığını fark edebilmek, çocukların sağlıklı biçimde gelişimleri tamamlamaları açısından son derece önemlidir. Okula başladığı sırada çocukların bilişsel ve duygusal gelişimleri büyük ölçüde tamamlanmıştır. Okul çağı çocuklarında ise gereksinimlerine cevap verebilmek için geç kalındığı ifade edilmektedir. Okula başlamadan önce çocuğa verilen eğitimler ileri yaşantıların temelini, kişiliğini, alışkanlıklarını, inanç sistemlerini ve değer yargılarını şekillendirmektedir (Kılıç, 2010, s. 100). Aile üyelerinin sosyal, psikolojik ve biyolojik ortak yönlerinin yanı sıra kan bağları bulunmakta, aynı ev ortamını paylaşmakta ve ortak değerlere inanmaktadırlar. Bu inanç ve değer sistemi çocukların duygularının gelişimini sağlamaktadır. Gelişimin istenilen seviyede olması içinde aile üyeleri arasında eğitim bilincinin ve sorumluluğunun oluşması

gerekmektedir (Ağca, 1993, s. 21). Bu nedenle okul öncesi dönemde aile eğitim programlarının düzenlenmesi son derece önemlidir.

Okul öncesi dönemde aileler, çocuklarının hayatında etkili olmaya devam eder. Akran grupları ise çocuklar için aileden sonra ikinci düzeyde önemlidir (Beyazkürk, Anlıak ve Dinçer, 2007:16). Okul öncesi dönemde çocukların içerisinde bulunduğu ilişki ağı giderek genişlemekte ve daha karmaşık bir hal almaktadır. Doğumdan sonra ilk etkileşimini ailesiyle gerçekleştiren çocukların, okul öncesi dönemde ilişki ağına, arkadaş grupları ve öğretmenleri de dahil olmaktadır (Gülay, 2009, s. 107). Okul öncesi dönemde çocuklar arası ilişkiler, akranlarıyla oynadığı oyunlarla başlar. Önce tek başına daha sonra yanında bulunan yetişkinlerin rehberliğiyle oyun oynayan çocuklar, daha sonra ise akranlarıyla oyun oynamaya başlar. Zaman içerisinde çocukların tek başına oynadığı oyunlar, sembolik ve karmaşık oyunlara evrilmektedir (Howes ve Tonyan, 1999, s. 148).

Günümüzde aile eğitimine yönelik yapılan çalışmaların avantajları ya da dezavantajlarının tartışılmadığı, avantajların iyi bir şekilde bilindiği ve konuya yönelik farkındalığın olduğu görülmektedir. Bu nedenle farklı değişkenlere dikkat ederek, çeşitli aile eğitim programları hazırlanmakta ve yaygınlaştırılması için çalışılmaktadır (Şahin ve Özbey, 2007, s. 11; Tümkaya ve Gülaçtı, 2010, s. 281).

Çocukların sosyal ve eğitsel gelişimleri için ailenin önemi büyüktür. Aileler aile eğitimleriyle çocukların eğitim ihtiyaçlarına destek olarak, gelişimlerini sağlıklı biçimde destekleyebilirler (Fox ve Binder 1990, s. 192). Çocukların aile, okul ve sosyal çevrelerinden elde edebileceği kazanımlar farklılık göstermektedir. Bahsedilen alanlardan farklı şekillerde çocukların beslenmesi, bütün gelişim alanlarında istenilen gelişimin gösterilmesini sağlayabilmektedir. Okul öncesi eğitimde, okul öncesi eğitim kurumu ile birlikte aile sorumlu kişilerdir. Aile ve okulun ortak hareket edebilmesi, istenilen başarıya ulaşmayı kolaylaştıracaktır. Aksi takdirde istenilen gelişim düzeyine ulaşılamamaktadır. Okul öncesi eğitim programlarının, çocuğun gelişimini sağlama noktasında üst düzey etkisinin olduğu düşünülse de ailelerinde bu eğitime ortak edilmeden istenilen etkinin alınamadığı ifade edilmektedir (Akcan ve Ergün, 2017, s. 178; Fantuzzo vd., 2013, s. 738).

Oktay (2007, s. 52)'a göre okul öncesi dönemde ailelerin çocuklarını sevgi, saygı ve hoşgörü çerçevesinde yetiştirmeleri, uyarıcı zenginliğinin olması, çocukların farklı öğrenme ortamıyla karşılaşmasına olanak sağlanması, olumlu aile tutumlarıyla

davranışların sergilenmesi, çocukların gelişimini sağlıklı tamamlaması ve birey olabilmelerini sağlaması açısından oldukça önemlidir.

Çocukların öğrendiği bilgilerin, ebeveynlerin de katılımıyla desteklenerek, çocuğun aktif eğitim sürecine dahil olmaları çocukların gelişim görevlerini sağlıklı biçimde tamamlayabilmesinde etkili olmaktadır. Ailelerin aktif olarak bu süreçte yer alarak çocuklarını desteklemesi ve doğru yönlendirebilmesi, aile içi iletişime olumlu yansımakla birlikte çocuğun gelişim alanlarına ve eğitim sürecine de olumlu yansımaktadır. Aileler eğitim programlarının yardımıyla sosyal ve iletişim becerileri, özbakım, sorumluluk bilinci, ilk yardım ve motor becerilerinin gelişimi için çocuklarına destek olarak, onların bağımsız yaşam becerilerini kazanmasına yardımcı olabilmektedir (Coleman ve Apts, 1991, s. 37).

Aile eğitim programlarının başarılı olabilmesi okul personeli ile aile arasındaki güvenle ilişkili bir durumdur. Aile eğitimi, iletişimi ve katılımı aile eğitim programlarında üzerinde önemle durulan konulardır. Aile eğitimiyle birlikte ailelerin çocuklarının eğitim sürecine dahil olması amaçlanırken, bütünsel gelişim alanlarını da desteklenmesi hedeflenmektedir. Ailelerin çocuklarının eğitim sürecine katılımı çeşitli yollarla gerçekleştirilmektedir. Çocuklara yönelik sınıf etkinliklerine katılımı, eğitim programları ve materyallerin hazırlanmasına destek olma, sınıf içerisindeki gerekli görülen yerleri tamir etme-onarma gibi durumlarla gerçekleştirilmektedir. Bu katılımın sağlanmasında ailelerin ilgi alanları ve meslek grupları belirleyici olmaktadır. Aile eğitim programlarının başarılı olması için anne ve babalarla iş birliği yapılabilmesi son derece önemlidir (Sciarra ve Dorsey, 1998, s. 415).McClelland ve Morrison (2003, s. 208) aile katılımını, ebeveynlerin çocuklarının eğitimine ve gelişimine katkı sağlayabilmek için erken çocukluk eğitim programlarına katıldığı bir süreç olarak açıklamıştır.

2.4. Okul Öncesi Eğitimde Aile Desteği

Anne karnında başlayan gelişim, bireyin yaşamı boyunca devam eder. İnsanların hayatında gelişimin daha hızlı olduğu ve sosyal çevrenin etkisinin en fazla olduğu dönem bulunmaktadır. Bu dönemde bireylerin 0-6 yaş arasındaki dönemi kapsamaktadır. Okul öncesi dönem olarak ifade edilen 0-6 yaş arasında, çocuklar çevrelerine fiziki olarak bağımlıdırlar. Bağımlı olmalarına rağmen çocuklar bu dönemde pasif ve bir başkasına

tamamen muhtaç değildir. Çevresiyle iletişim kurmaya hazır olan ve etkileşime girmeye başlayan çocuklar için okul öncesinde aldıkları eğitim çok değerlidir. İçinde bulunduğu toplumu geliştirebilmek, sağlıklı ve daha başarılı olabilmek için eğitime olabildiğince erken başlanmalıdır. Bu eğitim sürecinde sadece okul ve öğretmenler sorumlu değildir, aile desteğine de fazlasıyla ihtiyaç duyulmaktadır (Tümkiye ve Gülaçtı, 2010, s. 3). Buna göre çocukların eğitiminden sadece okul ve öğretmenlerin sorumlu olmadığı, anne ve babaların da görev ve sorumlulukları olduğu bu nedenle çocukların okul öncesinde aldıkları eğitimin kalitesinin artırılması için çocuğu ilgilendiren eğitim ve gelişime yönelik alınan kararlarda anne ve babaların fikirlerinin alınması son derece önemlidir. Çocuğunu keşfedebilmesi, karşılaştıkları problemlere çözüm üretebilmeleri ve çocuğun yeterlilik alanlarının geliştirilebilmesi için okul ve ailenin ortak hareket etmesi, çocuğun sağlıklı gelişimi açısından önemli bir durumdur (Kandır, 2001, s. 151; Tezel Şahin ve Cevher Kalburan, 2009:2). Okul öncesinde aile kurumu, çocuğun sosyalleşmesini sağlaması yönünde önemli bir görev üstlenmektedir (Kandır ve Alpan, 2008, s. 34).

Okul öncesi dönem hem çocukların hem de çevrenin algılanmaya başlandığı, akranlarının farkına varılarak, toplumsallaşmaya başlanılan bir dönemdir. Okul öncesi dönem ayrıca çocuklar için oyun dönemdir (Tuzcuoglu N. ve Tuzcuoglu 2003, s. 21). Okul öncesi dönemde okul ve ailelerin ortak hareket edebilmesi, çocukların sağlıklı gelişimi açısından önemli olduğu için, okul öncesinin amaçlarının iyi bir şekilde bilinmesi gerekmektedir.

MEB Okul Öncesi Eğitim Programı (2013, s. 10)'na göre Okul öncesi eğitimin amaçları, milli eğitimin temel amaç ve ilkelerine göre; çocukların beden, zihin ve duygu gelişimini ve iyi alışkanlıklar kazanmalarını sağlamak, çocukları ilkokula hazırlamak, fırsat eşitliği yaratarak her çocuğa eşit eğitim ortamı sunmak ve Türkçeyi doğru ve güzel konuşmalarını sağlamaktır. Bu amaçların kazanılmasında da aile desteğine ihtiyaç duyulmaktadır. Okul öncesi eğitimin temel amacı çocukların sosyal, bilişsel, bedensel ve duygusal gelişimlerinin tamamlanarak ve uyumlu yaşam sürdürmesi için gerekli becerilerin öğrenilmesini sağlamaktır. Bu dönemde akran grupları ve öğretmenin yardımıyla sosyal çevreye adapte olmak öğrenilmektedir. Yeterli düzeyde desteklenmeyen çocuklar ise gelişim problemleriyle karşılaşabilmektedir (Akı, Aral, Bütün Ayhan ve Mutlu, 2008, s. 505; Turan ve Aral, 2008, s. 93). Aile eğitim programlarıyla birlikte, ihtiyaç duyulan aile desteği sağlanabilmektedir.

Anne ve babalar çocuğun yaşamında önemli bir yere sahiptir. Anne ve babaların çocuklarının bakım ve eğitim alanlarında bilgi ve becerilerini geliştirebilmesi, çocuğa olumlu yansıyacaktır. Toplumdaki hızlı değişim anne ve babaların yaşamında ve rollerde değişikliklere sebep olmaktadır. Geleneksel sistemdeki aile desteğinin değişimlerle birlikte yetersiz kalması, anne ve babanın uzman desteği alma ihtiyacını doğurmuştur (Kılıç, 2010:100). Bu uzman desteği, aile eğitim programı adıyla ebeveynlere sağlanabilmektedir.

Çocuğun aldığı okul öncesi eğitimin etkili olabilmesi, çocuğa kazandırılması hedeflenen kavramların kalıcı olabilmesi ve pekiştirilmesi için okul ve ev arasında sağlam bir bağ kurulmalıdır. Bu sayede ailenin ev ortamını eğitici bir ortama dönüştürmesi sağlanabilir. Anne-babaların bu ortam sağlayabilmesi ve çocuğunun gelişimine olumlu yönde katkılar sağlayabilmeleri için belirli bir program çerçevesinde eğitilmeleri gerekir (Çağdaş ve Seçer,2004, s. 13-14).

Aile eğitim programlarıyla birlikte aile katılımının artırılarak, çocuğa yarar sağladığı ifade edilmektedir. Aile eğitim programları çocukların aile, okul ve sosyal çevreye daha iyi uyum sağlamasına, geniş bir çerçevede çevreyi gözlemlemesine olanak sağlamaktadır. Problem çözme becerilerini artıran aile eğitim programları, bilgi paylaşma, hedef belirleme ve geliştirme, ailenin özelliklerinin dikkate alınarak plan yapılmasını sağlamaktadır. Aile eğitim programları hem anne ve babaya hem de çocuğa olumlu yönde katkıda bulunmaktadır (Novick 1999, s. 42).

Aile eğitim programlarıyla birlikte ailenin çocuğun eğitimine aktif olarak katılması, ailelerin öğretmenlere ve kuruma olan güveninde artış sağlayacaktır. Ayrıca bu durum öğretmenler açısından da olumlu karşılanmakta ve öğretmenler kendilerini daha güvende ve rahat hissetmelerini sağlamaktadır. Sosyal çevreden etkilenen çocukların, aile desteğiyle birlikte bu değişime adapte olabilmelerine, bilgi paylaşımlarının artmasına ve sosyal çevresinde daha fazla kişiye ulaşmasına fırsat tanımaktadır. Aile eğitim programları ebeveynlerin gücünü, fikir ve bilgi paylaşımlarıyla desteğini artırabilme amacıyla yapılmaktadır. Bu sayede çocuklar çeşitli meslek gruplarına, kültürel yapıya ve düşünce yapısına sahip bireylerle etkileşime geçme düzeyi artmaktadır. Aile eğitim programlarıyla birlikte ailelerde, diğer ailelerle etkileşime geçerek bilgi paylaşımında bulunmaktadır. Bu durum ailelere de destek sağlama açısından önemli bir durumdur. Okul öncesi dönemde okul-aile işbirliğinin sağlamak etkili eğitim veren kurumların en temek özelliklerindendir.

Aile desteğiyle birlikte anne ve babaların öğrenmeleri ve gelişmeleri teşvik edilmektedir. Aile desteğinin güçlü olması ise toplumun eğitim kalitesinin yükselmesinde hayati öneme sahip bir durumdur (Edwards,1999, s. 325-326). Aile desteği tek bir şekilde gerçekleşmemektedir. Aile desteği çeşitli şekillerde gerçekleşmektedir. Aile desteğinin gerçekleşme şekilleri şu şekilde ifade edilmektedir:

- Öğrenen Aile: Okulların politikaları, ebeveynlik becerileri ve öğrenme süreçlerine yönelik bilgi ve etkililik düzeylerinin geliştirilmesi beklenmektedir.
- Öğreten Aile: Aileler çocukların temel eğiticisidir. Bu görüş doğrultusunda çocukla birlikte ailelerin yapabileceği evde öğrenme etkinliklerine ilişkin görev ve sorumluluk becerilerinin geliştirilmelidir.
- Bilgi Kaynağı Aile: İletişim kanalları açı tutularak aile ve okul arasında bağlantının sürekli aktif olarak sağlanmasıdır. Bu sayede bilgi akışı da kesintiye uğramadan gerçekleşmiş olacaktır.
- Destekleyici Aile: Okulun belirlenen ihtiyaçlarının giderilmesi için okul ve sınıf etkinliklerinde görev alınmalıdır.
- Karar Verici Aile: Çocukların gelişimine yönelik kurum ve öğretmenle iletişim halinde olabilmek, bilgi paylaşımında ve önerilerde bulunarak, karar verme sürecine aktif destek sağlamaktır (Gürşimşek,2002, s. 33). Ailenin, çocuklarının eğitim sürecine dahil edilmesiyle çok yönlü değişimler sağlanabilmektedir.

Okul öncesi dönemde aileler, çocukların yaşamına direkt etkide bulunmaktadır. Aile formal ve informal olarak çocukların yaşamını etkilemektedir. Formal açıdan incelendiğinde aileler, eğitim ve sağlık gibi alanlarda çocukların gereksinimlerini karşılarken; informal olarak ise sosyal çevreyle iletişim kurması sağlanarak çocukların yaşamını etkilenmektedir. Ailelerin rolleri şu şekilde açıklanmıştır:

- Anne ve babalar çocuklarının sosyalleşmesini kolaylaştıran kurumlardır. Aynı zamanda etkili bir öğretmen ve şefkatli bir bakıcıdır.
- Çocukların becerilerinin gelişimini sağlayan ve onları bu noktada destekleyen bir kurumdur.
- Aileler, çocukların eğitiminde kilit bir role sahiptir.

- Ailelerin çocuklarının eğitimine destek olarak onlara olumlu açıdan bakabilmesini ve özgüven duygusunun gelişimini sağlamaktadır.
- Aile desteği ile birlikte toplumun, çocuklara ve eğitime bakışı olumlu yönde değişmektedir (Şahin ve Turla,1996, s. 32). Öyle ki erken çocukluk ile ilkököl döneminde aile desteğinin, öğrenme çıktıları üzerinde etkinin incelenmek istendiği bir araştırmada, aile katılımı ile öğrenme çıktıları arasında pozitif yönde güçlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir (Ma, Shen, Krenn, Hu ve Yuan, 2016, s. 776). Okul öncesi eğitimde ebeveyn ve çocuk arasındaki ilişkinin nasıl olması gerektiği ise ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

2.5. Anne-Çocuk İlişkisi

Aile içi ilişkiler, çocukların kuracağı ilk ilişkidir. Aile içi ilişkilerde çocukların edineceği tecrübeler, diğer ilişki sistemlerine de yansımaktadır. Bu sebeple aile içerisindeki iletişim, bireyin hayatının ilk yıllarındaki etkinliğini ve iletişim biçimlerinin tamamını etkilediği söylenebilir (Kıldan, 2014, s. 55). Ebeveynlerin çocuk yetiştirmeye yönelik tutumları, çocukların sosyal becerileri üzerinde etkili olmaktadır. Ailenin, çocuklarını yetiştirirken sergilediği sevgi ve güvene dayalı yaklaşımı, çocukların yaşama olumlu bakış açısını etkilemektedir. Ailelerin çocuklarının beceri alanlarındaki destekleri ise çocuğun davranış sistemlerine ve beceri yeterliliklerine yansımaktadır (Gülay ve Akman, 2009, s. 95).

Doğum öncesi ve doğumun sonrasındaki süreç anne ve çocuk ilişkisi açısından en önemli evredir. Hamilelikte annenin yaşadığı duygular, çocuğun gelişimini etkilemektedir. Yapılan araştırmada hamilelik döneminde anksiyete yaşayan anne adaylarının, çocuklarının daha çekinden olduğu ve oyunlara katılma noktasında daha çekimser davrandığı belirlenmiştir (Cüceloğlu, 1993, s. 131).

Çocukların büyümesiyle ihtiyaçlarında da farklılıklar görülmektedir. Çocukların bakımına ve beslenmesine harcanan zaman, çocuğun büyümesiyle azalmaktadır. Çocuklara sorumluluk verilmesiyle ve işbirliği sağlandıkça, kendisine daha fazla güvenmesine olanak sağlanmaktadır. Böylelikle yaşama daha hazır başlaması sağlanır (Navaro, 2003, s. 48). Anneler, hem kendisinin hem de çocuklarının duygusal sağlığını korumak istemektedir. Çocuğunun iyi oluşunu artırmak için çok fazla çaba göstermek yerine anneler, kendi ihtiyaçları ve istekleri doğrultusunda yaşamını şekillendirmelidir. Çocuğunun mutlu

olabilmesi için anneler çocuğunun her alanda oluşabilecek ihtiyaçları karşılaması önemliyken, aynı çabanın annenin kendi mutluluğu içinde göstermesi son derece önemlidir. Annelerin kendisine yeterli zamanı ayırması, hem duygusal açıdan hem de zihinsel açıdan doyum sağlamalı, ihtiyaçları ve isteklerini karşılamalıdır. Böylelikle mutlu olan annelerin, mutlu çocuklar yetiştirebilmesi kolaylaşmaktadır. Annelerin ya da babaların, çocuklarının nasıl mutlu olabileceğini öğretmesi, onlara verilebilecek en güzel hediyedir (Navaro, 2003, s. 52).

Anne-çocuk ilişkisinde süreklilik, tutarlılık ve aynılık çocukta güven oluşumu açısından önemlidir. Bebeklik döneminde elde edilen bu güven duygusu bebeğe verilen maddi-manevi kaynaklardan çok anne-çocuk ilişkisinin niteliğine bağlıdır. Yaşamının ilk yıllarında çocukla kurulan ilişki onun ileriki yaşamını etkilemektedir. Bebeğin annesiyle kurduğu ilişki ileride kuracağı bireyler arası ilişkilerin temelini oluşturmaktadır (Öztürk, 2009, s. 28).

Anneliğin çocuğa karşı görev ve sorumluluklarının eksiksiz bir şekilde yapılması gerektiği anlayışı, annenin ve çocuğun sağlıklı biçimde gelişmesini olumsuz etkilemektedir. Ayrıca anneliğin kusursuz biçimde olması gerektiği anlayışı, çocukların fiziksel ve duygusal becerilerinin gelişmesini engellemekte, özgüven eksikliğine yol açmakta, bağımsız düşünebilmesini engellemektedir. Annelerde ise tükenmişlik sendromu oluşabilmekte, duygusal açıdan da yıpranma görülebilmektedir. Çocukların büyümesiyle birlikte ise annelerde depresif belirtiler ve annelerin kendisine yönelik kırgınlık-kızgınlık göstermesiyle karşılaşılabilir (Navaro, 2003, s. 45). Annelerin çocuklarına olan yaklaşımı da ilişkiyi etkileyecektir.

Gelişimi tüm yönleriyle bir bütün olarak ele alan kuramlar anne-çocuk ilişkisine özellikle değinmişlerdir. Freud, özellikle anne-çocuk ilişkisinin kişilik gelişiminde belirleyici unsur olduğunu, ilişkinin kalitesinin ve annenin çocuğunu algılayış biçiminin kişilerin yetişkinlik döneminde kuracağı ilişkilere, çevresine ve kendisini algılama biçimine etki edeceği düşünülmektedir (Halisdemir, 2013, s. 3). Çocuğun ilk ilişki kurduğu kişi olarak anne çocuğun sosyal ve duygusal gelişimi üzerinde oldukça etkilidir. Çocuğun anne ile kurduğu sağlıklı ilişki onun yaşamını etkilemekte özellikle sosyal duygusal gelişimini olumlu yönde etkilemektedir (Göktaş, 2015, s. 27).

Doğumla birlikte bebeklerin yeme, uyku, temizlik ve korunma ihtiyaçları açığa çıkar. Ayrıca ruhsal ve fizyolojik ihtiyaçları da olan çocukların, ihtiyaçlarının karşılanması kişilik gelişimlerinin sağlıklı biçimde ilerlemesinde önemli bir durumdur. Emzirme esnasında anneyle bebek arasında fiziksel temasın kurulması, bebeklerin duygusal ihtiyaçlarının giderilmesini sağlamaktadır. Anneyle bebek arasında göz temasının kurulması, annenin bebekle konuşması da ilerleyen dönemlerdeki etkileşimi etkilemektedir. Bebeklerin bağlanma ihtiyaçları vardır ve ihtiyaçlarının karşılanması güvenli bağlanmalarında önemli bir etkidir. Güvenli bağlanan bebeklerin bu güveni kazanmalarında temizlik ihtiyaçlarının karşılanması büyük rol oynamaktadır. Annelerin bebekleriyle sık sık fiziksel temas kurması, onlarla oyun oynaması, konuşmaya teşvik etmesi, çıkardığı seslerin kelimeye dönmesi için bebeği cesaretlendirmesi gibi çeşitli davranışlar, anneyle bebek arasındaki ilişkinin daha güçlü olmasını sağlamaktadır. Annesine güvenli bağlanan bebeklerin, yaşamının ilerleyen dönemlerinde de bu güveni devam ettirebilmesi için annesiyle olan bağın sağlıklı biçimde kopabilmesi gerekmektedir (Turner, Sarason ve Sarason, 2001, s. 190).

Anne-çocuk ilişkisinde annelerin çocuğu ile duygusal bağ oluşturduğu, çocuğun yaşamını yönlendirecek çeşitli kurallar koyduğu ve açık iletişim kalıplarının olduğu gözlenmektedir. Sosyal bir varlık olan insanlara, anneleri tarafından temel gelişimlerinin sağlanacağı bir ortam hazırlanmaktadır. Anneyle çocuk, karşılıklı etkileşim halindedir. Annelerin çocuğunun temel bakım ve yaşam gereksinimlerini karşılama dışında, iletişim kurmasına yönelik fonksiyonları bulunmaktadır. Annelerin çocuğuna karşı temel fonksiyonları bulunmaktadır. bu fonksiyonlar sayesinde çocuklarda; sosyal anlayışın ilerlemesi, bağılılığın geliştirilmesi, dil kazanımının olması, duyguların düzenlenmesi sağlanmaktadır (Bremner ve Fogel, 2001, s. 270)

Ebeveynler, çocukları konuştuğunda onları dinlediğini düşünmektedir. Fakat çocukların konuşması sırasında ebeveynleri tarafından uyarma ve öneride bulunma gibi çeşitli müdahalelerde bulunması, çocuklarını dinlemediğini göstermektedir. İletişiminin engellendiğini düşünen çocuklar, kabul edilmediğini ve tehdit altında olduğunu düşünerek savunmaya geçebilirler (Navaro,1999, s. 136; Dönmezer, 1999, s. 85). Sürekli eleştirilen ve çocukların davranışlarının iyi, kötü gibi kalıplara sokulduğu iletişim biçiminde, çocuklar yargılandığını düşünmektedir. Çocuklar konuştuklarında gösterilen umursamaz

tavır, sorunlarının önemsiz algılanmasına ve anlaşılmadığının düşünülmesine sebep olmaktadır. Bundan dolayı kızgın ve kırılgan olan çocuklar, savunmacı bir yaklaşım benimser. İleriki yaşam dönemlerinde de bu çocuklar, karşılaştığı problemleri çözmek yerine onlardan kaçmayı tercih eder Bu durum otoriteye karşı çocukların savunmaya başvurmalarına neden olmaktadır (Cüceloğlu, 2007, s. 156; Çağdaş, 2012, s. 86-89). Çocuklarının görüşlerini kabullenmeyen anne ve babalar, çocuklarıyla iletişimlerini sağlıklı biçimde sürdüremezler. Sağlıklı iletişim kurulabilmesi için saygı, sevgi ve güvene dayalı tutum benimsenmesinin yanı sıra işbirlikçi ve kabul edici de yaklaşılması gerekmektedir (Tezel Şahin ve Cevher, 2006, s. 320).

İletişimin sağlıklı biçimde devam etmesini sağlayan, eleştirmeden ve yargılamadan, objektif biçimde dinlemeyi sağlayan ben dili ise sağlıklı iletişim için oldukça önemlidir (Gürüz ve Temel Eğinli, 2008, s. 160). Forthun ve Kaplan (2008, s. 2) ben diliyle karşıdakinin olduğu gibi kabul edildiğini belirtmektedir. Ben dili yapılan olumsuz davranışlar karşısında, bu olumsuzluğun değiştirilme sorumluluğunu vermektedir. Ben diliyle birlikte karşıdaki kişinin ne düşündüğü ve nasıl hissettiğini açıklama fırsatı tanıyarak, sağlıklı iletişim kurulur. Özellikle anne ve çocuk ilişkisinde ben dilinin kullanılması, çocuğun kendisini özgürce ifade edebilmesi açısından önemlidir.

Annelerin ruhsal durumları da çocuklarıyla olan iletişimi etkilemektedir. Annelerin psikolojik iyi oluş düzeylerinin yüksek olması, çocuğuyla uyumlu bir ilişki geliştirmesini sağlamaktadır (Cüceloğlu, 1993, s. 131). Annelerle çocukları arasında iletişimin yetersiz olması sonucu çocuklarda, çocuk nevrozlarına ve duygusal problemlere yol açabilmektedir (Çakmaklı, 1996, s. 13).Çocuğun anneye olan iletişiminin sekteye uğraması, ondan uzak kalması ve annesi tarafından yeterli ilgi ve sevgiyi görememesi çocuklarda davranış problemlerine yol açabilmektedir. Annesiyle geçici ayrılık yaşayan çocuklarda sevgi ihtiyacı, endişe, intikam duygusunun yol açtığı suçluluk davranışları görülebilmektedir. Ayrıca iç dünyalarında zorluk yaşayan bu çocukların sinir sistemlerinde bozukluk, kişilik ve davranış yapılarında dengesizlik görülebilmektedir (Yavuzer, 2012, s. 134).

Çocuklarla kurulan iletişimde yapılan en büyük yanlışlardan biriside çocukların yanlışlarının gösterilerek, onların doğruyu yapmasını istemektir. Özellikle olumsuz davranışlar sergilendiğinde, çocuğa kızılması, bağırılması, suçlanması ve tehdit edilmesi

yani sen dilinin kullanılması olumsuz ifadeler içerdiğinden, anneyle çocuk arasındaki sağlıklı iletişimin oluşmasını engellemektedir (Yılmaz vd., 2006, s. 143).

Annenin çocuğunu kabul etmemesi, çocukla anne arasındaki birlikteliğin sürdürülememesine yol açmaktadır. Evlilik yaşamında mutsuz olan, eşinden beklediği ilgi ve sevgiyi göremeyen annelerle, aile içi ekonomik problemlerin olması da anneyle çocuk arasındaki ilişkiyi etkileyen önemli faktörlerdendir (Nyström ve Öhring, 2004, s. 325). Evlilik uyumu yüksek olan annelerin, anne rolüne daha kolay adapte olabildiği ve çocuklarının gelişimini daha fazla desteklediği ifade edilmektedir (Öz, 2004, s. 58).

Anne ve baba arasında ya da ebeveynler ile çocuklar arasındaki iletişimde kullanılan ifadeler iletişim yönünü belirlemektedir. Çocuklarla kurulan iletişimde sen dilinin kullanılarak, çocukların duygu ve düşüncelerini suçlamak, iletişim engeline sebep olmaktadır (Forthun ve Kaplan, 2008, s. 3). Çocukların kabul edilemez davranışları genelde sen diliyle ifade edilmektedir. Bu dil, çocukların olumsuz davranışlarının ortadan kalkmasını sağlamamaktadır (Çağdaş, 2012, s. 103).

Mükemmeliyetçi annelerin çocukları ruhsal açıdan zorluk yaşarlar. Kendisini özgür hissedemeyen çocuklar, baskı altındadır. Özellikle birey olma yolunda önemli bir evre olan ergenlik döneminde içsel sıkıntılar patlama noktasına ulaşabilmektedir. Bu durumda da anneler, hayal kırıklığına uğrarlar. Bu tarz annelik yapan kadınların çocukları koşulsuz sevgiye odaklanamamaktadır. Kendisi iyi, başarılı ve hatasız olduğunda annesinin onu seveceğini düşünür, aksi durumda ise annesi tarafından sevilmeceğini düşünmektedir. Bu tarz bir aile ortamında yetişen çocuklar da genelde mükemmeliyetçi olmaktadır. Bu çocuklar koşullu sevgiye odaklanır ve onlarda tıpkı ailesi gibi hatayı kabul etmez. Akademik ve iş yaşantısında başarılı olan bu çocuklar, insan ilişkilerinde ise pek başarılı olamamaktadır (Öz, 2004, s. 63). Çocuklarını kusursuz yetiştirmek isteyen annelerin, kendisinden ve çocuklarından beklenti seviyeleri yüksektir. Başarılı bir anne olmak isteyen mükemmeliyetçi anneler, çocuklarının en ufak başarısızlıklarında onlara zarar verebilmektedir. Anneliğin kusursuzluğu bulunmamaktadır. Annelik, ilişkiye dayalıdır. Fakat bu durum çocuğuna yardımcı ve destek olmayacağı anlamı taşımamalıdır (Navaro, 2003, s. 54).

Zıllıoğlu (1993, s. 286) iletişimde anlayış ve ilginin olmasının, çocuğun ifadelerinin dinlenerek sorunlarına değer verilmesinin onların savunmayı yaklaşımlarını engellemede

etkili olduğunu belirtmektedir.Çocukların koşulsuz sevilmesi, her türlü davranışının, düşüncesinin ya da tutumunun onaylandığı göstermemektedir. Koşulsuz sevilen çocuklar, sevdiği kişiyle sürekli etkileşim halindedir. Ona sevgi gösterir, konuşur, anlamaya çalışır ve duygularını rahatlıkla ifade edebilir. Koşulsuz sevilen çocuklarda güven problemi yaşanmamaktadır. Değerli olduğuna inanır ve becerilerine güvenmektedir (Steede, 1998, s. 77). Olumlu ifadelerin kullanılmasıyla iletişim daha nitelikli hale getirilebilir.

Çocukların duygularının ve düşüncelerinin umursanmadığının yansıtılması, iletişimi engelleyen önemli bir faktördür. İletişim sadece sözel yolla olmamaktadır. Jest, mimikler, ses tonu ve vücudun duruşu da bir ifadeyi yansıtabilmektedir. Çocuk konuştuğunda annenin bir başka şeyle ilgilenmesi, alaycı bir tavır takınması ya da arkasını dönerek konuşması gerilime sebep olabilmektedir (Zıllıoğlu, 1993, s. 286). Annelerin çocuklarına olumsuz yaklaşımı iletişimi engelleyen bir durumken, olumlu yaklaşımı ise iletişimi güçlendirecektir.

Aile içerisinde çocuklar sosyal çevreyi öğrenmek için ilk adımı atmaktadır (Laible, Carlo, Torquati ve Ontai, 2004, s. 556). Çocukla sevgiye, saygıya ve ılımlı bir yaklaşıma dayalı ebeveynle çocuk arasında iletişim kurulması, sosyal yeterliliği desteklemektedir. Ebeveynle çocuk arasında ise çatışma ve problemlerin yer aldığı iletişim türünde ise çocukların sosyal çevre içerisinde davranış problemlerini artırdığı bildirilmektedir (Santos, Peceguina, Daniel, Shin ve Vaughn, 2013, s. 168)

Çocuklar, annelerine bağlıdır ve bu bağı sürekli olmasını istemektedirler. Çocukların yaşamında büyük bir öneme sahip olan anneler, çocuklarının sosyalleşme sürecinin başlamasında büyük rol oynamaktadır (Özdiker, 2002, s. 70). Anneyle çocuk arasındaki iletişimin şekli, çocukların duygusal ve sosyal gelişim alanlarıyla birlikte, bilişsel ve algısal gelişim alanlarını da etkilemektedir (Davaslıgil,2011, s. 22)

Annelerin rolleri, evrensel özelliktedir ve çocuklarının gelişiminde oldukça etkili olmaktadır. Çekirdek aile olsa bile çocukların beslenme, bakım ve öğretme gibi sorumluluklar anneye yüklenmektedir. Çocukların sosyal çevreyle olan ilişkisinin gelişiminde anneyle çocuğu arasındaki iletişimin büyük rolü bulunmaktadır. Kurulan sağlıklı iletişim, çocuğun olumlu kişilik özellikleri geliştirmesine ve başkalarıyla olumlu ilişkiler kurabilmesine olanak sağlamaktadır (Arı, Çağdaş ve Seçer Şahin, 2002, s. 5; Cartney ve Philips, 2007, s. 386).

Anneyle çocuk arasında kurulan ilişkiler, çocukların sosyal ilişkilerindeki yeterliliğini direkt ya da dolaylı açıdan etkilemektedir. Annenin çocuğuna model olması ve çocuğun arkadaş ilişkilerini etkisi direkt etki kapsamında değerlendirilirken; annelerin çocuklarının arkadaş ilişkilerini desteklemesi de dolaylı etki kapsamında değerlendirilmektedir (Williams, Mastergeorge ve Ontai, 2010, s. 259). Hartup (1985, s. 70) çocukları, anneleriyle ya da anne yerine geçebilecek bakım hizmetini yürüten kişilerle kurdukları ilişkiler, sağlıklı sosyal ilişki kurması için gerekli olan becerilerle temel becerilerin öğrenilmesine katkıda bulunduğunu bildirmektedir.

Ebeveynlerine karşı güven duygusunun gelişmemesi, çocukların ileriki yaşlarında arkadaşlık ilişkilerini ve birlikte oyun oynayabilme becerilerini olumsuz yönde etkilemektedir. Olumlu bir aile ikliminde yetişen çocukların, temel güven duygusunu kazandığı ve okuldaki öğrenme aşamalarını rahatlıkla geçebildiği ifade edilmektedir. Ayrıca bu çocuklar akademik anlamda akranlarına göre daha başarılıdırlar (Cüceloğlu, 2007, s. 99). Ebeveyne karşı güven duygusunun gelişimi, güvenli bağlanma ile mümkün olacaktır.

Annesine güvenli bağlanan çocuklar, annelerinden ayrıldığında tepki gösterebilmektedir. Fakat buradaki önemli olan nokta ise gösterilen tepkilere rağmen, güvenli bağlanma figürünü gördüklerinde daha kolay sakinleşmektedirler. Güvenli bağlanan çocukların anneleri, çocukların ihtiyaçlarına daha duyarlıdır, onlara karşı duygu ve sevgilerini açıkça ifade edebilirler. Ayrıca bu annelerin çocuklarının bağımsız biçimde oyun oynayabilmesi konusunda daha fazla destek olduğu ifade edilmektedir (Çağdaş ve Seçer, 2004, s. 137-138).

Çocukların ilk etkileşime geçtiği ve kendine en yakın hissettiği kişi olan annesi çocuğunun ağlamasıyla onun gereksinimlerini gidermeye çalışmaktadır. İlk iletişim yolu olan ağlamayla gereksinimleri karşılanan çocuklar da rahatlama olmaktadır (Çağdaş ve Seçer, 2004, s. 133). Anneyle çocuğun iletişiminin yeterli olmaması durumunda çocuklar, ileri yaşam dönemlerinde sosyal çevreye adapte olma ve sosyal çevresinde bulunan kişilerle iletişim kurmakta problem yaşamaktadır. Bu nedenle anneyle çocuk arasında kurulan nitelikli ilişki, sadece çocukluğu değil tüm yaşamı etkilediği söylenebilir (Cerit, 2007, s. 5).

Bebeklerin yaşının artmasıyla birlikte, ebeveynlerine daha bağımsız olmaya başlamakta ve kendisinin de bir birey olduğu yönünde düşünce sistemi geliştirmektedir. Bu düşünce sisteminin gelişiminde çocukluğa geçiş dönemi olan 3-5 yaş arası kritik bir öneme sahiptir. Bu dönemde çocukların annesiyle olan ilişkisi farklı bir boyuta taşınmaktadır. Olumlu ilişkilerin kurulması, yetişkinlikteki kurulan ilişkilerin temelini oluşturmaktadır. Anneyle çocuk arasında kurulan olumlu ilişkiler, sağlıklı bir kişilik gelişimini desteklemekte ve sosyal çevresiyle de olumlu ilişkilerin kurulmasına olanak sağlamaktadır. Anne ve babaların tutum ve davranışları, annelerin yaşı, öğrenim durumu, çalışıp çalışmadığı, kardeş sayısı, doğum sırası, çocukların cinsiyeti ve aile yapısı gibi faktörler çocukla aile arasındaki iletişimi olumlu ya da olumsuz olarak etkilemektedir (Tezel Şahin, 2014, s. 84).

Ebeveynlerin çocuklarıyla etkili zaman geçirmesi, birlikte kitap okuyarak, hikayelerin anlatılması ve hikayeye ilgili soru sorulması çocukların dil gelişimine katkıda bulunmakta, anne-baba ve çocuk arasındaki iletişimin güçlendirilmesini sağlamaktadır (Novick 1999, s. 42) .Çocuk ile anne-baba arasındaki iletişimin güçlendirilmesi, aile eğitim programlarıyla daha etkin bir şekilde gerçekleştirilebilmektedir.

Annelerin çocuğuyla empati kurabilmesi, çocuğun arkadaşlık duygularını geliştirmekte ve yaşamın ilerleyen yıllarında olumlu yakın ilişkiler kurmasında yardımcı olmaktadır. Çocukların aktif biçimde dinlenmesi de kendilerini değerli hissetmelerine yardımcı olmaktadır. Ebeveynlerin iletişim becerilerini geliştirebilmesi önemli bir husustur. Çünkü sağlıklı bir iletişimde ebeveynlerin iletişim becerilerini nasıl ve ne düzeyde kullandığı oldukça önemlidir. Bu nedenle ebeveynlerin iletişim becerilerini geliştirebilmesi ve bu yönde farkındalıklarını artırmalıdır (Tezel Şahin ve Özyürek,2010, s. 10). Ailelere yönelik düzenlenen eğitim programlarıyla birlikte iletişim becerileri ile birlikte birçok beceri alanlarını geliştirebilirler.

2.5.1. Anne-Çocuk İlişkisini Etkileyen Faktörler

Anne ve çocuk arasında kurulacak olumlu ilişkiler için ilk olarak çocukları birey olarak kabul etmek gerekir. Ayrıca çocuğa değer vermek, kararlarına saygı duymak, dinlemek, ihtiyaçlarına karşı duyarlı olmak ve iletişime açık olmakta olumlu ilişkinin gelişimi için dikkat edilmesi gereken önemli faktörlerdendir. Anne ve çocuk arasında sağlıklı iletişimin

gerçekleşebilmesi için, annelerin çocuğuna doğal davranması ve empati kurabilmesi de oldukça önemlidir (Ünal, 2015, s. 62).

Annelik sadece belirli görevlerin yerine getirilmesinden öte bir ilişkiyi ifade etmektedir. Anneyle çocuğu arasında kurulan ilk ilişkiler, başkalarına ilişkin tutumları ve davranışları etkilemektedir. Anneler, çocuğu için yaşamın yorumlanıp, çevrenin temsil edilmesindeki ilk örneğidir. Annelerin gözetiminde ve denetiminde çocuklar yakın çevresiyle yaşananları anlamlandırır. Çocuklar, annenin davranışları ve tutumu gözlemlenerek, nasıl davranması ve hareket etmesi gerektiğini öğrenir. Kısaca çocuklar, annelerinin hayata bakış açısıyla ve algılarıyla hareket eder (Çakmaklı, 1996, s. 16).

Anneyle çocuğun ilişkisi, hamilelik döneminde başlamaktadır. Çocuk doğmadan bu ilişkiyi etkileyen pek çok değişken bulunmaktadır. Bu değişkenler şu şekilde ifade edilebilmektedir (Ayyıldız, 2005, s. 16; Bıçakçı, 2004, s. 22, 23; Öztürk, 2009, s. 34-35; Sertelin, 2003, s. 20)

Annenin Eğitim Durumu: Eğitim düzeyi yüksek olan anneler, çocuklarının gelişimlerine yönelik sahip olduğu bilgiler, eğitim düzeyi düşük olan annelere göre daha yüksektir. Eğitim düzeyi yüksek olan anneler, gelişim dönemlerine göre çocuklarına yaklaşımlarını ve davranışlarını düzenleyerek, en doğru biçimde davranabilirler. Eğitim düzeyinin yüksek olmasıyla birlikte annelerin, çocuklarına karşı daha demokratik ve anlayışlı olması beklenebilir. Eğitim düzeyi düşük olan anneler, genelde geleneklere bağlı kaldıkları için çocuklarına karşı davranış ve tutumlarında, geleneklerden etkilenmektedir.

Algılanan Destek: Annelerin kişilik özellikleri, beklentileri, yaşamdan aldığı memnuniyet ve haz, sosyal çevreyle kurulan nitelikli iletişim ile evlilik doyumu annelerin çocuklarına olan yaklaşımını önemli ölçüde etkilemektedir.

Çocuk Sayısı: Annelerin sahip olduğu çocuk sayısının artması, çocuklara ayrılan zamanın ve gösterilen ilginin azalmasına sebep olabilmektedir. Çocuk sayısının artmasıyla aile içi kontrol azalmakta, çocukların bağımsızlıkları artmaktadır. Ayrıca çocuklara daha az sorumluluk verilmektedir. Konuya yönelik yapılan araştırmada da dörtten fazla çocuğu olan annelerin, daha az çocuğu olanlara göre daha baskıcı tutum benimsedikleri belirlenmiştir.

Doğum Sırası: İlk çocuktan beklentiler, daha sonraki çocuklara göre daha yüksektir. Bu nedenle ilk çocuklar diğerlerine göre daha olgun yetiştirilmektedir. İlk çocuklarına yetişkin bir bireymiş gibi davranılmaktayken, aynı durum küçük çocuklara olan yaklaşımlarda görülmemektedir. Anne ve babalar büyük çocukları daha fazla denetlerken, küçük çocuklara ise daha kabul edici ve hoşgörölü bir tutumla yaklaşmaktadırlar.

Ebeveynler Arasındaki İletişim: Ebeveynlerin birbirleriyle olan iletişimi, çocuklarla olan iletişimi de etkilemektedir. Eşler arasında sağlıklı bir iletişimin olmaması ve problemlerin olması, ebeveyn-çocuk ilişkisinde de çeşitli problemlere yol açacaktır. Çocuğun istenmeyen gebelikle olması, anne ve babaların çocuğa hazır olmaması ve çocuğun doğumuyla oluşan memnuniyetsizlikte anneyle çocuk arasındaki ilişkiyi olumsuz yönde etkilemektedir.

Parçalanmış Aile: Anne ve babanın boşanması durumunda çocuklar daha çok anneleriyle kalmaktadır. Annelerinde herhangi bir işte çalışmak zorunda kalması ve çocukların bakımlarının gerçekleştirilmesi arasında bocalama yaşayabilmektedirler. Eş desteğinin olmaması, çocuğa ve eve dair tüm sorumlulukların anne üzerinde olması ise anne ve çocuk arasındaki ilişkiye zarar verebilmektedir. Babaları tarafından ilgi ve sevgi göremeyen çocuklarda da özgüven ve özsaygı eksikliği görülebilmektedir. Ayrıca terk edildiklerini düşünerek, yalnızlığa sürüklenebilmektedir. Evlilik yaşantısı olumlu olan annelerin çocuklarıyla iletişimlerinin, evliliği olumsuz olanlara göre daha iyi olduğu bildirilmektedir.

Aile Yapısı: Ülkemizde genellikle çekirdek ve geniş aile yapılarına rastlanmaktadır. Çekirdek ailede anne ve babalar, büyüklerinin herhangi bir baskısı olmadan diledikleri gibi çocuklarını yetiştirebilmektedir. Geniş ailelerde ise çocuk yetiştirme noktasında daha fazla müdahale olabileceği için, çekirdek ailelerdeki gibi daha dengeli bir eğitim verilemeyebilir.

Yaş: Annelerin yaşı, anne-çocuk ilişkisini etkileyen faktörlerden birisidir. Küçük yaşlarda anne olan kadınlar, olgunlaşamadıkları için, çocuğuyla iletişim kurmada zorluk yaşayabilmektedir. Küçük yaşlarda anne olanlar, çocuklarından daha fazla beklenti içerisinde olabilir ya da çocuk bakımı konusunda daha isteksiz olabilmektedir. Anne adayının, duygusal açıdan kendisini anne olmaya hazır hissetmesi son derece önemlidir. Anne olmaya hazır kadınlar, çocuğuna karşı daha olumlu yaklaşmakta ve nitelikli iletişim kurabilmektedir.

Çalışma Durumu: Annenin herhangi bir işte çalışıyor olması, çocuğuyla arasındaki ilişki etkilemektedir. Annenin çocuğunu ihmal ettiği düşüncesiyle kendisini suçlu hissetmesi, çocuğuna karşı aşırı hoşgörölü olması ya da otoriter davranışlar sergilemesi, anne ve çocuk arasındaki ilişkiyi olumsuz etkileyecektir. Annelerin daha esnek çalışma saatlerinin olması ya da yarı zamanlı çalışabilmesi, çocuğuyla iletişimi için daha yararlıdır. Böylelikle çocukların ihtiyaçları daha kolay karşılanabilir ve aile içi rol çatışmalarının da önüne geçilebilir. Annesi çalışan çocuklarla yapılan araştırmada annelerin çalışmasının ve çocuğa anne dışında bir kişinin bakmasının, çocuğun sosyal-duygusal gelişimini olumsuz etkilemediği tespit edilmiştir.

Kardeş: Çocuklar ilk iletişimi anneyle kursalar da doğumdan sonra kardeşler, akrabalar ve ailenin diğer üyeleri de bu iletişim sürecine dahil olmaktadır. Sosyal yaşamın ayrılmaz bir parçası olan kardeşler, birbirleri için oldukça önemlidir. Kardeşler birbirleri için oyun arkadaşı, bakım veren, öğretmen, destek veren kişi olabileceği gibi sorun çıkartan ve problem yaratan kişiler de olabilmektedir. Kardeşler genelde kıskançlık ögesiyle anılsalar da birbirleri için önemli bir sevgi ve güven bağına sahip olabilmektedirler (Kılıçaslan, 2001, s. 31-32; Zoylan, 2005, s. 14).

Ebeveyn Tutumları: Anneyle çocuk arasındaki iletişimi engelleyene en önemli faktörlerden birisi, çocuğun konuşurken annenin sürekli onu uyarması ve yargılamasıdır. Bu durum çocukların içe kapanmasına, konuşmamasına ve yeterli ilgiyi görmediğini düşünmesine yol açmaktadır (Navaro, 1999, s. 136).

Yaşamın ilk yıllarında anne-çocuk etkileşiminin yoğun olduğu düşünüldüğünde anne-çocuğun etkileşimini artıracak eğitim programları hem çocuğu hem de yakın çevresini etkilemektedir. Annenin çocuk yetiştirme tutumlarının desteklenmesi, anne-çocuk ilişkisinin kalitesini artırarak, annelerin olumsuz tutumlar yerine demokratik tutuma sahip anneler olmasını amaçlamaktadır. Ülkemizde son yıllarda ailelerin desteklenmesi için devlet politikaları geliştirilmekte ve aile eğitimi hususunda farklı uygulamalar yapılmaktadır. Bununla birlikte toplumun gelişen ve değişen yapısına uyum sağlama sürecinde anne-babaların farklılaşan ihtiyaçlarını karşılayacak, toplumun her kesimine kolayca ulaşabilecek, çeşitli anne-baba eğitim programlarının geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır (Kılınç, 2011, s. 2)

2.5.2. Okul Öncesi Eğitimde Ebeveyn ve Çocuk İlişkisi

Ebeveyn ile çocuk arasındaki ilişki nasıl başlarsa başlasın, ilişkinin kalitesi ebeveynler arasındaki ilişkinin niteliğine bağlıdır. Aile içerisinde gerçekleşen etkileşim ilk olarak çocuğu etkilerken; anne-çocuk ilişkisi babayı; baba-çocuk ilişkisi ise anneyi etkilemektedir (Çağdaş, 2002, s. 49). Çocukların ilk öğretmenleri ebeveynlerdir. Ebeveynler, çocuklarına kaliteli bir eğitim sağlamakla ve bu eğitim sürecine dahil olmakla görevlidir. İlk olarak çocuklar ebeveynlerinin alışkanlıklarını, çevreyle kurduğu iletişimi ve davranışlarını gözlemleyip, kendi davranışlarını şekillendirirler (Saifer ve Ellis, 2000, s. 8).

Çocuğun kişilik gelişiminde etkileri olan ilk kişiler ebeveynleri yani anne-babalarıdır. Çocuklar anne-babalarından gördükleri davranışları taklit ederek gelişir ve yetişirler. Sağlıklı bir aile ortamında yetişen bireyin ileriki yaşantısında da ilişkilerinin sağlıklı olduğu bilinmektedir (Demircioğlu, 2012, s. 1). Aile eğitimlerinin ailelerin yaşam tarzlarına olumlu etkilerinin olduğu görüşü yaygındır. Nitekim Gladding, (2002, s. 3)' e göre sağlıklı aileler, üyeleri arasında bağlılık gösterir ve birlikte zaman geçirmeye isteklidir. Problem durumunda pozitif davranışlar sergileyebilmekte ve sorunun çözümü için birbirlerini cesaretlendirmektedirler.

Okul öncesi dönemde çocukların en temel ihtiyacı korunmadır. Ebeveynlerde bu temel ihtiyacı karşılamak zorundadır. Korunma sağlandığında çocukların, ebeveynlerin kendilerini fiziksel ve psikolojik tehlikelerden koruyacağını bildiği belirtilmektedir. Ayrıca çocuklar ebeveynlerinin, kendi davranışlarına da rehberlik edebileceklerine dair kendilerini güvende hissederler. Bu nedenle ebeveynlerine güvenli bağlanma gerçekleştiren çocuklar, kendilerini yapılan müdahaleleri daha kolay kabullenmekte ve kontrol davranışına yönelik savunma mekanizmalarını geliştirmemektedir (Sayıl ve Yağmurlu, 2012, s. 50).

Anne-baba-çocuk ilişkisi son yıllarda oldukça önem kazanmış ve erken çocukluk programı üzerine çalışan araştırmacıların odak noktası haline gelmiştir. Bu alanda çalışan uzmanlar sadece çocukla çalışmak yerine çocuğun tüm gelişim alanlarıyla birlikte davranışlarında da değişiklikler meydana getirmek için çocuğa bakıcı olan kişi, ki bu genellikle annedir, ile olan ilişkisine odaklanması gerektiğini belirtmektedir (Barnard ve Kelly'den Aktaran Kanık, 1998, s. 41). Okul öncesi dönemde anne ile çocuğu arasında kurulan sağlıklı iletişim, çocuğu tüm gelişim alanlarında destekleyerek kişilik gelişimini destekler (Arabacı, 2011, s. 40).

Okul öncesi dönemde çocuklar, uyarıcılara açıktır ve iyi birer gözlemcidir. Aile üyelerinin kendi aralarındaki ve çevreyle olan ilişkisine dikkat ederler. Anne ve babaların çevreyle olan işbirliği, kendi arasında nitelikli iletişim kurması ve bunu çevreyle olan ilişkisinde de göstermesi, çocukların ilişkilerini doğrudan etkilemektedir (Tarkoçin ve Tuzcuoğlu, 2014, s. 343).

2.6.Okul Öncesi Dönemde Sosyal Gelişim

Dünyaya gözlerini açan bebekler, doğdukları andan itibaren sosyal ortamın içerisine girmektedir. İlk olarak ailesiyle etkileşime girerken, daha sonra dış çevreyle etkileşim kurmaya başlarlar. Aileler, çocuklarıyla etkileşim kurarak onların duygusal, zihinsel ve sosyal gelişimlerinde önemli rol oynamaktadır. Çocukla kurulan iletişimle birlikte toplumsal değerler, düşünce sistemi ve sosyal yaşamı şekillenmeye başlar. Çocuklarla ailelerin kurduğu iletişimin sağlıklı olması durumunda ise bahsedilen gelişim alanları olumsuz olarak etkilenmektedir (Enç, Çağlar ve Özsoy, 1975, s. 143)

Zaman geçtikçe büyüyen ve gelişen çocuk, özgür olma, kendisi için doğru olanı tercih etmeyi temel alan akıl yürütme ve kendini ifade etmesini sağlayacak dil becerilerini edinecektir. Bu becerileri kazanmak ve geliştirmek sadece biyolojik nedenlere bağlanamaz. Çocuğun gelişiminde biyolojik özelliklerin yanı sıra çocuğa sağlanan çevre koşulları da etkilidir (Şen, 2009, s. 1)

Okul öncesi dönemde alınan eğitim, çocukların doğmasıyla temel eğitime başlayacağı zamana kadar geçen sürede alınan eğitimidir. Okul öncesi dönemde çocuklar sosyal, motor, zihinsel, bedensel ve dil gelişimlerini çoğunlukla tamamlamış olur. Çocukların istenilen olumlu davranışları gerçekleştirebilmesini sağlamak için de onların gelişim özelliklerine hakim olmak gerekir (Alisinanoğlu ve Kesicioğlu, 2010, s. 97).

Okul öncesi dönemdeki çocukların sosyal gelişimlerinde çeşitli unsurlar vardır. Konuşma becerisi bu unsurlardan birisidir. Konuşarak çocuklar bilgi almaya, anlatmaya ve tartışmaya çalışırlar. Farklı amaçların gerçekleştirilmesinde konuşmak, önemli bir beceridir. Akran ilişkilerinde de konuşarak, ilişkiler geliştirilmektedir. Böylelikle akranların tarafından kabul görmeleri sağlanır. Okul öncesi dönemde işbirliği, yardımda bulunma ve nezaket gibi sosyal davranışlar başlar ve gelişir. Çocukların bu dönemlerde

yaşayacağı anlaşmazlıklar ve saldırgan davranışlar, ilerleyen dönemlerdeki sosyal ilişkilerini olumsuz etkilemektedir (Hay, Payne ve Chadwick, 2004, s. 90).

Sosyal deneyimin edinildiği ilk yer ailedir. Çocuklar sosyal varlık olmanın bilincine varırken, davranışlarını taklit edeceği modele de ihtiyaç duymaktadır. Çocuklar anne-babalarını örnek almakta ve onlarla özdeşleşmektedir. Anne-babaların davranış ve tutumlarını taklit ederek özümsemektedirler (Aksoy, 2005, s. 335).

Birey için okul öncesi dönem, ileriki yaşantısındaki sosyal ilişkilerini şekillendirecek kritik bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kritik dönemde yaşanan sosyal ilişkiler sonraki dönemlerdeki sosyal ilişkilerin niteliğini belirlemekte ve bu ilişkilere rehberlik etmektedir (Kaymak, 2015, s. 20). Çocuk anne-babanın birbirleriyle, kendisi ve kardeşleriyle olan ilişkilerini gözlemler, değerlendirir, sonuçlar çıkarır ve buna bağlı tepkiler gösterir. Yani bireyin aile ilişkilerinin temelini büyük ölçüde anne-babanın birbirlerine karşı tutumları belirler. Çocuk anne-babanın etkisinde olup, onları rol-model alır (Efe, 2005, s. 19). Ailelerin ardından çocuklarının sosyal gelişimini etkileyen bir diğer etken de akranlarıdır.

Akran ilişkileri, okul öncesi dönemde sosyal gelişim açısından oldukça önemlidir. Akran grubu içerisinde onaylanan çocuklar, bunu önemli bir sosyal destek olarak görürler. Gelen yardımların kabul edilmesi ve yardım etme davranışları da sosyal ilişkileri geliştiren önemli davranışlardır. Çocukların yaşadığı duyguların ifade şekli de ilişkilerin gidişatını belirlemektedir. Olumsuz duyguların uygun bir dille ifade edilmesi ve çatışmadan kaçma ilişkileri olumlu etkilemektedir (Ladd, Kochenderfer-Ladd ve Coleman, 1996, s. 1108). Okul öncesi dönemdeki çocukların benmerkezci özellikleri bulunmaktadır. Kendisine hayran olan ve kendisini çok seven okul öncesi çocukları, kendisini başkasıyla kıyaslamaktadır. Bu kıyaslamadan sağlıklı bir sonuç çıkması için, ailenin çocuğunun olumlu benlik algısını geliştirebilmesi son derece önemlidir. Ebeveynler tarafından doğruyu ve yanlış öğreten çocuklara, model olunmaktadır. Empati kurma becerilerinin geliştirilmesine yardımcı olan aileler, çocuklarının sosyalleşme süreçlerine destek olmaktadır (Graig ve Marguaeerite, 1998, s. 18).

Akran ilişkilerinin artmasıyla birlikte, okul öncesi dönemdeki çocuklar ilişkilerinde problem yaşamaya da başlamaktadır (Wood, Cowan ve Baker, 2002, s. 75). Problemlerin etkin bir şekilde çözülememesi, ilerleyen dönemlerde sosyal ilişkilerde problemlere yol

açabilmektedir. Bu çocuklar yaşamın ileriki dönemlerinde sosyal uyum ve davranış sorunları yaşayabilir. Akran ilişkilerinin olumlu olması, karşılaşılan çatışmaların etkin çözümü ve çocukların gelişimlerinin desteklenmesi, ilerleyen dönemlerde çocukların olumlu ilişkiler geliştirmesini sağlamaktadır (Brown, Odom ve Conray, 2001, s. 168). Her gelişim alanında olduğu gibi sosyal gelişim alanında da çocukların yaşlarına göre değişimler yaşanmaktadır.

Üç yaş çocuklarında yaşamlarının ilk iki yılında görülenden daha düşük düzeyde benmerkezcilik görülmektedir. Aile içerisinde oluşturulan kuralların paylaşılmaya başlanması, gereksinimlerin karşılanmasıdaki sabırsızlık yavaş yavaş ortadan kalkmaya başlamaktadır. Yakın çevresindeki arkadaşlarıyla birlikte olabilme adına, çocuklar bazı fedakarlıklar yapmaya hazırdır. Kuralların öğrenilmesine ilişkin ise çocukların biraz daha zamana ve olumlu davranışlarının pekiştirilmesine ihtiyacı vardır. 3 yaşındaki çocuklar, yetişkinlerle aynı ortamda bulunmaktan, onlarla oyun oynamaktan, bazı zamanlarda tek başına oynamaktan ve akranlarının oynadığı oyunları izlemekten zevk almaktadır. Akranlarıyla birlikte olmaktan hoşlanırlar fakat bu durum çok uzun süre devam etmez. Bu durum, 3 yaşındaki çocukların sosyalleşme yolundaki ilk tecrübesidir. Bu tecrübeler her zaman olumlu olmamakla birlikte, sosyal gelişimin en önemli adımlarındandır. 3 yaşındaki çocukların karşılaşıacağı çatışmalarda ise yetişkinlerin rehberliğine ihtiyaç duyduğu belirtilmektedir (Oktay, 2007, s. 116).

Dört yaşındaki çocuklar nasıl, nerede, niçin gibi soruları sıklıkla sormakta ve yapılan açıklamaları dikkatle dinlemektedir. Bu yaş gruplarındaki çocuklar için açıklamalar tek başına yeterli olmamaktadır. Yetişkinler dikkatle gözlemlenerek, onların davranışları tekrarlanır ve yetişkinlerin sosyal davranışları örnek alınmaktadır. Zamanla yetişkinlerin tekrarlanan davranışları, çocuklar için temel davranışlar olmaya başlamaktadır. Ebeveynlerin sorumluluk sahibi olması, sevgiyle yaklaşması ve sakin olması çocuklarının da bu davranışları benimsemesine yardımcı olmaktadır. Olumsuz özelliklere sahip ebeveynlerin çocukları da ebeveynlere benzer özelliklere sahip olması, beklene bir durumdur (Oktay, 2002, s. 118).

Dört yaşındaki çocuklar, sosyal gelişim yönünden büyük aşama kaydedebilmektedir. Bu çocuklar akranlarıyla oyun oynamaktan zevk alır. Ebeveynleriyle olumlu ilişkiler kuran çocuklar, aynı ilişkileri arkadaşlarıyla da kurar. Arkadaşlarıyla birlikte oyun oynasa da

grup oyunları tam anlamıyla oynanmaz. Fakat 3 yaşındakilere göre grupla daha fazla oyun oynanır. Grupla daha fazla etkileşimde bulunan çocuklar bazı zamanlarda çatışma yaşayabilir. Bu çatışmalar önemli sosyal tecrübelerdir ve öğretici özellikleri bulunmaktadır (Oktay, 2007, s. 119).

5 yaşındaki çocuklar, eğitmekten, öğrenmekten ve günlük yaşamı oyuna aktarmaktan hoşlanmaktadır (Zembat ve Unutkan, 2001, s. 26). İçinde bulunulan ortamda nasıl davranması gerektiğini, düşünerek belirlemeye çalışırlar. Güven ihtiyaçları vardır ve kendisine sevecen yaklaşılmaktan hoşlanırlar (Darıca, 2003, s. 50).

5 yaşındaki çocuklar beceri kazanmak için sabır gösterebilmekte, duygularını kontrol edebilmektedir. Yetişkinlerin yaptığı davranışların tamamı gözlenir ve onları yaptıklarını, oyunlarda tekrar etmeye başlar. Evle ilgili yapılması gereken görevlerde ebeveynlerine yardımcı olabilir, çeşitli işlerin yapılmasına da ilgi duyabilir (Oktay, 2007, s. 120-122).

5 yaş çocukları, çevresinden bağımsız biçimde hareket edebilmektedir. Yaşana olay ve içinde bulunulan durumlar karşısında daha kontrollü davranarak, empatik yaklaşım gösterebilmektedir. Oyunların kalitesi gelişmiştir ve çeşitliliği artmıştır. Akranlarıyla grup oyunları tercih edilir ve gözlemlediği durumları örnek alarak bu durumu oyunlarına yansıtır (Çeliköz, Seçer, Çetin ve Şen, 2008, s. 4).

6 yaşındaki çocuklar, okul öncesi dönemin sonundadır ve kritik bir dönemdedir. 5 yaşında saha sakin, uyumlu ve rahat olan çocuklar, daha uyumsuz ve hareketli olmaya başlayacaktır. Düşüncelerinde gerçekçi olan çocuklar, sürekli olarak “doğru mu” sorusunu sormaktadır. Belirlenen kurallar karşısında ise “neden” sorusu sıklıkla sorulmaktadır (Oktay, 2007, s. 122-123).

Başkalarının hakkına saygı duyma ve empati kurmayı 6 yaşına kadar öğrenen çocuklar, olayları üçüncü bir kişi gibi değerlendirmekte ve yorumlamaktadır. Duygu paylaşımında bulunurlar, duyduklarını ise doğru biçimde ifade edebilirler. Oyunlarında kendi cinsindekileri tercih etse de karşı cinsle de ilişkiler artmaya başlamaktadır. Arkadaş ilişkilerinde esnek olunmaya başlanmıştır ve onlarla iletişim kurma ve oyun oynama noktasında daha istekli olunmaktadır (Çeliköz, Seçer, Çetin ve Şen, 2008, s. 6).

Navaro (1990, s. 134) 6 yaşındaki çocukların çeşitli olumsuz davranışlar gösterebileceğini belirtmektedir. Bu dönemde başkalarına lakap takmak, kötü sözler söyleyip, başkalarıyla

tartışmak ve onlara bağırarak görülebilecek davranışlardandır. 6 yaş çocukları eleştirilmekten ve kendilerine ceza verilmesinden hoşlanmazlar.

2.7. Okul Öncesi Dönemde Olumlu Sosyal Davranış

Günümüzde yaşamın her alanında başarılı olabilmek için gerekli bazı yetilere sahip olmanın yanı sıra sosyal davranış ve becerilere de sahip olmak gerektiği düşünülmektedir (Efe, 2005: 18). Sosyal çevresi bireyin hayatında büyük önem taşır. Bireyin sosyal çevresi kişilerle etkileşiminin ne kadar önemli olduğunu gösterir. Çocukların ilişkilerinde de sosyal davranışları etkili olmaktadır. Çocuğun sosyal davranışları akranlarıyla olan etkileşiminde önem arz etmektedir (Gür, 2016, s. 4)

Olumlu sosyal davranışlar, ödül beklemeden bir başkasının faydası için gerçekleştirilen davranışlardır. Olumlu sosyal davranışlarda bazı durumlarda bedel ödeme, fedakarlık olabileceği gibi çeşitli risklerde alınabilmektedir (San Bayhan ve Artan, 2011, s. 217). Baron, Byrne ve Branscombe (2006, s. 132) olumlu sosyal davranışın, yanında bulunan kişiye yarar sağlamazken, risk içerse bile başkalarının yararı için harekete geçilmesi olduğunu bildirmektedir.

Olumlu sosyal davranışlar, bilerek ve isteyerek yapılan, başkalarının iyiliğinin gözetilmesi ana temayı içeren eylemlerdir (McDevitt ve Ormrod, 2007, s. 67). Olumlu sosyal davranışlar duygu düzenlemeyle ilişkili bir durumdur. Bireyin kendisini yönetebilmesi, kendi istek ve arzularına dikkat etmeden başkalarının iyiliğinin gözetilmesi, aynı zamanda empatik becerilerle de ilişkilidir (DeHart, Sroufe ve Cooper, s. 143).

Rehberlik etmek, kibar olmak, paylaşmak, empati kurmak, yardım etmek ve tehlikelerden korunmak olumlu sosyal davranışlar arasında gösterilmektedir (Hay ve Pawlby, 2003, s. 1317). Olumlu sosyal davranışlar, bir sosyal beceri grubuna ait davranış bütünü değildir. Arkadaşlık, empati, samimi olmak, başkalarıyla ilgilenmek ve duygu paylaşımında bulunmakta olumlu sosyal davranışlardandır (San Bayhan ve Artan, 2011, s. 221).

Olumlu sosyal davranışların gelişmesi için yetişkinlerin tutumu çok önemli görülmektedir. Çocuklara yönelik anlayışlı, sıcak ve duyarlı olmakla kabul edici tutumu benimsemek ve koruyucu davranışlarda bulunmak, olumlu sosyal davranışları artırmaktadır. Ebeveynlerden birisinin kaybı, boşanma ve davranışların onaylanıp

onaylanmaması olumlu sosyal davranış gelişimini etkilemektedir (Hay ve Pawlby, 2003, s. 89).

Olumlu sosyal davranışlar, aile içinde öğrenilmeye başlanmaktadır. Anne ve babaların davranışlarının örnek alınması, çocuklardaki olumlu sosyal davranışın gelişimi açısından büyük önem arz etmektedir (Baran, 2005, s. 11). Çocuklarda ilk olarak iki yaş civarında olumlu sosyal davranışlar sergilenmeye başlanmaktadır. Çocukların sergilediği paylaşım ve yardımda bulunma davranışlarının olumlu pekiştirilmesi, olumlu sosyal davranışları desteklemektedir. Bu dönemde ceza ve uyarının fazla olması ise olumlu sosyal davranışları, olumsuz etkilemektedir (San Bayhan ve Artan, 2011, s. 219).

Akranlar da sosyal davranışların gelişmesinde önemli bir unsur olarak görülmektedir. Ailesi tarafından baş edilmesi güç şeklinde ifade edilen okul öncesi dönemdeki çocuklarla araştırma yapılmıştır. Araştırmada deney ve kontrol grubu oluşturulmuştur ve örneklemini 80 okul öncesi dönemde bulunan çocuk oluşturmıştır. Çocukların akran baskısıyla karşılaştıklarında sosyal tepkileri incelenmiştir. Analizler sonucunda ise deney grubunda bulunan çocukların sosyal olmayan davranış, olumsuz duygu gösterme ve olumlu sosyal tepki puanlarının, ailesi tarafından baş edilmesi güç olarak tanımlanmayan çocuklara göre daha düşük olduğu tespit edilmiştir (Hughes, White, Sharpen ve Dunn, 2000, s. 172).

Çocukların paylaşım ve yardımlaşmalarının, akran ilişkisi içerisinde olumlu sosyal davranışları tamamlayıcı özelliği bulunmaktadır (Goldman ve Buysse, 2007, s. 166). Çocuklarda olumlu sosyal davranış eksikliğinin olması durumunda ise yaşamının ilerleyen dönemlerinde zarar verici davranışlar ortaya çıkabilir. Yapılan araştırmada olumlu sosyal davranışları bulunan çocukların, akranlarınca kabul gördüğü ve daha az zarar verici davranış sergilediği tespit edilmiştir (Hay ve Pawlby, 2003, s. 99).

2.7.1. Sosyal Davranışın Gelişimini Etkileyen Faktörler

Sosyal davranış gelişimini etkileyen çeşitli etmenler bulunmaktadır. Bu etmenler şunlardır:

Aile: İlk çocuklukta aileden alınan eğitim, kültürel özellikler ve davranış biçimleri çocuğun hayatı boyunca kişilik yapısının önemli bir parçası olacaktır. Ailenin çocuğuna rol model olarak, olumlu davranışlarla yetiştirmesi oldukça önemli bir konudur (Gizir ve Baran 2003, s. 120).

Şendil ve Kızıldağ (2005, s. 118) sosyal gelişim görevlerinin ilk olarak ailede başladığını belirtmektedir. Anne ve babayla çocuğun kurduğu ilişkilerde çocuğun, şimdi ve daha sonraki mutluluk düzeyini etkileyecektir. Doğumdan 6 hafta sonra çocuklar sosyal işaretlere farklı bir ilgi gösterdiğinden, davranışlarının sonunda gelen tepkileri öğrenir ve ona uygun davranış biçimi geliştirir.

Ebeveynler, çocuklarının sosyal becerileri üzerinde direkt ya da dolaylı yoldan etkide bulunurlar. Bağlanma stilleri, ödül-ceza, rol model olabilme ve çocuk yetiştirmeye ilişkin tutumlar sosyal becerileri doğrudan etkileyerek, sosyal gelişimin gidişatı hakkında da bilgi vermektedir. Çocuklar, anne ve babalardan öğrenen sosyal davranışlar, akran grupları arasında uygulama fırsatı bulurlar. Bu nedenle anne ve baba, çocuğun olumlu sosyal davranış geliştirme noktasında önemli bir rolü bulunmaktadır (Gülay ve Akman, 2009, s. 95).

Sosyal Çevre: Çocuklar sosyal yapıda doğarlar ve sosyal çevrenin kültürel değerlerinin özümsemiyle sosyalleşirler. Toplumların kendisine has kuralları ve değerleri bulunmaktadır. Bireylerden beklenen davranışlar ise değerlerin benimsenerek, sergilenmesidir (Çimen, 2009, s. 34).

Gülay ve Akman (2009, s. 97) sosyal çevrenin, sosyal becerilerle şekillendiğini ifade etmektedir. Başkalarıyla işbirliği kuran, çevresine yardım eden, empati kurabilen, hata yaptığında özür dileyen, teşekkür eden ve paylaşımda bulunan çocuklar çevresi tarafından kabul görerek, sevinecektir. Saldırgan davranışlar gösteren, kural tanımayan ve akranlarına yönelik olumlu sosyal davranışta bulunmayan çocuklar ise sosyal çevre tarafından kabul görmeyecektir.

Akran Grubu: Akran gruplarıyla birlikte çocuklar iletişim kurmayı ve başkalarıyla nasıl geçinmesi gerektiğini öğrenir. Çocuklar cinsiyet rollerini, kültürleri, kuralların nasıl oluştuğunu, sorumlulukları, sosyal sınıf rollerini ve ahlaki özellikleri akran gruplarıyla birlikte öğrenmektedir (Aydoğan ve Koçak, 2003, s. 79).

Çocukların gelişim düzeylerine benzer kişilerle kurulan bağ, eşit ve dengeli bir özelliğe sahiptir. Bu duruma yatay ilişki denilmektedir. Akranlar, bireyin kişilik gelişimine destek olmaktadır. Çocuklar, akran grubu içerisinde kendisine yönelik geri bildirim alırlar ve kendisine yönelik algıları oluşturur (Çetin, Alpa Bilbay ve Kaymak, 2002, s. 68).

Akran ilişkileri, çocuklarının yaşının artmasıyla değişiklik göstermektedir. Akran ilişkileri, çocuklarının olumlu sosyal davranış kazanmasını ya da kazanılan davranışların pekiştirilmesine yardımcı olabilmektedir (Kapıkıran, İvrendi ve Adak, 2006, s. 6).

Rodkin ve Hodges (2003, s. 384) akran ilişkilerinin bünyesinde olumlu ya da olumsuz davranışları barındırdığını bildirmektedir. Yetişkinler, çocuklarının akran grupları arasında yer almamasına karşın; hem onlardan etkilenmekte hem de çocuklarının akran gruplarını etkilemektedir.

Okul: Aileden sonra çocukların olumlu sosyal davranış kazanabileceği ikinci yer okul öncesi eğitim kurumlarıdır. Okullarda sosyal davranışlar kazanılabildiği gibi aynı zamanda burada uygulanabilmektedir. Çocuğun sosyal, fiziksel, duygusal ve akademik alandaki becerileri okullarda pekiştirilir. Öğretmenlerin faaliyetleri ve akran ilişkileriyle birlikte yeni sosyal davranışlar öğrenilerek, akran ilişkisi içerisinde bu davranışlar uygulanabilir (Gülay ve Akman, 2009, s. 97).

Oyun: Oyunlar, çocukların bütün gelişim alanlarının (fiziksel, duygusal, sosyal, dil ve bilişsel) temeli olan, etkili bir öğrenme yöntemidir. Oyun sırasında oluşan duygu ve düşünceler, çocuğun akranlarından aldığı geri bildirimle karşısındakilerin gözüyle duygu ve düşüncelerinin fark edilmesine yardımcı olur. Kazanılan bu olumlu sosyal davranış, çocukların işbirliği yapmasına ve çatışma çözme becerilerinin gelişimine katkıda bulunmaktadır (Şendil ve Kızıldağ, 2005, s. 118).

Kitle İletişim Araçları: Çocukların izlediği çizgi filmlerde yanlış davranışların yapılması ve istenmeyen kelimelerin kullanılması çocukların davranışlarını olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle ebeveynlerin, çocuklarının izlediği programları kontrol altında tutması gerekir. Televizyon, cep telefonu ve tablet gibi teknolojik ürünlerin çocuklar tarafından sıklıkla kullanılması, çocukların sosyalleşme sürecine zarar verecektir. Bunun yerine akranlarıyla daha fazla vakit geçirilmesi sağlanmalıdır. Okul öncesi dönem gibi kritik bir öneme sahip evrede, ailelerin çocuklarının yaşına ve gelişimlerine uygun olumlu örnek olabilecek programları seçmesi son derece önemlidir (Çimen, 2009, s. 39).

Cinsiyet: Yapılan araştırmada kızların, erkek çocuklarına göre olumlu sosyal davranışlara daha fazla sahip olduğu belirlenmiştir (Kapıkıran, İvrendi ve Adak, 2006, s. 4). Zembat ve Unutkan (2001) araştırmasında olumlu sosyal davranışlarla cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki olmadığını belirlemiştir. Cinsiyet rollerine ilginin başlamasıyla akran gruplarının

daha çok kendi cinslerinden oluştuğu tespit edilmiştir. Gültekin (2008, s. 21) kız çocuklarının problemli davranışlarının erkeklerden daha düşük, sosyal becerilerinin ise erkeklerden daha yüksek olduğunu belirlemiştir.

Yaş: Yaşın artmasıyla birlikte çocukların dil, ahlak ve bilişsel alanlarında gelişmeler olmaktadır. Ayrıca akran grupları genişlemekte ve onlarla iletişim kurmaktadır (Avcioğlu, 2005, s. 14). Sosyal etkileşimi artan çocukların, daha bağımsız olduğu ve başkalarıyla işbirliği yapma düzeyini arttığı belirtilmektedir. Böylelikle problemler davranışlarında da azalmalar olmaktadır (Gültekin, 2008, s. 19).

2.8. Sosyal Davranış Denetimi

Çocukluğundan itibaren çeşitli kuralları öğrenen ve bu kuralları denetleyen bireyler, ileriki yaşantısında çocuğuna uygulayacağı denetim yollarına önceki yaşantıları kaynaklık edecektir (Efe, 2005, s. 29). Anne-babaların çocuklarının yaşamı üzerindeki etkisi ömür boyu sürmektedir. Çocuğu her yaşında anne-baba tarafından çocuğa sergilenen her tutum ve davranış çocuğun ileriki yaşantısını etkiler. Özellikle okul öncesi dönemde, anne-baba ve çocuk arasında kurulan ilişki çocuğun kişilik gelişiminde oldukça etkilidir (Demircioğlu, 2012, s. 2).

Aile, okul öncesi dönemdeki çocuk için önemli bir sosyalleşme araçlarından birisidir. Aile yelerinin birbiriyle iletişimi, çocuktan beklentisi, istekleri ve onaylanan davranışlarıyla onaylanmayan davranışlarına yönelik bildirimleri, sosyalleşme süreçlerinde yer almaktadır. Ailelerin yapısı itibariyle kendisine ait kuralları ve sınırları bulunmaktadır. Bu kurallar ve sınırlarda çocukların sosyal davranışlarının hem belirlenmesinde hem de etkilenmesinde önemlidir. Ailelerin koydukları kurallar, bir denetim gerektirmektedir. İstenmeyen davranışlar çocuklara hatırlatılmakta ve kurallara uygun hareket edilmesi istenmektedir. Yapılan denetimler, çocuğun yetiştirilmesinde benimsenen tutumları belirlemekte ve çocuğun sosyal davranışlarını da etkilemektedir. Ailenin davranış denetimi, olumlu davranışları gördüğünde o davranışların pekişmesini sağlayacak biçimde olumlu davranmasını gerektirir. Olumsuz davranışlarda ise verilebilecek olumsuz tepkiler ya da davranışın engellenmesi yine aile davranış denetimi kapsamında değerlendirilmektedir. Okul ncesi dönemde ise öğretmenler tarafından sosyal davranış denetimi gerçekleştirilerek, bu noktada aile-ğretmen işbirliği sağlanır ve çocuğun gelişimi takibe

alınabilir (Efe, 2005, s. 20). Sosyal davranış denetiminin sağlanmasında denetim odağı kavramının etkili olduğu düşünülmektedir.

Denetim odağı bireyin davranışları üzerinde denetime sahip olduğuna ya da davranışlarının başkalarının kontrolünde olduğuna yönelik inanca sahip olunması şeklinde açıklamıştır. Denetim içten ve dıştan olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. İçten denetimlilik, olayın sorumlusunun bireyin kendisi olarak görülmesi ve olayın sonuçlarının bireye bağlı özelliklerle açıklanmasıdır. Dıştan denetimlilik ise karşılaşılan olayların sorumlularının kendisi dışında yer alan aile, çevre gibi güçler olduğunun düşünülmesidir (Dönmez, 1985, s. 4-5). Dış denetim bireyi etkileyen olayların, bireyin yetenekleri, davranışları ve özellikleriyle şans ya da kader gibi kendisinin dışında var olan güçlerin işi olarak algılanmasıdır (Rotterve Diğerlerinden Aktaran Efe, 2005, s. 25). Denetim odağının iyi bir tanımı değil içsel ve dışsal olması davranış denetimini etkiler

Baskı ortamında ve sıkı denetimin uygulandığı ailelerde çocukların iyi davranışlar sergilediği fakat ailesine bağımlı olduğu belirlenmiştir. İzin verici tutumun ise atılganlık becerilerini artırdığı fakat saldırgan davranışlara sebep olabileceği belirtilmektedir (Bozkurt, 1998, s. 18).

Sosyal davranış denetimleri kültürel yapıdan etkilenmektedir. Çocuk yetiştirme noktasında sıkı denetimlerin olduğu Japonya ve Kore gibi ülkelerde denetim aynıyken; farklı kültürlerde denetim algısı farklı anlamlar taşımaktadır. Normal olan denetim çeşidi iyi olarak algılanmaktadır. Kendisini başkasıyla kıyaslayan çocuklar, diğerlerinden farklı olmadığını gördüğünde ailesi tarafından da reddedilmediğini görmektedir. Japon kültüründe yetişen bireylerin daha az aile denetimi gördüğünde özerk davrandığı belirlenmiş fakat kendilerini reddedilmiş olarak hissettikleri belirtilmiştir (Trommsdorff,'dan Aktaran Kağıtçıbaşı, 2000, s. 49).

İstenmedik yönde davranış sergileyen çocuklara kurallar hatırlatılır ve çocukların belirlenmiş olan kurallara uymasını istenir. Oluşturulan kurallar çocukların yetiştirilme tarzında belirleyici rol oynamaktadır. Dolayısıyla sosyal davranışlarının gelişimini de etkilemektedir (Ural ve diğerleri, 2015, s. 457).

2.9. Aile Eğitiminin Sosyal Gelişim ve Davranış Denetimi ile İlişkisi

Aile ilk sosyal etkileşimlerin başladığı kurumdur. Aile ile kurulan olumlu ilişkiler çocukların ilerleyen dönemlerdeki ilişkilerini de olumlu etkileyecektir. Ebeveynlerle kurulan olumlu ilişkiler, çocukların sosyal becerilerini de geliştirecektir (Magill-Evans ve Harrison, 2001:135; Pianta ve Steinberg, 1992, s. 62).Çocukların kişiliklerinin sağlıklı biçimde gelişimi, hem fiziksel hem de ruhsal gelişimleri, olumlu davranış kazanabilmeleri, özgür iradeleriyle karar verme becerileri ve topluma faydalı olmasında ailenin desteği son derece önemlidir. Toplumun hızlı bir biçimde gelişmesi, teknolojik yenilikler ve toplumun, çocuklara bakış açısının değişimi ailelerin eğitimde geleneksel yöntemlerin dışında destekleyici yöntemlerin ortaya çıkmasını zorunlu kılmaktadır. Çocuklarda istenilen olumlu davranışlar ise ailelere düzenlenecek eğitim programlarıyla daha etkin biçimde kazandırılabilir (Tezel Şahin ve Cevher Kalburan, 2009, s. 2).

Ebeveynlerin çocuğuna kavram ve beceri öğretebilmesi için çocukların davranışlarının kontrol edilebilir olması gerekmektedir. Yapılan araştırmalarda ebeveynlerin çocuklarının davranış kontrollerinin sağlanmasına çoğu zaman yetersiz kaldığı, çeşitli zorluklarla mücadele etmesi gerektiği ve birçok kez ceza-eleştiriye başvurduğu tespit edilmiştir. Uygun olmayan eleştiri ve ceza yönetiminin ise uzun vadede yalan söyleme, hile, okuldan kaçma gibi sorunlara yol açtığı gözlenmiştir. Bu nedenle doğru davranış ve becerilerin kazandırılmasında ceza yönteminden uzak durulmalıdır. Ebeveynler tarafından eğitim programlarından elde ettiği becerilerle davranış kontrolünü sağlayabilmesi için ceza yerine olumlu pekiştirme kullanmasının daha faydalı olacağı bildirilmektedir (DeMario ve Crowle 1994, s. 536; Friman ve Altman, 1990, s. 251). Olumlu pekiştireçlerle istenilen davranışların daha kolay kazandırılabilceğini ifade etmektedir.

Aile eğitimleri, anne ve babaların yeni koşullara adaptasyonun sağlanarak, çocukların yetiştirilmesi noktasında istenilen davranışların geliştirilmesini fırsat tanıyan eğitimlerdir. Anne ve babaların, çocuklarının sosyalleşme sürecindeki karşılaştığı sorunların son zamanlarda arttığı bildirilmektedir. Bu nedenle ebeveynlerin çocuklarıyla nitelikli etkileşim kurabilmesi, çocukların davranışlarının ve alışkanlıklarının olumlu yönde değiştirilebilmesi için aile eğitimleri son derece önemlidir (Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2001, s. 40).

Aile eğitimlerinin temel amacı, çocukların istenilen olumlu davranışları kazanabilmesini sağlayarak, ailelere rehberlik etmek ve anne-babaların çocuklarıyla olumlu ilişki geliştirmesini sağlamaktır. Buna ek olarak eğitimlerle birlikte ailelerin çocuk gelişimine yönelik bilgi edinmesini sağlayarak, yaşlara göre gelişim görevlerinin daha iyi öğrenilmesine yardımcı olmak ve çocukla sağlıklı iletişim kurabilme yollarını öğretilmesi amaçlanmaktadır. Bu öğretiler kazanıldığında ise çocukların olumsuz davranışları ve alışkanlıkları değiştirilerek, çocukların sosyal, akademik ve ruhsal açıdan ilerleme kaydedebilmesi sağlanabilmektedir (Şahin ve Turla,1996, s. 32). Nitekim, aile eğitim programlarıyla birlikte, aileler çocuklarını daha iyi tanıyabilmekte, çocuklarının bütünsel gelişimlerini destekleyebilmekte ve ebeveynliğe ilişkin pozitif duygularını geliştirmesine yardımcı olmaktadır (Tezel Şahin ve Cevher Kalburan, 2009, s. 2).

Aile eğitimleri, çocukların okul öncesi eğitimine destek verilmesine fırsat tanıyarak, çocukların sağlıklı biçimde gelişimine yardımcı olmaktadır. Akademik başarısızlık önündeki engellerin tespit edilerek, kaldırılmasına yardımcı olmak ve problem çözme noktasında alternatif çözüm önerileri üretebilmeyi sağlamaktadır. Ayrıca çocukların eğitimlerinin iyileştirilmesi, öğretimin etkili olabilmesi, çevreye uyumu kolaylaştırması, çocuğun eğitime katılımı için aileyi teşvik etmek, çocuğu desteklemek ve gelişimin süreklilik kazanmasını sağlamak da aile eğitimlerinin amaçlarındandır (Sucuka ve Kımnet, 2003, s. 22).

Aile, okul öncesi dönemdeki çocuk için önemli bir sosyalleşme araçlarından birisidir. Aile üyelerinin birbiriyle iletişimi, çocuktan beklentisi, istekleri ve onaylanan davranışlarıyla onaylanmayan davranışlarına yönelik bildirimleri, sosyalleşme süreçlerinde yer almaktadır. Ailelerin yapısı itibariyle kendisine ait kuralları ve sınırları bulunmaktadır. Bu kurallar ve sınırlarda çocukların sosyal davranışlarının hem belirlenmesinde hem de etkilenmesinde önemlidir. Ailelerin koydukları kurallar, bir denetim gerektirmektedir. İstenmeyen davranışlar çocuklara hatırlatılmakta ve kurallara uygun hareket edilmesi istenmektedir. Yapılan denetimler, çocuğun yetiştirilmesinde benimsenen tutumları belirlemekte ve çocuğun sosyal davranışlarını da etkilemektedir. Ailenin davranış denetimi, olumlu davranışları gördüğünde o davranışların pekişmesini sağlayacak biçimde olumlu davranmasını gerektirir. Olumsuz davranışlarda ise verilebilecek olumsuz tepkiler ya da davranışın engellenmesi yine aile davranış denetimi kapsamında değerlendirilmektedir.

Okul öncesi dönemde ise öğretmenler tarafından sosyal davranış denetimi gerçekleştirilerek, bu noktada aile-öğretmen işbirliği sağlanır ve çocuğun gelişimi takibe alınabilir (Efe, 2005, s. 20).

Denetim odağı bireyin davranışları üzerinde denetime sahip olduğuna ya da davranışlarının başkalarının kontrolünde olduğuna yönelik inanca sahip olunması şeklinde açıklamıştır. Denetim içten ve dıştan olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. İçten denetimlilik, olayın sorumlusunun bireyin kendisi olarak görülmesi ve olayın sonuçlarının bireye bağlı özelliklerle açıklanmasıdır. Dıştan denetimlilik ise karşılaşılan olayların sorumlularının kendisi dışında yer alan aile, çevre gibi güçler olduğunun düşünülmesidir (Dönmez, 1985, s. 4-5). Aile ya da öğretmenler tarafından denetim yapılırken uygun iletişim tekniklerinin kullanılması son derece önemlidir.

Özerkliği teşvik eden ve davranışlarında tutarlı olan ebeveynlerin çocuklarında içsel denetim beklentisi oluşmaktadır. Çocuklarının davranışlarını sıklıkla denetleyen ve tutarsız davranan ebeveynler ise pekiştireçleri dışsal güçlerin denetlediğine yönelik inançları teşvik ederler (Carton, Nowicki ve Balser, 1996, s. 166). Kültürel faktörlerin denetim anlayışını etkilediği bilinmektedir.

Sosyal davranış denetimleri kültürel yapıdan etkilenmektedir. Çocuk yetiştirme noktasında sıkı denetimlerin olduğu Japonya ve Kore gibi ülkelerde denetim ayniyken; farklı kültürlerde denetim algısı farklı anlamlar taşımaktadır. Normal olan denetim çeşidi iyi olarak algılanmaktadır. Kendisini başkasıyla kıyaslayan çocuklar, diğerlerinden farklı olmadığını gördüğünde ailesi tarafından da reddedilmediğini görmektedir. Japon kültüründe yetişen bireylerin daha az aile denetimi gördüğünde özerk davrandığı belirlenmiş fakat kendilerini reddedilmiş olarak hissettikleri belirtilmiştir (Trommsdorff, 'dan Aktaran Kağıtçıbaşı, 2000, s. 49). Türk kültüründe aile içerisinde annelerin, babalara göre daha fazla kural koyduğu ve denetlediği; annelerin, babalara göre çocuğuyla daha yakın ilişki içerisinde olduğu görülmektedir (Sunar ve Fişek, 2005, s. 175).

Ebeveynlerin kuralları uygularken ve oluşturulan kuralları sürdürürken izin verici ya da kısıtlayıcı olması, çocuklarının gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir. Denetleyici, katı, aşırı hoşgörölü ve kural koymayan tutumların benimsenmesi, çocuk gelişimini en olumsuz etkileyen ebeveyn tutumlarından (Darling ve Steinberg, 1993, s. 490). Otoriter ve baskıcı davranan ebeveynler, istenmeyen davranışları fiziksel ya da duygusal şiddetle

önlemeye çalışmaktadır. Çocuklar bu tutumda şiddete maruz kalmaktadır. Bu durum çocukların öfkesinin daha da açığa çıkmasına ya da bastırmasına neden olmaktadır. Şiddete maruz kalan çocuklar saldırganlaşmakta, kendisinden daha zayıf olan çocuklara saldırganlığını yöneltebilmektedir. Aile içerisinde şiddetin olması sevginin ortadan kalkmasına, öfke ve korkunun hakim olmasına neden olmaktadır. Şiddetin olduğu ailelerde iletişim çift yönlü değildir, daha güçlü olan aile üyesi emreder. Otoriter ve baskıcı olan ebeveynler, üstünlük kurarak ya da denetimle gücünü gösterdiğine inanmaktadır (Steinberg ve Silk, 2002, s. 115).

İstenmedik yönde davranış sergileyen çocuklara kurallar hatırlatılır ve çocukların belirlenmiş olan kurallara uymasını istenir. Oluşturulan kurallar çocukların yetiştirilme tarzında belirleyici rol oynamaktadır. Dolayısıyla sosyal davranışlarının gelişimini de etkilemektedir (Ural vd., 2015, s. 457).İstendik yönde davranış değişikliğinin sağlanabilmesi için anne-çocuk arasında nitelikli ilişki kurulabilmesi son derece önemlidir.

BÖLÜM 3

İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

3.1. Aile Eğitim Programlarına Yönelik Araştırmalar

Abdulahkimoğulları (2018) yaptığı araştırmasında 0-18 yaş aile eğitimi veren rehber öğretmenlerinin karşılaştığı sorunları ve bu sorunları etkileyen etmenleri incelemeyi amaçlamıştır. Araştırmanın örneklemini 30 rehber öğretmen oluşturmaktadır. Araştırmanın verileri “Katılımcı Profili” ve “Eğitici Görüşme Formu” uygulanarak toplanmıştır. Araştırmanın sonucunda kurs açılmasında yaşanan sıkıntıların katılımcı, kurs ortamı, yönetici tavırları, tanıtım yetersizliği vb. sorunlardan kaynaklandığı; kursiyerden kaynaklı sıkıntıların kursiyerlerin bireysel problemleri, iletişim problemleri vb. sorunlardan kaynaklandığı; programdan kaynaklı sıkıntıların, uygulamadan, anlatımda zorlanılan konulardan ve donanımla ilgili sorunlardan kaynaklandığı görülmüştür.

Sırmabıyıklı (2017), yaptığı araştırmasında aile eğitimi programlarının, katılımcıların anne ve babalık davranışlarını ve becerilerinin gelişimindeki etkisini tespit etmeyi ve bu eğitimlerin yetişkin eğitimi açısından etkililiğinin değerlendirilmesini amaçlamıştır. Araştırmasının örneklemini 8 eğitici, 25 kursiyer toplam 33 kişi oluşturmaktadır. Araştırmanın verileri “Eğitimci Görüşme Formu” ve “Kursiyer Görüşme Formu” kullanılarak toplanmıştır. Araştırmanın sonucunda aile eğitimlerinin, araştırma grubunca önemsendiği, yaygınlaştırılması hatta zorunlu olması gerektiği fakat anne-baba katılımına ilişkin bazı sorunların çözülmesi gerektiği görülmüştür.

Sayılr ve Kaya (2015) tarafından yapılan çalışmada ailelere düzenlenen eğitim programlarının, anne ve babalara olan etkisi incelenmiştir. Araştırmanın örneklemini

ilkokul çağında çocuğu olan 46 anne-baba oluşturmaktadır. Eğitimler 14 hafta boyunca devam etmiş olup, 70 saat uygulama gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın verileri Ebeveyn Yetkinlik Ölçeği ile toplanmıştır. Araştırma sonucunda ise eğitim programları sayesinde anne ve babaların genel yetkinlik düzeylerinde artış olduğu, eğitim programlarının ailenin genel tutum ve davranışlarına olumlu yansıdığı belirlenmiştir.

Yalman (2014) araştırmasında okul öncesi dönemde çocuğu olan annelerin, aile eğitim programlarına ilişkin görüş ve beklentilerini belirlemek istemiştir. Araştırmanın iki örneklemeden birini 600 anne,diğeri 100 anne oluşturmaktadır. Birinci örnekleme Aile Kişisel Bilgi Formu,Aile Eğitimlerinden Beklenti Anketi ve Aile Katılım Ölçeği uygulanmıştır. İkinci örnekleme ise Aile Kişisel Bilgi Formu,Aile Eğitimlerinden Beklenti Anketi,Anne Babalık Stilleri Ölçeği,Aile Değerlendirme Ölçeği ve Aile Eğitimi Kurs Programını Değerlendirme Formu uygulanmıştır. Araştırma sonucunda eğitim programlarının annelerin yetkinlik ve iletişim becerilerini artırdığı tespit edilmiştir. Annelerin bu programlar sayesinde daha bilinçli ve çocukların eğitimine katılma konusunda daha istekli oldukları belirlenmiştir.

Demircioğlu (2012) yaptığı araştırmasında okul öncesi dönemde çocuğu olan annelere yönelik hazırlanan aile eğitim programlarının, çocukların gelişimine, ebeveynlerin tutumlarına ve aile fonksiyonlarına olan etkisinin belirlenmesi hedeflenmiştir. Araştırmanın örneklemini okul öncesi dönemde çocuğu olan 128 anne oluşturmaktadır. Yapılan araştırmada anneler dört farklı gruba ayrılmış olup, ilk üç gruba üç farklı eğitim programı uygulanmıştır. Dördüncü gruba ise herhangi bir eğitim programı uygulanmamıştır. Araştırmanın verileri Aile Değerlendirme Ölçeği,Aile Tutum Envanteri ve Ankara Gelişim Tarama Envanteri kullanılarak toplanmıştır. Araştırma sonucuna göre annelere yönelik düzenlenen aile eğitim programlarında, annelerin çocuklarını yetiştirme davranışlarında iyileşme olduğu ve aile fonksiyonlarında da artış olduğu tespit edilmiştir.

Alakoç Pirpir (2011) tarafından yapılan araştırmada okul öncesi eğitime devam edemeyen çocukların, anneleri için okula hazırlık eğitimlerinin çocukların hazır bulunuşluk seviyelerine etkisi incelenmiştir. Örnekleme ekonomik düzeyi düşük 55 çocuk ve annesi oluşturmaktadır. Araştırmada çocuklar için Peabody Resim Kelime Testi ve Sosyal Duygusal Becerileri Değerlendirme Ölçeği, anneler için ise TEHAEP Başarı Testi ile Anne Eğitim Programına Yönelik Tutum Ölçeği kullanılmıştır.14 hafta boyunca süren eğitimler

neticesinde annelere yönelik hazırlanan eğitim programının bilgi ve beceri düzeyinde artış sağladığı; çocukların ise hazır bulunuşluk seviyelerini artırdığı belirlenmiştir.

Erdoğan ve Demirkasımoğlu (2010) tarafından aile katılımına yönelik yapılan araştırmada öğretmenlerin, ebeveynlerin çocuklarının eğitim süreçlerine katılması istenmiştir. Araştırmanın örneklemini 10 öğretmen ve 10 öğrenci oluşturmuştur. Veriler yarı yapılandırılmış görüşme yöntemiyle toplanmıştır. Araştırma sonucunda ebeveynlerin çocuklarına yaklaşım konusunda yeterli bilgi düzeyine sahip olmadığı, öğretmenlerin yöntemlerini eleştirdiği ve kendilerini diğer ebeveynlerle kıyasladığı tespit edilmiş, ebeveynlere yönelik aile eğitim programlarının düzenlenmesinin, çocuklarının gelişiminde büyük rol oynayacağı belirlenmiştir.

Arnold, Zeljo, Doctoroff ve Ortiz (2008) yaptıkları araştırmalarında aile katılımı ve çocukların okuma-yazma becerisinin ilişkisini incelemişlerdir. Araştırmada örneklem grubunu düşük geliri olan ve okul öncesi dönemdeki 163 çocuk ve aile oluşturmaktadır. Araştırmada Okul Öncesi Dil Değerlendirme Ölçeği kullanılmıştır. Araştırma bulgularına göre aile katılımı ile çocukların okuma-yazma becerileri arasında pozitif yönde ilişki olduğu belirlenmiştir.

Gürşimşek, Girgin ve Vural (2006) tarafından yapılan araştırmada risk altında bulunan okul öncesi dönemdeki çocuklara ve annelere verilen eğitimin etkilerine bakılmıştır. Çalışmada okul öncesi eğitime gitmeyen 25 çocuğa ve annesine eğitimler düzenlenmiştir. Veriler Psikolojik Gözlem Formu kullanılarak toplanmıştır. Araştırma sonucunda çocukların motor gelişiminde, çizim becerilerinde, sosyal ve duygusal gelişimlerinde iyileşme belirlenmiştir. Ayrıca annelerin rutin alışkanlarında da olumlu gelişme olduğu tespit edilmiştir.

Gunderson (2004) tarafından yapılan araştırmada okul öncesi çocuklarına sahip aileler için düzenlenen aile eğitimi ve stres yönetimi eğitiminin etkilerini belirlemek ve 2 farklı anne-baba grubu üzerindeki etkilerinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Programa 7 anne ve 5 baba katılmıştır. Katılımcılara Yıkıcı Davranış Bozukluğu Ölçeği-Aile Formu, Çocuk Davranış Kontrol Listesi, Anne-Baba Stres Ölçeği, Anne Baba Yeterlilik Duygusu Ölçeği ile Marlowe Crowne Sosyal Arzu Edilebilirlik Ölçeği uygulanmıştır. Araştırma sonucunda aile eğitimi programının çocukların olumlu davranışlarını geliştirmeye ve anne-babanın

çocuk temelli stresini azaltmaya katkısı olduğu; stres yönetimi programının ise anne-baba temelli stresi azaltmaya katkısı olduğu tespit edilmiştir.

Holt (2006) araştırmasında, Head Start Aile Eğitimi Programının etkililiğini açıklamayı hedeflemiştir. Bu amaçla, Batı Baltimore Head Start Merkezi'nde karşılaştırmalı gözleme dayalı bir pilot çalışma yapılmıştır. Örneklemde yer alan aileler, 27 kadın ve 3 erkekten oluşmuştur. Sosyo-ekonomik düzeyi düşük aileler düşük sağlık düzeyinde; sosyo-ekonomik düzeyi yüksek aileler de yüksek sağlık düzeyinde olarak ele alınmıştır. Katılımcılara, demografik bilgileri, fiziksel ve sağlık durumu, yaşantı değişikliği ve çocuklarının fiziksel, sosyo-duygusal ve akademik gelişimlerine yönelik bilgileri içeren 23 soruluk bir envanter uygulanmıştır. Araştırma sonucunda eğitim programının aileler üzerinde etkili olduğu, eğitim durumu yüksek olan ailelerde daha etkili olduğu ve yaşam kalitesinin yükseldiği tespit edilmiştir.

Nicholson ve arkadaşları (2002) yaptıkları çalışmada küçük çocuklara sahip, geliri düşük olan aileler için geliştirilen psiko-eğitimsel anne-baba programının etkili olma düzeyi belirlenmek istenmiştir. Programa 1-5 yaş çocuğa sahip 23 anne, 1 baba ve 2 büyük anneden oluşan toplam 26 ebeveyn katılmıştır. Ailelerin tümüyle 10 hafta, bireysel veya çok küçük gruplar halinde görüşülmüştür. Bu çalışmada, Ebeveyn Davranış Kontrol Listesi, Anne-Baba Stres Envanteri, Kısa Öfke-Saldırı Anketi, Davranış Tarama Anketi, Eyberg Çocuk Davranışı Envanteri, Pediatrik Semptom Kontrol Listesi ile gözlem yöntemi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda programa katılan ailelerin, kontrol grubuna oranla sözel ve bedensel cezalandırma, öfke ve stres düzeylerinde anlamlı bir azalma gözlenmiş ve daha az çocukta davranış problemleri saptanmıştır.

Birkan (2001) araştırmasında annelerin Küçük Adımlar Gelişimsel Geriliği Olan Çocuklara Yönelik Erken Eğitim Programı'nı uygulama becerilerini kazanmalarına etkisini değerlendirme istemiştir. Çalışmanın örneklemini çocuklarında gelişim geriliğini olan biri lise, üçü ilkokul mezunu dört anne oluşturmuştur. kursun etkililiğini belirlemek için, davranışlar arası yoklama evreli çoklu yoklama modeli kullanılmıştır. Araştırma sonucunda annelerin Küçük Adımları uygulama becerilerini tam anlamıyla sergileyebildiği ve sekizinci ayda bile bu becerileri devam ettirdiği saptanmıştır.

Jacobson ve Engelbrecht (2000) tarafından gerçekleştirilen çalışmada Kuzey Teksas'ta yaşayan ailelerin ve okul öncesi çocuklarının eğitim ile ilgili ihtiyaçları, deneyimleri ve

öğrenme yollarını belirleyip; bir ihtiyaç değerlendirme süreci ortaya koyup küçük çocuğu olan ailelere yönelik eğitim planlaması amaçlanmıştır. Araştırmaya Kuzey Teksas'ta yaşayan 0-5 yaş grubu çocuğa sahip 740 aile katılmıştır. Ailelerden alınacak bilgilere bağlı olarak bir program geliştirmek amacıyla "İhtiyaç Değerlendirme Anketi" geliştirilmiştir. Araştırma sonucunda küçük çocuğu olan ailelerin aile eğitimine olan ilgilerinin ve öğrenme yollarının benzer düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Araştırmanın bir diğer sonucunda ise çocuğu merkez alan konuların aileler ilgisini daha çok çektiği belirlenmiştir.

Sucuoğlu, Küçüker ve Kobal (1997)'in yaptığı araştırmada gelişim geriliği olan 3-36 ay arasındaki 20 çocuğa ve üç riskli bebek ile ebeveynler üzerinde, aile eğitim programının etkisi incelenmek amaçlanmıştır. Aile eğitim programı uygulanmadan önce anne ve babaların ihtiyaçlarıyla çocukların gelişimleri incelenmiştir. Uygulanan 50 saatlik aile eğitim programından sonra 7 ay boyunca ev ziyaretleri devam etmiştir. Araştırma bulgularına göre çocukların becerilerinde ciddi düzeyde artış olduğu, aile eğitim programıyla birlikte ailelerin çocukların ihtiyaçlarını karşılayabildiği tespit edilmiştir.

3.2. Anne-Çocuk İlişğine Yönelik Yapılan Çalışmalar

Aslan (2018) yaptığı araştırmasında okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 60-72 aylık çocukların empati becerilerinin anne çocuk ilişkisi açısından incelenmesini amaçlamıştır. Araştırmasının örneklemini İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı; Ataşehir, Üsküdar ve Sultanbeyli İlçe Milli Eğitim Müdürlükleri'ne bağlı özel ve resmi okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 60-72 aylık çocukların annelerinden yansız atama yöntemiyle seçilmiş 275 anne oluşturmuştur. Araştırmanın verileri; Kişisel Bilgi Formu, Empati Ölçeği Anne Formu ve Ebeveyn-Çocuk İlişkisi Ölçeği kullanılarak toplanmıştır. Araştırmanın sonucunda, çocukların empati becerileri ile anne-çocuk ilişkilerinin "yakınlık" alt boyutunu arasında düşük düzeyde pozitif yönlü ilişki bulunurken; anne-çocuk ilişkisinin "yakınlık" alt boyutu ile empati becerilerinin "başkalarının duygularına dikkat etme" ve "pro-sosyal davranışlar" alt boyutları arasında düşük düzeyde pozitif yönlü ilişki olduğu görülmüştür. Ayrıca, çocukların empati beceri seviyelerinin yaş, cinsiyet, doğum sırası, okul öncesi eğitime devam etme süresi, baba öğrenim durumu, gelir durumu, aile eğitim çalışmalarına katılma durumu, algılanan ebeveyn- çocuk ilişkisi değişkenlerine göre anlamlı düzeyde değiştiği; okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 60-72 aylık

çocukların anne-çocuk ilişki düzeylerinin ise anne yaşı, baba yaşı, ailenin eğitim çalışmalarına katılım durumu ve algılanan ebeveyn çocuk ilişkisi değişkenlerine göre değiştiği görülmüştür.

Balcı (2017), araştırmasında annelere yönelik hazırlanan Sosyal Medya Temelli Anne Katılım Programı'nın anne çocuk ilişkisine ve anne öğretmen iletişimi ve işbirliğine etkisini incelemeyi ve anne, öğretmen ve yöneticinin programa yönelik görüşlerini belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırmasının örneklemini 33'ü deney ,33'ü kontrol olmak üzere 4-6 yaş grubu çocuğu olan anneler oluşturmuştur. Araştırmanın nicel verileri "Çocuk Ana-Baba İlişki Ölçeği, Aile Öğretmen İletişim ve İşbirliği Ölçeği ve "Genel Bilgi Formu" ile toplanmıştır. Nitel veriler ise "Anne Görüşme Formu, Öğretmen Formu ve Yönetici Görüşme Formu" kullanılarak toplanmıştır. Araştırmanın sonucunda programın annelerin çocuklarıyla olan olumlu ilişkileri artırdığı, çatışmalarını azaltmada etkili görülmüştür. Ayrıca programın annelerle öğretmenler arasındaki işbirliği-iletişimini artırmada da anlamlı etkileri olduğu sonucuna varılmıştır. Araştırmanın nitel sonuçlarına göre sosyal medya üzerinden yapılan programın katılımcılar tarafından yararlı ve kullanışlı bulunduğu görülmüştür. Programın annelere, öğretmenlere ve yöneticilere iletişim ve işbirliği kurma noktasında kolaylık sağladığı sonucuna ulaşılmıştır.

Göktaş (2015), yaptığı araştırmasında 4-5 yaş grubu çocuklar için hazırlanan Aile Katılımı ve Sosyal Beceri Eğitim Programlarının tek başına ve birlikte 4-5 yaş çocuklarının sosyal becerileri ve anneleriyle olan ilişkileri üzerindeki etkisini araştırmayı amaçlamıştır. Araştırmanın örneklemini dört alt gruptan oluşmakta olup toplam 128 çocuk,96 anne ve 96 babadan oluşmaktadır. Araştırmanın verileri , Kişisel Bilgi Formu,Çocuk Ana-Baba İlişki Ölçeği ve Sosyal Becerileri Değerlendirme Ölçeği kullanılarak toplanmıştır.Araştırmanın anne-çocuk ilişkisi yönünden sonuçlarına bakıldığında Aile Katımlı Sosyal Beceri Eğitim Programı'nın, Deney Grubu1, Deney Grubu2ve Deney Grubu 3'teki 4-5 yaş çocuklarının anneleri ile ilişkileri üzerinde anlamlı düzeyde etkisi olduğu ortaya konulurken;Kontrol grubundaki çocukların ön-son ve izleme testi ölçümleri sonucunda anne çocuk ilişki düzeylerinde anlamlı bir farklılığın olmadığı belirlenmiştir.Deney grupları ve kontrol grubunun diğer tüm ölçümlerinde anne-çocuk ilişkisinin çocukların sosyal becerileri düzeylerini istatistiksel olarak anlamlı biçimde yordamadığı ortaya konulmuştur

Özel (2014), yaptığı araştırmasında 5-7 yaş grubu çocuğu olan ebeveynlere verilen anne-baba eğitimlerinin aile-çocuk ilişkisine etkisini incelemeyi amaçlamıştır. Araştırmasının örneklemini 100'ü deney,100'ü kontrol grubu olmak üzere toplam 200 anne-baba oluşturmuştur. Araştırmanın verileri, Aile Çocuk İlişkileri Formu kullanılarak toplanmıştır. Araştırmanın sonucunda anne-baba eğitiminin anne-babaların çocuklarını daha iyi tanımlarını sağladığı, çocuklarıyla olan iletişimlerini olumlu yönde etkilediği görülmüştür.

Winsler ve Wallace (2010) tarafından yapılan çalışmada normal gelişim gösteren okul öncesi çocukların Davranış Ölçekleriyle birlikte değerlendirilerek çocuklar hakkında temel bilgi elde edip, çocukların ebeveyn ve öğretmen ilişkilerini puanlanması hedeflenmiştir. 47 okul öncesi çocuğunun ebeveynleri ve öğretmenleri ölçekleri tamamlamış ve bu çocuklar sınıf ortamında doğal olarak gözlemlenmiştir. Araştırma sonucunda okul öncesi yıllarda çocuk davranış problemlerinin ve sosyal becerilerin öğretmen-rapor değerlendirmesi için klinik olarak kullanıldığı tespit edilmiştir.

Öztürk (2009) araştırmasında Bingöl ili örnekleminde aile yapılarında anne-çocuk ilişkisini incelemeyi amaçlamıştır. Araştırmanın örneklemini geniş aile yapısına sahip 120 çocuk ve çekirdek aile yapısına sahip 139 çocuk olmak üzere toplam 259 çocuk ve ebeveynleri oluşturmaktadır. Araştırmanın verileri, Genel Bilgi Formu, Kişisel Bilgi Formu, Aile Çocuk İlişkileri Ölçeği-Anne Formu ve Aile Kabul ve Reddetme Ölçeği-Çocuk Formu kullanılarak toplanmıştır. Araştırmanın sonucuna göre anne-çocuk ilişkilerinde aile yapıları, gelir düzeyi, çocuk sayısı, çocuk cinsiyetine göre istatistiksel olarak anlamlı farklar bulunmazken, geniş aile yapısında çocuk doğum sırası,çekirdek-geniş aile yapılarında çocuk doğum sırasına göre anlamlı farkların olduğu saptanmıştır.

Akgün (2008) tarafından yapılan çalışmada amaç, araştırmacı tarafından uyarlanan "Anne-Çocuk İlişkisini Oyunla Geliştirme Eğitimi"nin 4-6 yaş grubu çocuğu olan annelerin çocukları ile etkileşim düzeyi üzerindeki etkisini incelemektir. Araştırmanın örneklemini, 10 anne deney grubu,8 anne placebo ve 9 anne kontrol grubu olmak üzere toplam 27 anne oluşturmuştur. Araştırmanın verileri Çocuk Anababa İlişki Ölçeği, Anababa Çocuk Oyun Kayıt Kodlama Formu, Annelerin çocukları ile ilişkilerini anlattıkları kompozisyonlar ve eğitim programını değerlendirdikleri odak grup görüşme

kayıtları kullanılarak toplanmıştır. Araştırmanın bulgularına göre deney grubundaki annelerin çocuklarıyla ilişkisindeki gelişme anlamlı bulunmuştur.

Simpkins ve arkadaşları (2006) araştırmasında araştırmada, anne-çocuk sıcaklığını geliştirmek; çocuğun eğitimine ailenin katılımı ile ilgili çatışmalarda ve çocuğun matematik ve okuma-yazma başarısında yardımcı rol oynamayı amaçlamıştır. Düşük gelirli 175 okul öncesi çocuğu ve annesi, araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Katılımcılara, (Anne-Çocuk İletişimi, Aile Katılımı ve Başarı ölçekleri uygulanmıştır. Araştırma sonucunda annenin sıcaklık ile ilgili algısını olumlu yönde etkilendiği fakat çatışma ile ilgili algısı üzerinde anlamlı bir etkinin olmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca annenin çocuğun eğitimine katılımının, eğer anne-çocuk arasında sıcak bir iletişim varsa, çocuğun başarısını önemli ölçüde arttırdığı belirlenmiştir.

Genez Muluk (2004) tarafından yapılan araştırmada amaç, alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerin aile yapılarını ortaya koymak ve anne çocuk ilişkisini incelemektir. Araştırmanın örneklemini 120 çocuk ve 210 ebeveyn oluşturmaktadır. Araştırmanın verileri Kişisel Bilgi Formu, Aile Yapısını Değerlendirme Aracı (AYDA) ve Aile Çocuk İlişkileri Ölçeği-Anne Formu (PARQ) kullanılarak toplanmıştır. Araştırmanın bulgularına göre üst sosyo-ekonomik düzeyden aileler, alt sosyo-ekonomik düzeydeki ailelere göre aile yapılarını ve anne-çocuk ilişkisini daha olumlu değerlendirmektedirler. Ayrıca annenin yaşı, aile yapısı ve anne-çocuk ilişkisi değerlendirmede anlamlı bir farklılık göstermezken annenin eğitim durumu anlamlı bir farklılık göstermiş olup, üniversite mezunu annelerin aile yapısı ve anne-çocuk ilişkisini daha olumlu değerlendirdikleri bulunmuştur.

Pianta ve arkadaşları (1997) tarafından yapılan araştırmada çocuk-anne ve çocuk-öğretmen ilişkilerinin ölçütleri ile bu ölçütlerin erken okul çıktılarını ne ölçüde öngördüğü tespit edilmek istenmiştir. Örnekleme 55 çocuk oluştururken, katılımcılara McCarthy Çocukların Yetenek Ölçeği ile Stanford Binet Zeka Testi uygulanmıştır. Araştırma sonucunda okul öncesi ana-çocuk etkileşimi üzerindeki ortak etki ve kontrol problemlerinin gözlemlenmesi, okul öncesi öğretmen tarafından bildirilen çocuk-öğretmen güvenliği, çatışma ve bağımlılık ile eşzamanlı olarak ilişkilidir. Genel olarak çocuk-anne etkileşimi, anaokulunda öğretmen tarafından bildirilen sosyal uyumu ve hem çocuk-anne hem de çocuk-öğretmen etkileşiminin kalitesi, çocukların okul öncesi dönemde kavram gelişimi ölçüsündeki performansını öngörmüştür. Sonuçlar, çocuk-anne etkileşiminin niteliklerinin,

okul öncesi ve anaokulu uyum sonuçları ile çocuk-öğretmen ilişkisinin özelliklerinden daha güçlü olduğunu göstermektedir.

Russell ve arkadaşları (1987) araştırmasında en büyük çocuğu 6-7 yaşında olan (50 kişi) ailelerdeki ebeveyn-çocuk ilişkilerini gözlemleyerek, çocuklarla harcanan zaman, çocuklara yönelik ihtiyaçların yerine getirilmesi ve ebeveyn-çocuk etkileşimlerinin sıklığı belirlenmek istenmiştir. 30 dakikalık ev gözleminde ebeveyn ve çocuk davranışları 20 kategoride kodlanmış ve bu davranışlara yönelik duygusal tepkiler Öz Bildirim Ölçeği ile derecelendirilmiştir. Yapılan analizler annelerin çocuklarıyla daha fazla etkileşime girdiği, annelerin daha yönlendirici olduğu ve bakıcılıkla daha fazla ilgilendikleri belirlenmiştir.

3.2.Sosyal Davranışa Yönelik Yapılan Çalışmalar

Andı (2014), okul öncesi dönem çocuklarının öğretmenleri tarafından değerlendirilen sosyal davranış denetimleri,sosyal uyumları ve sosyal yeterliliklerinin,ebeveynlerinin çocuk yetiştirme tutumları ve aile hayatlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığını araştırdığı çalışmasına rastgele seçilen 51 kız ve 52 erkek toplam 103 çocuk katılmıştır. Veri toplama aracı olarak Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği (PARI), Okul Sosyal Davranış Ölçekleri ve araştırmacı tarafından hazırlanan sosyo-demografik bilgi formunu kullanmıştır. Araştırmanın genel sonuçlarına göre kızların ve erkeklerin, benzer düzeyde sosyal yeterliliğe sahip olduğunu belirlemiştir. Ayrıca çocuklarda yıkıcı ve talepkar davranışların artmasıyla ailelerin bu çocuklara daha az eşitlikçi ve demokratik davrandığı saptanmıştır. Çocukların sosyal yeterliliği ve sosyal davranışlarıyla anne-baba tutumu arasında ise anlamlı bir ilişki belirlenmemiştir.

Uluyurt (2012) araştırmasında, okul öncesi eğitim kurumuna 5-6 yaşındaki 720 çocuğun devam eden akran ilişkilerin farklı değişkenler açısından incelemiştir.Araştırmanın verileri, Kişisel Bilgi Formu, Ladd ve Profilet Çocuk Davranış Ölçeği (The Child Behavior Scale), Akranların Şiddetine Maruz Kalma Ölçeği (Self Reports of Victimization) Öğretmen Formu kullanılarak elde edilmiştir. Araştırmanın sonucunda çocukların sosyal problem çözme becerisine göre akran ilişkilerin niteliğinin, kabul görme, problem çözme, saldırganlık, çekingenlik ve sosyal davranışların farklılık gösterdiği tespit edilmiştir.

Dubois Comtois,Cyr ve Moss (2011) tarafından yapılan çalışmada erken çocukluk döneminde ve sonrasında eklenme temsillerinde, anne-çocuk konuşmaları ile bağlanma

örüntüleri arasındaki uzunlamasına bağlantıların belirlenmesi hedeflenmiştir. Örneklemi 83 çocuk oluşturmaktadır. Anne - çocuk konuşmaları (atıştırma zamanı) ve bağlanma davranışları (Ayrılma-Birleşme prosedürü) 5.5 yaşındakiler için değerlendirilirken, bağlanma temsilleri (bağlanma öyküleri) ile ölçülmüştür. Araştırma sonucunda özgüveni yüksek çocukların, duyuşsal bilgilerinin fazla olduğu belirlenmiştir. kaygılı ve kararsız olan çocukların ise yaşamlarında daha abartılı davrandığı tespit edilmiştir.

Eminoğlu (2007) yaptığı araştırmasında dört-beş yaş çocuklarının sosyal davranışları ile ebeveynlerinin davranışları arasındaki ilişki belirlenmek istenmiştir. Araştırmanın örneklemi 101 ebeveyn ve 20 öğretmen oluşturmıştır. Araştırmanın verileri Davranış Derecelendirme Ölçeği, Ebeveyn Kendi Davranışını Derecelendirme Ölçeği ve kişisel bilgi formu ile toplanmıştır. Araştırma sonucunda ebeveynlerin kendi davranışlarını değerlendirme düzeyi ile çocukların sosyal ilişkileri arasında pozitif yönde ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Ostrov ve Crick, (2007) tarafından yapılan araştırmada agresif davranışın hem biçiminde (yani fiziksel ve ilişkisel) hem de işlevinde (yani proaktif ve reaktif) okula dayalı gözlemsel değerlendirmelerin dahil edilmesinin faydasını araştırmak için çok modlu, çok bilgilendirici, kısa süreli bir uzunlamasına çalışma yapılmıştır. Örneklemi 132 çocuk oluşturmaktadır. Araştırmada gözlem tekniği kullanılmıştır. Yapılan araştırmada kız çocuklarının, fiziksel saldırganlık puanlarının erkek çocuklarına göre daha düşük olduğu belirlenmiştir. İlişkisel saldırganlıkta ise kız çocuklarının aldığı puanın, erkek çocuklarının aldığı puana göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Okul öncesi dönemdeki çocukların sosyal davranış geliştirmesi için aile ve okulun önemini belirlemek için Efe (2005) tarafından bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Yapılan araştırmada örneklemi 925 ebeveyn oluşturmaktadır ve ailelerin denetim odağı türü ile ilgili bilgiler Rotter Denetim Odağı Ölçeği ve ailelerin çocuklarının sosyal davranışlarını denetleme yaklaşımları ile ilgili bilgiler Aile Sosyal Davranış Denetim Ölçeği ile toplanmıştır. Ayrıca ebeyenlerin kişisel bilgilerini toplamak amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanan 8 soru diğer ölçeklerle birlikte örneklem grubuna sunulmuştur. Ailenin denetim odağı ile çocukların sosyal davranışları arasında anlamlı ilişki olmadığı tespit edilmiştir.

Sebanc (2003), araştırmasında okul öncesi dönemdeki çocukların arkadaşlık özelliklerinin sosyal ve saldırgan davranışlarla ilişkisini belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırmanın

örneklemini 98 çocuk oluşturmaktadır. Öğretmenler 98 çocuğun arkadaş ilişkilerine ilişkin Arkadaşlık Anketi'ni doldurmuşlardır. Araştırmada sosyalleşmeye hazırlık davranışlarıyla arkadaş desteği arasında pozitif yönde ilişki belirlenirken; akran reddi ve saldırganlıkla akran kabullenmesi arasında negatif yönde ilişki belirlenmiştir. Ayrıca arkadaş çatışmasıyla saldırganlık arasında da pozitif yönde ilişki bulunmuştur.

Dinç (2002) tarafından yapılan araştırmada okul öncesi eğitimin çocukların sosyal gelişimine etkisi incelenmiştir. Araştırmaya okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 4-5 yaşlarındaki toplam 162 çocuk ve 12 öğretmeni katılmıştır. Araştırmanın verileri Davranış Değerlendirme Ölçeği ve öğretmenlerin görüşlerini elde etmek için yarı yapılandırılmış görüşme ve betimsel analiz tekniği kullanılarak elde edilmiştir. Araştırma sonucunda çocuklarının sosyal gelişim düzeylerinin ortalamanın üstünde olduğu, eğitim kurumuna gelmeden ve geldikten sonra ise sosyal davranışlarında olumlu yönde ilerleme olduğu tespit edilmiştir.

Weiss, Maciolek ve Reioi (2001) tarafından yapılan araştırmada, çocuk merkezli anaokullarına kayıt yaptırmış çocukların temel beceri okul öncesi programlarında çocuklara göre daha az kaygı davranışı ve daha fazla sosyal davranış gösterip göstermeyeceği tespit edilmek istenmiştir. Çocuk merkezli anaokulunu giden 20 çocuk ile temel beceri okul öncesine giden 20 çocuk olmak üzere toplamda 40 çocuk araştırmaya katılmıştır. Anksiyete, bozulma ve sosyal davranış sıklığı gözlemleri serbest oyun sırasında ve yapılandırılmış bir akademik etkinlik sırasında gerçekleşmiştir. Anksiyete davranışları operasyonel olarak tırnak ısırma, ağlama, kaş çatma, yeni durumlardan kaçınma ve düz / olumsuz etki olarak tanımlanmıştır. Prososyal davranışlar, bir kavgayı durdurmak, başka bir çocuğu gruba katılmaya davet etmek, övmek, rahatlatmak veya başkalarına yardım etmek olarak tanımlanmıştır. Araştırma sonucunda çocuk merkezli programda daha az kaşlarını çattığı belirlenmiş olup; çocukların birbirlerini çocuk merkezli programda, temel beceri programına göre daha fazla övdüğü belirlenmiştir. İki okul türü arasında ise önemli bir farklılık belirlenmemiştir.

BÖLÜM IV

YÖNTEM

4.1. Araştırma Modeli

Bu araştırmada, Aile Destek Eğitim Programı'nın annelerin çocuklarıyla olan ilişkilerine ve sosyal davranış denetimlerine etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada tek gruplu ön test-son test olarak nitel ve nicel yöntemlerin bir arada kullanıldığı karma yöntem uygulanmıştır. Karma yöntem araştırmacıya seçmeci bir yaklaşım önererek kapsamlı, çoğulcu, tamamlayıcı ve araştırmacının yöntem seçimi ve yaptığı araştırma hakkında tasarlama yapma imkanı sunar (Baki ve Gökçek, 2012, s. 3). Karma yöntemde araştırmacı araştırdığı problem durumunu daha iyi anlamak için hem nicel ve hem de nitel veriler toplayarak veri setlerini bütünleştirir ve bütünleştirmenin avantajlarını kullanarak sonuçlar çıkarabilir. Karma yöntem sağlık, sosyal ve davranış bilimleri alanlarında kullanılabilir (Creswell, 2017, s. 2)

Araştırmanın tek gruplu olmasının nedeni deney grubuna bakıldığında, araştırmanın küçük bir şehirde yapılmasından ötürü kontrol grubu oluşturmanın zor olması, deney ve kontrol grubunu eş tutabilmenin zor olması sebeplerinden ötürü kontrol grubu kullanılmamıştır. Kontrol grubu olmayan modelde kontrol edilmeyen grup elemanlarının test öncesi durumunun bilinmemesinin etkisi ortadan kaldırılmaktadır. Ancak, ön test ve son test arasındaki zamandan kaynaklı hatalar kontrol edilememektedir (Özdamar, 2002, s. 205).

Araştırmacı tarafından ilk olarak Tokat ili Turhal ilçesinde yaşayan ve araştırmaya katılmaya gönüllü olan annelerden ön-test kapsamında kişisel bilgi formu, Çocuk –Anne Baba İlişki Ölçeği (Akgün ve Yeşilyaprak, 2010) ve Aile Sosyal Davranış Denetimi Ölçeği (Efe-Azkeskin, Ural & Güven, 2011) yoluyla bilgiler edinilmiştir. Ardından sekiz haftalık Aile Destek Programı araştırmacı tarafından uygulanmıştır. Eğitimin etkililiğinin

değerlendirilmesinde nicel ve nitel yöntem karma bir şekilde birlikte kullanılmıştır. Nicel kısımda, ön-testte uygulanan ölçme araçları son-test olarak annelere tekrar uygulanmış ve annelerin ön-testten elde ettikleri puanlar ile karşılaştırılmıştır. Nitel kısımda ise, çalışma grubundaki anneler ile yarı-yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak eğitimin değerlendirilmesi amacıyla görüşmeler yapılmıştır. Araştırma modeline ilişkin yapılan uygulamalar Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1.

Araştırma Modeli

Çalışma Grubu	Ön-test	İşlem	Son-test
3-6 Yaş Grubu Olan Anneler	Çocuk – Anne Baba İlişki Ölçeği Aile Sosyal Davranış Denetimi Ölçeği	Aile Destek Eğitim Programı	Çocuk – Anne Baba İlişki Ölçeği Aile Sosyal Davranış Denetimi Ölçeği Yarı- Yapılandırılmış Görüşme

4.2.Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu Tokat ili Turhal ilçesinde yaşayan,3-6 yaş grubu çocuğu olan ve çalışmaya gönüllü olarak katılan 18 anneden oluşmaktadır. Çalışma grubuna ilişkin demografik bilgiler Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2.

Çalışma Grubu

Demografik Bilgiler	N	%
Yaş		
18-25	2	11,1
26-33	12	66,7
34-41	2	11,1
42 ve yaş üstü	2	11,1
Eğitim Düzeyi		
İlkokul	4	22,2
Ortaokul Mezunu	5	27,8
Lise	8	44,4
Üniversite Mezunu	1	5,6
Meslek		
Ev Hanımı	16	88,9
İşçi	1	5,6
Diğer	1	5,6
Eşinin Mesleği		
Ev Hanımı	3	16,7
Memur	1	5,6
İşçi	10	55,6
Diğer	3	16,7
Gelir Durumu		
Dar Gelirli	1	5,6
Orta Gelirli	17	94,4
Çocuk Sayısı		
1Çocuk	6	33,3
2Çocuk	9	50,0
3ÇocukveÜzeri	3	16,7
Daha Önce Eğitim Alma Durumu		
Hiç almadım.	9	50,0
Kurslara ve seminerlere katıldım.	5	27,8
Konuyla ilgili kitap, video, internet vb. bilgi edindim	4	22,3

Tablo 2 incelendiğinde, çalışmaya katılan annelerin 2'sinin 12-25 yaş aralığında, 12'sinin 26-33 yaş aralığında, 2'sinin 34-41 yaş aralığında ve 2'sinin 42 yaş ve üzerinde olduğu görülmektedir. 4'ü ilkokul, 5'i ortaokul, 8'i lise ve 1 tanesi üniversite mezunudur. 16'sı ev hanımı, 1'i işçi ve 1'i diğer meslekte çalışmaktadır. Araştırmaya katılan annelerin eşlerinin meslekleri incelendiğinde büyük çoğunluğunun işçi olduğu (N=10) ve orta gelir düzeyine (N=17) sahip olduğu görülmektedir. Annelerin 6'sı 1 çocuğa, 9'u 2 çocuğa ve 3'ü ise 3 ve üzeri çocuğa sahiptir. Annelerin 9'u daha önce böyle bir eğitime katılmamıştır.

4.3. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada nicel verileri toplamak amacıyla "Çocuk-Anne Baba İlişki Ölçeği, Aile Sosyal Davranış Denetimi Ölçeği" ve araştırmacı tarafından oluşturulan "Kişisel Bilgi Formu" kullanılmıştır. Nitel verileri toplamak amacıyla ise araştırmacı tarafından oluşturulan "Görüşme Formu" kullanılmıştır. Veri toplama araçlarına ilişkin detaylı bilgi aşağıda sunulmuştur.

4.3.1. Çocuk- Anne Baba İlişki Ölçeği

Çocuk-Anne Baba İlişki Ölçeği Pianta (1992) tarafından, anne baba çocuk ilişki düzeyini belirlemek amacıyla, anne çocuk etkileşimi literatüründen, bağlanma teorisinden ve Bağlanma Q-Set (Waters & Dean, 1985) ölçeğinden yararlanılarak geliştirilmiştir. Ölçeğin orijinali çatışma, bağlam ve olumlu ilişki boyutu olmak üzere üç alt boyuttan ve toplam 30 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin Türkçe'ye uyarlaması Akgün ve Yeşilyaprak (2010) tarafından yapılmıştır. Türkçe uyarlaması, çatışma ve olumlu ilişki olmak üzere iki alt boyut ve toplam 24 maddeden oluşmaktadır. Çatışma alt boyutu ölçeğe ilişkin toplam varyansın %22'sini; olumlu ilişki alt boyutu %14'ünü açıklamaktadır. İki alt boyutun birlikte açıkladıkları toplam varyans %36'dır. Ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlık katsayıları çatışma boyutu alt ölçeği için .85; olumlu ilişki alt boyutu alt ölçeği için .73 ve toplam ölçek için .73 olarak bulunmuştur. Test tekrar test güvenirlikleri ise çatışma alt boyutu için .98, olumlu ilişki alt boyutu .96 ve toplam ölçek için .96'dır. Ölçek (1) Kesinlikle uygun değil, (5) Kesinlikle çok uygun arasında 5'li likert olarak yanıtlanmaktadır. Ölçekte olumlu ve olumsuz ifadeler vardır ve olumlu ifadeler tersine çevrilerek puanlanmaktadır.

4.3.2. Aile Sosyal Davranış Denetim Ölçeği

Ural ve Efe-Azkeskin tarafından 2004 yılında geliştirilen Aile Sosyal Davranış Denetim Ölçeği ilk olarak 46 madde ve 7 alt boyuttan oluşmaktadır. İlk çalışmaya ilişkin Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .83 olarak bulunmuştur. "Aile Sosyal Davranış Denetim Ölçeği"nin ilk formu 81 madde halinde hazırlanmış ve uzman görüşleri alınmıştır. 81 maddelik ilk formun ön çalışması yapılmıştır. Bunun için Marmara Üniversitesi Okul Öncesi Eğitim Okullarında (Göztepe ve Haydarpaşa) eğitim alan çocukların ailelerine (50 anne-babaya) Ocak 2004'te uygulanmıştır. Bu çalışmadan sonra ASDD ölçeği 51

maddeden oluşan bir form halinde düzenlenip ve Mayıs 2004’de okulöncesi eğitim kuruma devam eden çocuğu olan anne babalara uygulanmıştır (Ural&Efe,2004). Bu çalışmada cronbach alfa katsayısı .81 olarak belirlenmiş ve 8 faktör (Ev Dışı Davranış Denetimi, Ev İçi Davranış Denetimi, Görgü kuralları Denetimi, Olgunlaşma Denetimi, Sosyo-Duygusal Davranış Denetimi,Banyo/ Güvenlik Denetimi, Olumlu Davranış Denetimi, Olumsuz Davranış Denetimi) bulunmuştur. Yapılan faktör analizinde ölçeğin ev dışı davranış denetimi, ev içi davranış denetimi, olgunlaşma denetimi, olumlu davranış denetimi, olumsuz davranış denetimi ve sosyal ilişki denetimi olmak üzere 6 boyuta ayrıldığı belirlenmiştir. Ardından yapılan revize çalışması sonucunda ölçek, toplam 46 madde ve 6 alt boyut (ev dışı davranış denetimi, ev içi davranış denetimi, olgunlaşma denetimi, olumlu davranış denetimi, olumsuz davranış denetimi ve sosyal ilişki denetimi) olarak son şeklini almıştır (Efe-Azkeskin, Ural ve Güven, 2011). Ölçek “her zaman”, “bazen” ve “hiçbir zaman” şeklinde üçlü likert olarak puanlanmakta ve yüksek puanlar denetim düzeyinin olumlu anlamda yüksek olduğunu göstermektedir.

4.3.3. Yarı yapılandırılmış Görüşme Formu

Araştırmanın son test bölümünde verilen eğitimin etkililiğinin daha iyi anlaşılması amacıyla araştırmacı tarafından yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulanmıştır. Yarı-yapılandırılmış görüşme formları yapılandırılmış görüşme formlarına göre daha esnek olmakla birlikte araştırmacı tarafından görüşme soruları daha önceden hazırlanarak yapılan görüşmelerdir. Bu görüşme tekniğinde araştırmacı katılımcı ile görüşme yaparken formda bulunan sorulara net cevaplar alabilmek için sorulara yan ve alt sorular ekleyebilir ve yanıtlarını başka sorular içerisinden aldığı bazı soruları katılımcıya yöneltmeyebilir. Bu yöntem sahip olduğu bu özellikler sebebiyle eğitim bilimleri alanında yapılan araştırmalarda kullanılması uygundur(Türnüklü,2000, s. 547).

Görüşme formu araştırmacı tarafından hazırlanmış olup,”Çocuk-Anne Baba İlişki Ölçeği” ve “Aile Sosyal Davranış Denetim Ölçeği” nin alt boyut maddelerinden yola çıkarak oluşturulmuştur. Görüşme formunda toplam sekiz soru bulunmakta olup soruların altısı davranış denetim yollarıyla; biri verilen eğitimden memnun kalma durumu ile; bir tanesi ise anne-çocuk ilişkisine yönelik olarak hazırlanmıştır. Çalışma grubundaki annelerin isimleri verilerin analizinde " A1, A2, A3..." şeklinde kodlanarak belirtilmiştir.

4.3.4.Kişisel Bilgi Formu

Kişisel bilgi formu araştırmacı tarafından, çalışma grubundaki annelere ilişkin demografik bilgiler edinmek amacıyla oluşturulmuştur. Kişisel bilgi formunda annelere yaşları, eğitim düzeyleri, meslekler, eşlerinin meslekleri, gelir durumları, çocuk sayıları ve daha önce böyle bir eğitime katılıp katılmadıkları sorulmuştur.

4.4. Aile Destek Eğitim Programı

Aile Destek Eğitim Programı araştırmacının ikamet ettiği Tokat ili Turhal ilçesinde Turhal Belediyesi işbirliğiyle gerçekleştirilmiştir. Araştırmacı tarafından MEB Okul Öncesi Eğitim Programıyla Bütünleştirilmiş Aile Destek Eğitim Rehberi(OBADER)'nden faydalanılarak Aile Destek Eğitim Programı oluşturulmuştur. Eğitim programının uygulanması için Turhal Belediyesi tarafından araştırmacı ve annelere belediye bünyesinde bir salon tahsis edilmiştir. Ayrıca anneler eğitim programında iken çocuklarının zaman geçirebileceği bir çocuk oyun odası da Turhal Belediyesi yetkililerince hazırlanmıştır. Çocuk Oyun Odasında çocuklar Çocuk Gelişimi mezunu eğitimcilerle etkinlikler yaparak zaman geçirmiştir. Haftada bir gün iki saat süreli olmak üzere sekiz hafta boyunca araştırmacı annelerle bir araya gelerek eğitim programını uygulamıştır. Eğitim programının ilk haftasında çalışma grubundaki annelere "İhtiyaç Belirleme Formu" uygulanarak annelerin ihtiyaçları belirlenmiş ve çoğunluğun talep ettiği iki konu eğitim programına eklenmiştir. Eğitim programının ilk altı haftasında OBADER konuları anlatılmış; programın son iki haftasına talepler doğrultusunda "Kardeş Kıskançlığı" ve " Erken Çocuklukta Cinsel Gelişim" konuları eklenmiştir. Aile Destek Eğitim Programı bittikten iki hafta sonra Turhal Belediyesi tarafından Sertifika Takdim Töreni gerçekleştirilerek annelere sertifikalar Turhal Belediye Başkanı Tarık Yılmaz Bekler tarafından verilmiştir. Aile Destek Eğitim Programının konu başlıkları şu şekildedir:

1. Oturum: Okul Öncesi Eğitimin Önemi, Amacı ve Ailelerden Beklentiler
2. Oturum: Anne-Baba Tutumları
3. Oturum: Olumlu Disiplin
4. Oturum: Etkili İletişim

5. Oturum: Oyun ve Oyuncaklar
6. Oturum: Resimli Çocuk Kitapları
7. Oturum: Kardeş Kıskançlığı
8. Oturum: Erken Çocuklukta Cinsel Gelişim

4.5.Verilerin Toplanması

Uygulanan Aile Destek Eğitim Programının ilk haftasında araştırmacı tarafından ön test, son haftasında ise son test uygulanarak veriler toplanmıştır. Eğitimden 6 ay sonra ise araştırmacı anneler ile yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirmiş ve araştırmanın bulguları nitel veriler ile desteklenmiştir.

4.6.Verilen Analizi

Nicel verilerin analizinde SPSS 21.0 paket programı kullanılarak yapılmıştır. Aile Destek Eğitim Programı'nın annelerin çocuklarıyla olan ilişkilerine ve çocuklarının sosyal davranış denetimlerine etkisinin belirlenmesinde kullanılacak istatistiksel analizin seçimi amacıyla öncelikle verilerin normal dağılıp dağılmadığı incelenmiştir. Yapılan normallik analizi sonucunda basıklık ve çarpıklık katsayıları incelenmiş, verilerin normal dağılım göstermediği ($S>1,00$; $K>1.00$) görülmüştür. Veri seti normal dağılım göstermediği için eğitim öncesi ve sonrası puan farklarının karşılaştırılmasında, bağımlı gruplar için *t*-testi yerine Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi kullanılmıştır (Büyüköztürk, 2011).

Nitel verilerin analizinde görüşme formunda bulunan sorulara anneler tarafından verilen cevaplar tek tek incelenerek kategorilendirilmiş ve analizi yapılarak yorumlanmıştır.

BÖLÜM V

BULGULAR

Bu bölümde araştırma kapsamında yapılan analiz sonuçları yer almaktadır. Analiz sonuçları aşağıda yer alan bölümlerde sunulmuştur.

5.1. Aile Destek Eğitim Programının Annelerin Çocukları İle Olan İlişkilerine Etkisinin İncelenmesi

Aile Destek Eğitim Programı'nın, annelerin Çocuk-Anne Baba Ölçeği'nden elde ettikleri puanlarda nasıl bir farklılık oluşturduğunun belirlenmesi amacıyla uygulama öncesi ve sonrasına ilişkin ortalama puanları hesaplanmış, farkların karşılaştırılmasında Wilcoxon İşaretli Sıralar testi kullanılmıştır. Annelerin Çocuk-Anne Baba İlişki Ölçeği'nden eğitim öncesi ve sonrası aldıkları puan ortalamaları Tablo 3'te sunulmuştur.

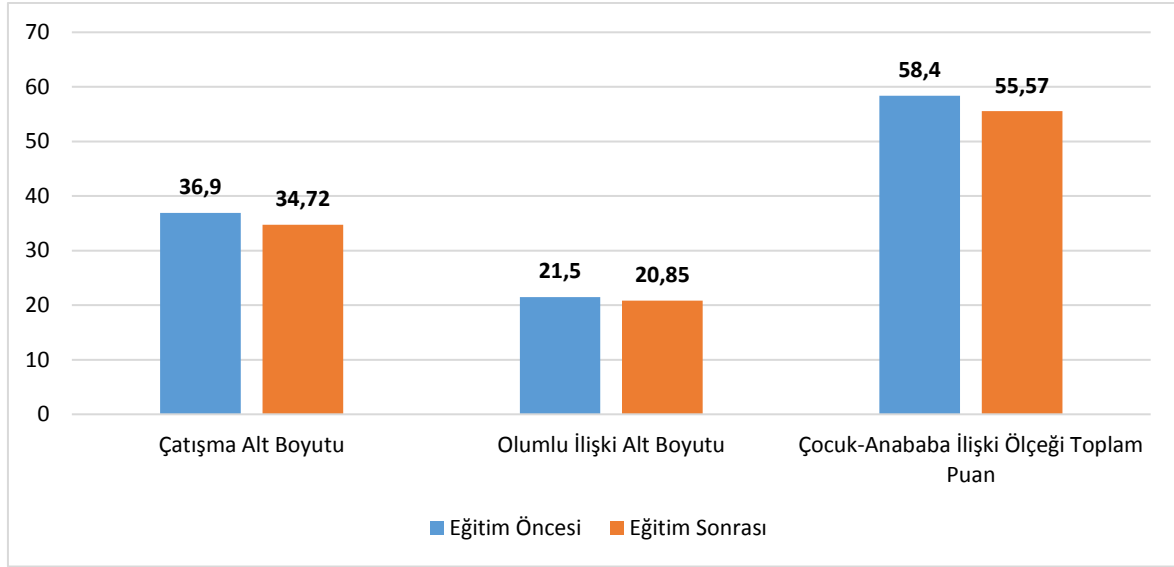
Tablo 3.

Annelerin Çocuk-Anne Baba İlişki Ölçeği'den Eğitim Öncesi ve Sonrası Aldıkları Puan Ortalamaları

Çocuk – Anne Baba İlişki Ölçeği	Eğitim Öncesi		Eğitim Sonrası	
	$\bar{x}$	Ss	$\bar{x}$	Ss
Çatışma Alt Boyutu	36,90	8,33	34,72	10,13
Olumlu İlişki Alt Boyutu	21,50	2,48	20,85	2,99
Toplam Puan	58,40	9,60	55,57	12,19

Tablo.3 incelendiğinde annelerin Çocuk-Anne Baba İlişki Ölçeği'nin çatışma alt boyutundan eğitim öncesi aldıkları puan ortalamalarının 36,90 (ss=8,33), eğitim sonrasında aldıkları puan ortalamalarının 34,72;olumlu ilişki alt boyutundan eğitim öncesi aldıkları puan ortalamalarının 21,50, eğitim sonrasında aldıkları puan ortalamalarının 20,85; Çocuk-

Anne Baba İlişki Ölçeği'nden aldıkları toplam puan ortalamalarının eğitim öncesi 58,40, eğitim sonrasında ise 55,7 olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan annelerin eğitim öncesi ve sonrasına ilişkin ortalama puanları Grafik 1'de sütun grafiği olarak sunulmuştur.

Şekil 1. Annelerin çocuk-anne baba ilişki ölçeği'nden eğitim öncesi ve sonrası aldıkları puan ortalamaları grafiği

Şekil1 incelendiğinde eğitime katılan annelerin Çocuk-Anne Baba İlişki Ölçeği'nin çatışma alt boyutundan aldıkları puan ortalamalarında 2,18 puanlık, olumlu ilişki alt boyutundan aldıkları puan ortalamalarında ,65 puanlık ve ölçeğe ilişkin toplam puanlarında 2,83 puanlık bir azalış olduğu görülmektedir. Çocuk-Anne Baba İlişki Ölçeği'nden alınan puan arttıkça çocuk ve anne baba arasındaki ilişki olumsuzlaşmakta, puan azaldıkça çocuk ve anne baba arasındaki ilişki olumlu olarak artmaktadır. Dolayısıyla verilen eğitim sonrasında, annelerin çocuklarıyla olan ilişkilerinde, olumlu yönde, düşük düzeyde bir artış olduğu söylenebilir.

Annelerin Çocuk-Anne Baba İlişki Ölçeği'nden ve alt boyutlarından eğitim öncesi ve sonrası aldıkları puanlar arasındaki farkın anlamlılığına ilişkin Wilcoxon işaretli sıralar testi sonuçları Tablo 4'de sunulmuştur.

Tablo 4.

Annelerin Çocuk-Anne Baba İlişki Ölçeği'ne İlişkin Uygulama Öncesi ve Sonrası Puanlarına Ait Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

Çocuk – Anne Baba İlişki Ölçeği	Uygulama Sonrası – Uygulama Öncesi	N	$\bar{x}$	Sıra Toplamı	z	p
Çatışma Alt Boyutu	Negatif Sıra	7	11,00	77,00	-,967	,334
	Pozitif Sıra	8	5,38	43,00		
	Eşit	3				
Olumlu İlişki Alt Boyutu	Negatif Sıra	10	8,75	87,50	-1,016	,310
	Pozitif Sıra	6	8,08	48,50		
	Eşit	2				
Toplam Puan	Negatif Sıra	10	10,00	100,00	-1,113	,266
	Pozitif Sıra	7	7,57	53,00		
	Eşit	1				

*Pozitif sıralar temeline dayalı

Tablo. 4’de yer alan Wilcoxon işaretli sıralar testi sonuçları incelendiğinde, araştırmaya katılan annelerin Çocuk-Anne Baba İlişki Ölçeği’nin çatışma alt boyutundan ($z=-,967$, $p>.05$) olumlu ilişki alt boyutundan ($z=-1,016$, $p>.05$) ve ölçeğin toplamından ($z=-1,113$, $p>.05$) eğitim öncesi ve sonrası aldıkları puanların anlamlı olarak farklılaşmadığı görülmüştür. Bir başka deyişle, Aile Destek Eğitim Programı’nın annelerin çocuklarıyla olan ilişkilerine etkisine bakıldığında nicel verilere yansıyan bir değişim olmadığı görülmektedir.

5.2. Aile Destek Eğitim Programının, Annelerin Çocuklarına İlişkin Sosyal Davranış Denetim Düzeylerine Etkisinin İncelenmesi

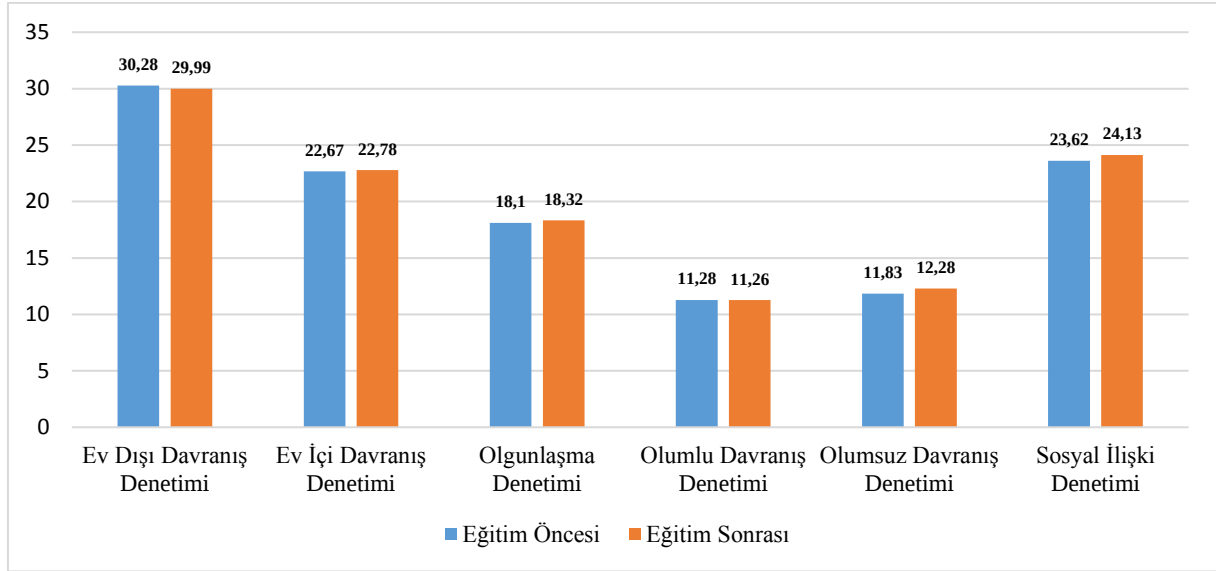
3-6 Yaş Grubu Olan Anneler İçin Aile Destek Eğitim Programı’nın, annelerin Aile Sosyal Davranış Denetimi Ölçeği’nden elde ettikleri puanlarda nasıl bir farklılık oluşturduğunun belirlenmesi amacıyla uygulama öncesi ve sonrasına ilişkin ortalama puanları hesaplanmış, farkların karşılaştırılmasında Wilcoxon işaretli sıralar testi kullanılmıştır. Annelerin Aile Sosyal Davranış Denetimi Ölçeği’nden eğitim öncesi ve sonrası aldıkları puan ortalamaları Tablo 5’de sunulmuştur.

Tablo 5.

Annelerin Aile Sosyal Davranış Denetim Ölçeği'nden Eğitim Öncesi ve Sonrası Aldıkları Puan Ortalamaları

Aile Sosyal Davranış Denetim Ölçeği	Eğitim Öncesi		Eğitim Sonrası	
	$\bar{x}$	Ss	$\bar{x}$	Ss
Ev Dışı Davranış Denetimi	30,28	2,76	29,99	2,90
Ev İçi Davranış Denetimi	22,67	2,06	22,78	2,41
Olgunlaşma Denetimi	18,10	1,96	18,32	1,36
Olumlu Davranış Denetimi	11,28	,67	11,26	1,17
Olumsuz Davranış Denetimi	11,83	1,94	12,28	1,46
Sosyal İlişki Denetimi	23,62	1,90	24,13	1,94

Tablo 5’de sunulan, annelerin Aile Sosyal Davranış Denetim Ölçeği’nden eğitim öncesi ve eğitim sonrası aldıkları puan ortalamaları incelendiğinde; Ev dışı davranış denetimi alt boyutunda annelerin eğitim öncesi aldıkları ortalama puanları 30,28 (ss=2,76) iken eğitim sonrasında ortalama puanlarının 29,99 (ss=2,90) olduğu; Ev içi davranış denetimi alt boyutunda annelerin eğitim öncesi aldıkları ortalama puanları 22,67 (ss=2,06) iken eğitim sonrasında ortalama puanlarının 22,78 (ss=2,41) olduğu; Olgunlaşma denetimi alt boyutunda annelerin eğitim öncesi aldıkları ortalama puanları 18,10 (ss=1,96) iken eğitim sonrasında ortalama puanlarının 18,32 (ss=1,36) olduğu; Olumlu davranış denetimi alt boyutunda annelerin eğitim öncesi aldıkları ortalama puanları 11,28 (ss=,67) iken eğitim sonrasında ortalama puanlarının 11,26 (ss=1,17) olduğu; Olumsuz davranış denetimi alt boyutunda annelerin eğitim öncesi aldıkları ortalama puanları 11,83 (ss=1,94) iken eğitim sonrasında ortalama puanlarının 12,28 (ss=1,46) olduğu; Olumsuz davranış denetimi alt boyutunda annelerin eğitim öncesi aldıkları ortalama puanları 23,62 (ss=1,90) iken eğitim sonrasında ortalama puanlarının 24,13 (ss=1,94) olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan annelerin eğitim öncesi ve sonrasına ilişkin ortalama puanları Grafik 2’de sütun grafiği olarak sunulmuştur.

Şekil 2. Annelerin aile sosyal davranış denetimi ölçeği’den eğitim öncesi ve sonrası aldıkları puan ortalamaları grafiği

Şekil2 incelendiğinde araştırmaya katılan annelerin Aile Sosyal Davranış Denetimi Ölçeği’nin ev içi davranış denetimi alt boyutundan aldıkları puan ortalamalarında ,11 puanlık; olgunlaşma denetimi alt boyutunda ,22 puanlık; olumsuz davranış denetimi alt boyutunda ,45 puanlık; sosyal ilişki denetimi alt boyutunda , 51 puanlık bir artış olduğu, ev dışı davranış denetimi ve olumlu davranış denetimi alt boyutlarında ise sırasıyla ,29 ve ,02 puanlık bir azalma olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, araştırmaya katılan annelerin Aile Sosyal Davranış Denetimi Ölçeği’nden eğitim öncesi ve sonrasında birbirine çok yakın puanlar aldıkları söylenebilir.

Annelerin Aile Sosyal Davranış Denetim Ölçeği’nin alt boyutlarından eğitim öncesi ve sonrası aldıkları puanlar arasındaki farkın anlamlılığına ilişkin Wilcoxon işaretli sıralar testi sonuçları Tablo 6’de sunulmuştur.

Tablo 6.

Annelerin Aile Sosyal Davranış Denetim Ölçeği'nden Uygulama Öncesi ve Sonrası Puanlarına Ait Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

Aile Sosyal Davranış Denetim Ölçeği	Uygulama Sonrası Uygulama Öncesi	N	$\bar{x}$	Sıra Toplamı	z	p
Ev Dışı Davranış Denetimi	Negatif Sıra	8	9,13	73,00	-,744*	,457
	Pozitif Sıra	7	6,71	47,00		
	Eşit	3				
Ev İçi Davranış Denetimi	Negatif Sıra	7	8,21	57,50	-,144**	,886
	Pozitif Sıra	8	7,81	62,50		
	Eşit	3				
Olgunlaşma Denetimi	Negatif Sıra	7	8,50	59,50	-,445**	,657
	Pozitif Sıra	9	8,50	76,50		
	Eşit	2				
Olumlu Davranış Denetimi	Negatif Sıra	3	5,67	17,00	-,146**	,884
	Pozitif Sıra	5	3,80	19,00		
	Eşit	10				
Olumsuz Davranış Denetimi	Negatif Sıra	4	7,63	30,50	-1,067**	,286
	Pozitif Sıra	9	6,72	60,50		
	Eşit	5				
Sosyal İlişki Denetimi	Negatif Sıra	4	9,13	36,50	-1,012**	,311
	Pozitif Sıra	10	6,85	68,50		
	Eşit	4				

* pozitif sıralar temeline dayalı, ** negatif sıralar temeline dayalı

Tablo 6'de yer alan Wilcoxon işaretli sıralar testi sonuçları incelendiğinde, araştırmaya katılan annelerin Aile Sosyal Davranış Denetimi Ölçeği'nin ev dışı davranış denetimi ($z=-,744$, $p>.05$), ev içi davranış denetimi ($z=,144$, $p>.05$), olgunlaşma denetimi ($z=-,445$, $p>.05$), olumlu davranış denetimi ($z=-,146$, $p>.05$), olumsuz davranış denetimi ($z=-1,067$, $p>.05$) ve sosyal ilişki denetimi ($z=-1,012$, $p>.05$) alt boyutlarından eğitim öncesi ve sonrası aldıkları puanların anlamlı olarak farklılaşmadığı görülmüştür. Bir başka deyişle, 3-6 Yaş Grubu Olan Anneler İçin Aile Destek Eğitim Programı'nın annelerin çocuklarına ilişkin sosyal davranış denetimi düzeylerine bakıldığında nicel verilere yansıyan bir değişim olmadığı görülmektedir.

5.3. Yarı-yapılandırılmış Görüşme Formunun İncelenmesi

Çalışma grubundaki annelere uygulanan yarı-yapılandırılmış görüşme formuna verilen cevaplar soru sırasına göre incelenmiş olup aşağıda ulaşılan bulgular belirtilmiştir.

- **Soru 1.Genel anlamda verilen destek eğitimini faydalı buldunuz mu? Düşünceleriniz nelerdir?**

Annelerin tamamı verilen destek eğitimi hakkında görüşlerini belirtirken eğitimden çok memnun kaldıklarını ve aile eğitiminin tekrarlanması istediklerini belirtmişlerdir. Annelerin görüşlerinden örnekler aşağıda verilmiştir.

A1: *Fazlasıyla memnun kaldım. Çocukların verdikleri tepkilere yüzeysel değil daha ayrıntılı bakmam gerektiğini anladım.*” demiştir.

- **Soru 2. “3-6 Yaş Grubu Çocuğu Olan Anneler İçin Destek Eğitim Programı” sonrasında çocuğunuzla ilişkinizde bir değişiklik oldu mu?**

Annelerin tamamı destek eğitiminin çocuklarıyla olan ilişkisine olumlu yönde etkisinin büyük olduğunu ve eğitimin çocuklarıyla olan ilişkilerine oldukça faydalı olduğunu söylemişlerdir. Annelerin görüşlerinden örnekler aşağıda verilmiştir.

A3:” *Özellikle çocuk gelişimi açısından çok faydalı oldu. Doğru bildiğim yanlışları düzeltme imkanı buldum. Bu onlarla olan ilişkilerime de yansıdı.*” demiştir.

A2:” *Tabii ki oldu. Çocuklarımla daha çok zaman geçiriyorum artık. İlişkilerimiz daha iyi oldu.*” demiştir.

- **Soru 3. Çocuğunuzun ev içi davranışlarında (yemek yeme,uyku saati,temizlik vb.) uyguladığınız denetim yollarında bir değişiklik oldu mu?**

Annelerin ev içi davranış denetim yollarındaki değişimlerine bakıldığında; annelerden dördü uyku denetiminde, annelerin dördü temizlik-düzen denetiminde, annelerin ikisi ise yemek yeme davranışını denetlemelerinde değişim yaşadıklarını belirtmişlerdir. Annelerin görüşlerinden örnekler aşağıda verilmiştir.

A5:” *Küçük kızım 1,5 yaşında olduğu için ben onunla daha çok ilgilenmek zorunda kaldım. O yüzden büyük kızımın babası ilgilendi. Bundan dolayı uyku saatinde çok sıkıntı yaşadık. Uyumak istemiyordu babası da ağlata ağlata uyutuyordu önceden. Artık büyük kıza da zaman ayırıyorum. Onu yatırmadan önce masal anlatıyorum uyuması gerektiğini söylüyorum.*” demiştir.

A6:” *Kızım da oğlum da yemek konusunda beni çok üzdüler. Her akşam kavga ederek yerlerdi. Takıntılı olduğumdan illa yemeden kaldırmazdım. Kurstan sonra 1-2 hafta zorlamadım hiç. Artık kendileri yiyorlar.*” demiştir.

A10: “Çocuklarımla birlikte zaman geçiriyorum artık. Temizliğe bile yardım ediyorlar bazen tabii onlara kolay iş yaptırıyorum. Önceden ellerini sürdürmezdim. Beraber yapınca hoşlarına gidiyor.” demiştir.

- **Soru 4. Çocuğunuzun ev dışı davranışlarında (park, misafirlik, oyun oynama, giysi kullanımı vb.) uyguladığınız denetim yollarında bir değişiklik oldu mu?**

Annelerin ev dışı davranış denetimlerindeki değişimlerine bakıldığında annelerden altısı önceden daha müdahaleci olduklarını şimdiyse çocuklarını daha özgür bıraktıklarını belirtmişlerdir. Annelerden dördü ise önceden ev dışında geçirecekleri zaman konusunda çocukları tarafından zor durumda bırakıldıkları şimdi ise ev dışına çıkmadan çocuklarıyla konuştuklarını, onları bilgilendirdiklerini ve beraber kural belirledikleri için sorun yaşamadıklarını belirtmişlerdir. Annelerin görüşlerinden örnekler aşağıda verilmiştir.

A6:” Önceden çocuklarımla hiçbir yere gitmezdim. Kimse çocuklarımdan şikayetçi olmasın diye. Çünkü çocuklarımla sürekli yaramazlık yapacaklarını düşünürdüm. Ama aslında çocukların her zaman öyle olmayacağını öğrendim. Hala biraz tereddütlüyüm giderken ama eskisi gibi kısıtlamıyorum.” demiştir.

A10: “Parkta çok uzun süre kalmak için ağlardı kızım. Şimdi çıkmadan söylüyorum anlaşıyoruz.” demiştir.

- **Soru 5. Bir ebeveyn olarak çocuğunuzun yaşına uygun işleri nasıl yaptığı, başka çocuklarla kendisinden beklenen ilişkileri nasıl kurduğu konusunda davranışlarına yaptığınız denetim yollarında bir değişiklik oldu mu?**

Annelerin çocuklarının yaşına uygun işleri nasıl yaptığı, başka çocuklarla kendisinden beklenen ilişkileri nasıl kurduğu konusunda davranışlarına yaptığı denetim yollarındaki değişikliklere bakıldığında annelerin dördü çocuğunu yaşına uygun işler yapma konusunda cesaretlendirdiklerini belirtmişlerdir.

Annelerin dördü önceden çocuklarından beklentilerinin yüksek olduğunu bu yüzden çocuklarını sürekli karşılaştırdıklarını ve üzdüklerini artık böyle yapmadıklarını belirtmişlerdir.

Annelerden biri çocuğunun rahatça yaşamasına müsaade ettiğini önceden bu konularda çok zorladığını artık serbest bıraktığını söylerken diğer anne de çocuğunun özellikle geç konuşması yüzünden çok üzüldüğünü daha sonra eğitimde her çocuğun gelişiminin farklı

olduğunu öğrendiğinden onu artık zorlamadığını belirtmiştir. Annelerin görüşlerinden örnekler aşağıda verilmiştir.

A8:” Yaşının gerektirdiği şeyleri yapabilen bir kızım var. Onu daha da cesaretlendirmeye çalışıyorum.” demiştir.

A9:” Kızıma biraz yaşının üstünde işler yaptırmaya çalışıyordum ona iyilik yaptığım zannederek. Halbuki yanlışmış. Artık onu zorlamıyorum.” demiştir.

A4:” Çocuklarımın rahatça yaşamalarına izin veriyorum artık. Çocuklarımın daha çok sorumluluk almalarına müsaade ediyorum.” demiştir.

A3:” Oğlum neden konuşamıyor diye çok kafama takmışım. Hatta size de söylemişim. Ama sizden her çocuğun farklı zamanda konuşabileceğini öğrenince rahatladım. Arkadaşlarıyla oynarken çocuğuma çok müdahale etmiyorum.” demiştir.

• **Soru 6. Çocuğunuz yaptığı ve sizin olumlu bulduğunuz davranışları pekiştirmekte kullandığınız denetim yollarında değişiklik oldu mu?**

Annelerin çocuğunuz yaptığı ve sizin olumlu bulduğunuz davranışları pekiştirmekte kullandığınız denetim yollarındaki değişimlerine bakıldığında annelerin üçü önceden çocuklarına hediye alacakları konusunda söz verdiklerini ama yapmadıklarını şimdi ise daha tutarlı olup sözlerini tuttuklarını belirtmişlerdir.

Annelerden dördü önceden hediyelerin sadece maddi hediyeler olabileceğini düşündüklerini şimdi ise manevi hediyeler de olabileceğini öğrendiklerini belirtmişlerdir.

Annelerden üçü ise çocuklarının olumlu davranışlarını pekiştirmek için çocukların çok sevdikleri aktiviteleri yapmalarına müsaade ettiklerini belirtmişlerdir. Annelerin görüşlerinden örnekler aşağıda verilmiştir.

A5: “Önceden bunu yaparsan sana hediye alacağım derdim ama almazdım. Artık ona verdiğim sözleri tutuyorum ve alacağım dersem alıyorum.” demiştir.

A8:” Olumlu davranışlarını pekiştirmek için küçük küçük hediyeler alıyordum hala alıyorum ama onlara hediyelerin sadece maddi olmayacağını da öğretmeye çalışıyorum. Mesela birlikte parka gitmenin ve zaman geçirmenin de bir ödül olacağını söylüyorum ya da kocaman bir sarılmanın.” demiştir.

A2: “Oğlumun çok sevdiği çizgi filmi izlemesine izin veriyorum.” demiştir.

- **Soru 7. Çocuğunuzun yaptığı ve olumsuz/yanlış bulduğunuz (alışverişte eşyaları elleme, döke saça yemek yeme gibi) davranışa izin vermemeniz ve müdahale etmeniz, bu yönde yaptığınız davranış denetiminde değişiklik oldu mu?**

Annelerin çocuklarının yaptığı ve olumsuz/yanlış bulduğunuz (alışverişte eşyaları elleme, döke saça yemek yeme gibi) davranışlarına izin vermemeleri ve müdahale etmeleri, bu yönde yaptıkları davranış denetimlerindeki değişikliklere bakıldığında annelerden beşi çocuklarıyla konuşarak sebebini öğrenmeye çalıştıklarını belirtmişlerdir.

Annelerden üçü çocuklarıyla beraber koydukları kurallar olduğunu ve olumsuz davranışların bu sayede azaldığını belirtmişlerdir.

Annelerden ikisi ise çocuklarının olumsuz davranışlarını azaltmak için sevdiği aktivitelerden mahrum bırakma yoluna başvurdıklarını belirtmişlerdir. Annelerin görüşlerinden örnekler aşağıda verilmiştir.

A4: “Yalnız konuşup hallediyoruz. Önceden daha çok sinirliydim. Çocuğuma sebebini bile sormadan bağırırdım. Artık önce sebebini öğrenmeye çalışıyorum. Sakince onu dinliyorum.” demiştir.

A5: “Kızım ne zaman markete gitsek oyuncak almak için ağlar. Beni çok bunaltırdı. Ağlaya ağlaya sürükleyerek eve gelirdik. Marketteki herkes de bize bakıyordu. Birçok seferde mecburen oyuncak alıp gelirdik. Eve gelince bağırır çağırırdım ona. Bir de para yetiştiremiyorduk. Maddi durumumuz malum. Sizin önerinizle karşıma aldım konuştum kızımı. Asla beni anlayacağını düşünmezdim ama artık markete giderken kurallarımız olduğunu biliyor.” demiştir.

A7: “Oğlumun çok sevdiği çizgi filmi izlemesine izin veriyorum.” demiştir.

- **Soru 8. Çocuğunuzun ailesi ve başkalarıyla olan sosyal ilişkilerinin ve iletişiminin ebeveynleri tarafından denetiminde değişiklik oldu mu?**

Annelerin çocuklarının ailesi ve başkalarıyla olan sosyal ilişkilerinin ve iletişiminin ebeveynleri tarafından denetimindeki değişikliklerine bakıldığında annelerden beşinin çocuklarını sosyal olmaları konusunda desteklediklerini belirtmişlerdir.

Annelerden dördü bu konuda önceden daha ısrarcı olduklarını şimdi ise çocuklarını bu konuda zorlamadıklarını belirtmişlerdir.

Annelerden biri ise çocuğunu yabancılar konusunda daha çok bilgilendirdiğini ve çocuğunun kendisini koruması konusunda onu tembihlediğini belirtmiştir. Annelerin görüşlerinden örnekler aşağıda verilmiştir.

A9: “Çocukların sosyalleşmesini önemsiyordum ama kurstan sonra daha çok önemsemeye başladım.” demiştir.

A5.: “Kızım çok konuşkandır o yüzden bazen sus diye kızardım. Bu ona zarar veriyormuş bilmezdim. Artık onu kısıtlamıyorum.” demiştir.

A10: “Özellikle kızıma her çağırmanın yanına gitmemesi gerektiğini öğrettim. Allah korusun cinsel taciz olur falan diye basitçe anlattım sayenizde bunu da atlattık.” demiştir.

BÖLÜM VI

TARTIŞMA VE ÖNERİLER

6.1. Tartışma

Annelerin, Aile Destek Programı'ndan önce ve sonra sorulan sorulara verdikleri yanıtlar incelenerek değerlendirilmiştir. Annelerin “Aile Destek Eğitim Programı”ndan önce ve sonra uygulanan “Çocuk Ana-Baba İlişki Ölçeği”nden aldıkları puanlar incelendiğinde puanların olumlu olarak değişmesiyle birlikte istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermediği tespit edilmiştir.

Annelerin “Aile Destek Eğitim Programı”ndan önce ve sonra uygulanan “Aile Sosyal Davranış Denetimi Ölçeği”nden aldıkları puanlar incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermediği tespit edilmiştir.

Annelerin araştırmanın nicel verilerinde eğitim programı sonrası puanlarının artmamasının nedeni bilinçlilik düzeylerinin artmasıyla ilişkilendirilebilir. Anneler bilinçlilik düzeyleri arttıkça bilgilerinden emin olamayacaklarını düşünerek tereddüde düşebilir bu nedenle bilgilerini yansıtamamış olabilirler. Nitekim nitel verilerde olumlu sonuç çıkması da aslında bu sonucu desteklemektedir. Çünkü nitel verilerde anneler eğitim programı sonrası kendilerini geliştiklerini belirtmişlerdir. Aile eğitiminin temel amacı, anne-babaların kendilerine olan güvenlerini kazandırma, çocuklarının gelişimleri üzerine ihtiyaç duydukları, bilgi ve becerileri arttırmak ve özellikle babaları da eğitime aktif olarak katmaktır. Ayrıca anne-babalar, anne-babalığın farklı yönleri hakkında bilgi sahibi yapmak, onları hak ve sorumlulukları konusunda bilinçlendirmek de aile eğitiminin amaçlarındandır (Gür ve Kurt, 2011, s. 35). Çocuğun anne-babadan kalıtım yoluyla aldığı özelliklerin nasıl şekilleneceği, ne kadar gelişeceği ve daha sonraki yaşantısını nasıl

etkileyeceği; ailenin sosyo-ekonomik ve sosyo kültürel özelliklerine, çocuklarıyla ve birbirleriyle olan ilişkilerine, çocuk yetiştirme tutumlarına, rol model olma şekillerine ve eğitim konusundaki bilgileri gibi aile ortamıyla ilgili birçok etkene bağlıdır. Bu nedenlerle çocuğun yetiştirilmesinin tesadüfi durumlara bırakılmadan bilinçli ortamlarda yapılması gerekmektedir(Üstünoğlu,1991, s. 121-122).

Annelerin programdan sonra kendilerini geliştirdiklerine dair görüşlerinin nicel sonuçlara yansımaması programın yoğunluğu ve programın süresiyle de ilgili olabilir.. Nitel verilere bakıldığında anneler bilgilerini geliştirdiklerini ve bunları davranışa dönüştürdüklerini belirtmişlerdir.Ayrıca son testler eğitimin hemen ardından yapıldığı için anneler bilgileri hemen davranışa dönüştürememiş ve içselleştirememiş olabilirler. Zira nitel verilerin analizi amacı ile yapılan görüşmeler için bırakılan zaman aralığında annelerin bilgileri içselleştirdikleri ve davranışa dönüştürdükleri analizler sonucunda görülmüştür. Çocuğun gelişiminde, eğitiminde, sosyal ilişkilerinde etkisinin büyük olduğu şüphesiz kabul edilen ailenin eğitilmesi de büyük önem arz etmektedir. Demircioğlu (2012) yaptığı araştırmasında aile eğitimi programının aile işlevleri, anne-baba tutumları ve çocuğun gelişimi üzerinde olumlu etkilerinin olduğu sonucuna ulaşmıştır. Yılmaz Bolat (2011) yaptığı araştırmasında anne-baba eğitiminin 5-6 yaş çocuğa sahip olan anne-babaların çocuk yetiştirme tutum ve davranışları üzerinde etkili olduğunu saptamıştır.

Nitel değerlendirmelerin daha belirgin sonuçlar çıkardığı ve eğitim programının etkisini daha detaylı ve kültüre özgü etkileri daha iyi yansıtabildiği düşünüldüğünde Aile Destek Programı'ndan altı ay sonra programın etkililiğinin yeniden incelenmesi için yapılan görüşmede ise çocuğuyla iletişimi ve Aile Destek Eğitim Programı'nın etkililiği konusunda düşüncelerini şu şekilde belirtmişlerdir:

A1: “Aile Destek Programından fazlasıyla memnun kaldım. Çocukların verdikleri tepkilere yüzeysel değil daha ayrıntılı bakmam gerektiğini anladım. Çocuklarımla olan ilişkilerimde artış oldu. Özellikle cinsel gelişim konusunda çok etkisi oldu. Çocuğum artık bana rahatça soruyor ve ben de öğrenmesi gerektiği kadarını söylüyorum”

A2: “Programı faydalı buldum, kızıma karşı olumlu yönde değiştim. Çocuğuma uyum sağlamayı öğrendim.”

A3: “Özellikle çocuk gelişimi açısından eğitim, çok faydalı oldu. Doğru bildiğim yanlışları düzeltme imkanı buldum. Bu onlarla olan ilişkilerime de yansdı.”

A4: “Eğitimi çok yararlı buldum. Önceden çocuklarımla ilişkimde hep sinirliydim. Yaramazlık yaptıklarında çok sinirlenirdim. Onları dinlemeden hemen kızardım. Artık daha sakinim. İlişkilerimiz artık daha iyi.”

A5: “Aldığım eğitim sayesinde çocuklarımla daha çok zaman geçiriyorum artık. İlişkilerimiz daha iyi oldu.”

A6: “Eğitim çok yararlıydı. Kardeşini çok kıskanan oğlumla ilişkimde gelişme oldu.”

A7: “Programda özellikle cinsel eğitiminizden memnun kaldım. Çocuğuma nasıl anlatacağım diye korkuyordum. Önceden çocuğumla doğru düzgün ilgilenmiyormuşum bile yeni anladım.”

A8: “Aldığım eğitimle birlikte çocuğuma daha iyi bir anne olduğumu düşünüyorum.”

A9: “Çocuklarımla ilişkilerim daha iyi. Büyük oğlum doğmadan önce de bu kursa gelmiş olsaydım.”

A10: “Eğitim çok faydalı oldu. Çocuğumla daha fazla etkili zaman geçiriyorum.”

Annelerin tamamı verilen destek eğitiminden memnun kaldıklarını ve tekrarlanmasını istediklerini belirtmiş olup, destek eğitiminin çocuklarıyla olan ilişkisine faydalı olduğunu ifade etmişlerdir.

Annelerin verdikleri cevaplar incelendiğinde Aile Destek Programı’nın verimli olduğu ve annelerin çocuklarıyla nitelikli ilişki kurma noktasında ilerlemeler kaydettiği belirtilmiştir. Sırmabıyıklı (2017) araştırmasında aile eğitimlerinin önemsendiği, yaygınlaştırılması gerektiği ve hatta zorunlu olması gerektiğini ifade etmiştir. Holt (2006) araştırmasında aile eğitim programlarının aileler üzerinden önemli bir etkiye sahip olduğunu belirlemiştir. Bu sonuçlar araştırma bulgularını desteklemektedir.

Aile eğitimi, ailelerin çocuklarına beceri kazandırmaları için onlarla zaman geçirmelerine fırsat sunar (Benson, Karlof ve Siperstein, 2008, s. 48). Aile eğitimi yoluyla anne-babalar çocuklarına beceri ve kavram kazandırma yollarını öğrenmekte, çocuklarıyla ilgili ortaya

çıkabilecek olası problemlere önlem alma ve bu problemleri çözme becerilerine de sahip olabilmektedirler (Varol,2016, s. 49). Aile eğitim programlarının temel amacı, ailelerin çocuk yetiştirme noktasında daha bilinçli olması, çocuk gelişimine yönelik bilgi ve becerilerin artırılması, olumsuz davranışların ortadan kaldırılması ve çocuklara yönelik olumlu tutumların geliştirilmesi gibi konuları içermektedir (Tezel Şahin ve Cevher Kalburan, 2009). Literatür açıklamalarına bakıldığında annelere yönelik gerçekleştirilen eğitimlerin çocuklarıyla olan ilişkilerini güçlendireceği ve eğitimler sayesinde istendik yönde davranış değişikliklerinin sağlanabileceği anlaşılmaktadır.

Yapılan araştırmalarda annelerin aile eğitimlerinin faydalı olduğu ve çocuk-ebeveyn ilişkisini güçlendirdiği bulgularını desteklediği belirlenmiştir. Yapılan son testler de annelere düzenlenen “Aile Destek Programı”nın ön testlerdeki sonuçlarla benzer olması, eğitimden altı ay sonra yapılan yarı yapılandırılmış görüşmede ise eğitim programının etkili olduğunun anlaşılması ise annelerin eğitim programında öğrendiği becerilerini hemen özümseyemedikleri ve aradan geçen altı aylık süreden sonra yapılan görüşmede öğrendiklerini daha iyi yansıttıkları söylenebilir.

Aile Destek Programı’ndan önce ve sonra annelerin Aile Sosyal Davranış Denetim Ölçeği “Ev İçi, Ev Dışı, Olgunlaşma, Olumlu Davranış, Olumsuz Davranış ve Sosyal İlişki Denetimi” alt boyutları puan ortalamaları arasında anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Aile Destek Programı’ndan altı ay sonra ev içi denetime yönelik yapılan görüşmede anneler, “Çocuğunuzun ev içi davranışlarında (yemek yeme, uyku saati, temizlik vb.) uyguladığınız denetim yollarında bir değişiklik oldu mu?” sorusuna, düşüncelerini şu şekilde belirtmişlerdir:

A1: *“Uyku konusunda sıkıntı yaşıyordum aile büyüklerimiz etkili oluyordu önceden. Artık misafir gelse dahi uyuması gerektiğini söyleyebiliyorum.”*

A2: *“Temizlik konusunda gerekli denetimleri sağlayabildim.”*

A3: *“Çocuklarımla üzerinde daha etkili ve verimli oldum. Onlar daha düzenli oldular.”*

A4: *“Özellikle yemek yeme konusunda değişiklik oldu. Çocuğuma zorla yemek yedirmiyorum.”*

A5: “Kızım eskiden ağlayarak uyurdu, şimdi ise masal anlatıyorum ve uyuması gerektiğini söylüyorum.”

A6: “Uyku konusunda eğitimde öğrendiklerimi uyguluyorum.”

A7: “Kızım da oğlum da yemek konusunda beni çok üzdüler. Her akşam kavga ederek yerlerdi. Takıntılı olduğumdan illa yemeden kaldırmazdım. Kurstan sonra 1-2 hafta zorlamadım hiç. Artık kendileri yiyorlar.”

A8: “Çocuklarımla birlikte zaman geçiriyorum artık. Temizliğe bile yardım ediyorlar bazen onlara kolay iş yaptırıyorum. Önceden ellerini sürdürmezdim. Beraber yapınca hoşlarına gidiyor.”

A9: “Bizim ev hayatımız sürekli dur yapma demekle geçerdi. Yine de yaparlardı. Artık rahat bıraktım ve daha az yaramazlık yapıyorlar.”

A10: “Uyku konusunda denetimimi değiştirdim.”

Annelerin ev içi davranış denetim yollarındaki değişimlerine bakıldığında; annelerden dördü uyku denetiminde, annelerin dördü temizlik-düzen denetiminde, annelerin ikisi ise yemek yeme davranışını denetlemelerinde değişim yaşadıklarını belirtmişlerdir. Aile eğitimi Bogenschneider ve Johnson’e (2004, s. 21) göre, anne-babanın bilgi ve becerilerini geliştirerek, çocukların gelişimine ve yaşanan problemlerle olumlu başa çıkabilmeyi temel alan programlar bütünüdür. Demircioğlu (2012, s. 1) ailenin çocuklarının yaşamı üzerinde önemli bir etkisi olduğunu belirtmektedir. Ailenin çocuğa yaklaşımı, çocuğun davranışlarının şekillenmesinde etkili olmaktadır. Saifer ve Ellis’te (2000, s. 8) çocukların ebeveynlerinin alışkanlıklarını, çevreyle kurduğu iletişimi ve davranışlarını gözlemleyip, kendi davranışlarını şekillendirdiğini ifade etmektedir. Çalışmada “annelerin yemek yeme, uyku saati ve temizlik gibi ev içi davranışlardaki denetimlerini değiştirdiği görülmektedir. Annelerin çocuklarıyla birlikte ev içi davranışlarda denetim yöntemlerini değiştirerek çocuklarıyla birlikte hareket etmeleri, onlara karşı daha hoşgörülü olmaları ve çocuklarını zorlamamalarının, çocuklarının yemek ve uyku gibi davranışlarında olumlu değişime sebep olmuştur. Annelere yönelik düzenlenen eğitim programında öğrendikleri bilgi ve becerilerin kullanılması, annelerin ev içi denetimlerinde olumlu yönde gelişime imkan sağladığı görülmektedir. Bu durum ise literatürde yapılan açıklamaları destekler niteliktedir.

“Çocuğunuzun ev dışı davranışlarında (park,misafirlik ,oyun oynama, giysi kullanımı vb.) uyguladığınız denetim yollarında bir değişiklik oldu mu ?” sorusuna verilen yanıtlar şu şekildedir:

A1: “ *Aşırı müdahaleci bir anneymişim. Artık daha rahat bırakıyorum.*”

A2: “*Çocuğuma karşı bulunduğum uyarılarda daha dikkatliyim. Çok kısıtlamayı sevmiyorum.*”

A3: “*Dışarıda onları artık kontrollü olarak daha özgür bırakıyorum. Çünkü biraz da nasıl davranmaları gerektiğini bilebilmelerini istiyorum.*”

A4: “*Önceden çocuklarımla hiçbir yere gitmezdim. Kimse çocuklarımdan şikayetçi olmasın diye. Çünkü çocuklarımla sürekli yaramazlık yapacaklarını düşünürdüm. Ama aslında çocukların her zaman öyle olmayacağını öğrendim. Hala biraz tereddütlüyüm giderken ama eskisi gibi kısıtlamıyorum.*”

A5: “*Kızım tek başına oynamayı seven bir çocuk o yüzden misafirlğe gittiğimizde ya da başka bir yerde beni çok zorlamaz. Ama artık gitmeden önce onunla konuşuyorum. Nereye gideceğimizi orda neler yapabileceğini söylüyorum bu konuda daha bilinçliyim artık.*”

A6: “*Oğlum parka ya da markete gittiğinde her şeye saldırıyor. Ama şimdi gitmeden önce konuşuyoruz. Beraber kural belirleyince sıkıntı çıkmıyor.*”

A7: “*Dışarıda çok kısıtlardım önceden. Sürekli dur yapma diyordum. Şimdi daha az kısıtlıyorum.*”

A8: “*Dışarıda da daha özgür bırakıyorum artık.*”

A9: “*Evden dışarı çıkarken kuralları konuşmamız lazım diyorum. Beraber konuşunca sorun olmuyor. Önceden böyle değildi.*”

A10: “*Parkta çok uzun süre kalmak için ağlardı kızım. Şimdi çıkmadan söylüyorum anlaşıyoruz.*”

Annelerin ev dışı davranış denetimlerindeki değişimlerine bakıldığında, annelerden altısı önceden daha müdahaleci olduklarını şimdi ise çocuklarını daha özgür bıraktıklarını belirtmişlerdir. Annelerden dördü ise önceden ev dışında geçirecekleri zaman konusunda çocukları tarafından bunaltıldıklarını şimdi ise ev dışına çıkmadan çocuklarıyla

konuştuklarını, onları bilgilendirdiklerini ve beraber kural belirledikleri için sorun yaşamadıklarını ifade etmişlerdir. Annelerin aldıkları eğitimle birlikte aşırı müdahaleden kaçınmaları, çocuklarıyla nitelikli iletişim kurmaları ve kuralları çocuklarıyla birlikte belirlemeleri park, misafirlik, oyun oynama ve giysi kullanımı gibi alanlarda denetim yollarında değişikliğe gittiklerini göstermektedir. Aile eğitim programlarıyla ebeveynlerin çocuk ya da çocuklarına becerilerle kavramları öğretebilme, davranış kontrolünün sağlanması için gerekli tekniklerin kazandırılması amaçlanmaktadır (Küçüker, 1993, s. 23). Aile eğitim programlarının temel amacı, ailelerin çocuk yetiştirme noktasında daha bilinçli olması, çocuk gelişimine yönelik bilgi ve becerilerin artırılması, olumsuz davranışların ortadan kaldırılması ve çocuklara yönelik olumlu tutumların geliştirilmesi gibi konuları içermektedir (Tezel Şahin ve Cevher Kalburan, 2009, s. 2). Nicholson ve arkadaşları (2002) yaptıkları araştırmada aile eğitim programına katılan ailelerin, aile eğitim programına katılmayanlara göre sözel ve bedensel cezalandırma, öfke ve stres düzeylerinde anlamlı bir azalma gözlenmiş ve daha az çocukta davranış problemleri saptanmıştır. Gunderson (2004) aile eğitimi programının çocukların olumlu davranışlarını geliştirmeye ve anne-babanın çocuk temelli stresini azaltmaya katkısı olduğunu; stres yönetimi programının ise anne-baba temelli stresi azaltmaya katkısı olduğunu belirlemiştir. Simpkins ve arkadaşları (2006) araştırmasında aile eğitim programlarının annenin sıcaklık ile ilgili algısını olumlu yönde etkilendiği fakat çatışma ile ilgili algısı üzerinde anlamlı bir etkinin olmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca annenin çocuğun eğitimine katılımının, eğer anne-çocuk arasında sıcak bir iletişim varsa, çocuğun başarısını önemli ölçüde arttırdığı belirlenmiştir. Holt (2006) araştırmasında eğitim programının aileler üzerinde etkili olduğunu belirlemiştir.

Yapılan çalışmalar incelendiğinde ise aile eğitim programları sayesinde annelerin bilgi ve becerilerinde artış olması, bu durumun çocukların ev dışı alanlarda denetimlerinde de olumlu tutum geliştirmelerine olanak sağlayacağı ifade edilmektedir. Bu ifadeler, araştırmada elde edilen bulguları ile benzerlik göstermektedir.

Bir ebeveyn olarak çocuğunuzun yaşına uygun işleri nasıl yaptığı, başka çocuklarla kendisinden beklenen ilişkileri nasıl kurduğu konusunda davranışlarına yaptığınız denetim yollarında bir değişiklik oldu mu?” sorusuna verilen yanıtlar şu şekildedir:

A1: “ Çocuklarımın rahatça yaşamalarına izin veriyorum artık. Çocuklarımın daha çok sorumluluk almalarına müsaade ediyorum.”

A2: “Yaşının gerektirdiği şeyleri yapabilen bir kızım var. Onu daha da cesaretlendirmeye çalışıyorum.”

A3: “Çocuklardan beklentim yaşları düzeyinde. Onları çok zorlamayı sevmiyorum. Çocukluklarını daha özgür yaşamalarının daha önemli olduğunu düşünüyorum artık.”

A4: “En çok bu konuda mutluyum. Çünkü kızımı sürekli diğer çocuklarla karşılaştırarak onu üzdüğümün farkında değildim. Bu kurs sayesinde öğrendim. Her çocuk farklıdır. Hepsinin aynı işi yapabilmesini beklemiyorum artık. Çocukluğunu yaşamasını istiyorum biraz da. Çünkü ben yaşayamadım.”

A5: “Kızıma biraz yaşının üstünde işler yaptırmaya çalışıyordum ona iyilik yaptığım zannederek. Halbuki yanlışmış. Artık onu zorlamıyorum.”

A6: “Oğlum neden konuşamıyor diye çok kafama takmışım. Hatta size de söylemişim. Ama sizden her çocuğun farklı zamanda konuşabileceğini öğrenince rahatlardım. Arkadaşlarıyla oynarken çocuğuma çok müdahale etmiyorum.”

A7: “Kızım hemen arkadaş bulur kendisine zaten ama oğlum yapamıyordu. Onunla bir oyun oynadım sizin dediğiniz gibi. Arkadaş bulmayı anlattım. Şimdi daha iyi.”

A8: “Basit temizliği yapıyorlar. Çok mutlu oluyorlar iş becerdim diye.”

A9: “Çocuklarımdan fazla şey beklemişim özellikle büyük oğlumdan öyle. Çok üzülüyorum şimdi keşke kurs o zaman da olsaymış. Küçüğü zorlamıyorum hiç.”

A10: “Kızım yaşına uygun işleri yapar. Hatta beni bazen şaşırtır. Ben onu takdir ettiğimi ona özellikle söylüyorum ama artık.”

Annelerin çocuklarının yaşına uygun işleri nasıl yaptığı, başka çocuklarla kendisinden beklenen ilişkileri nasıl kurduğu konusunda davranışlarına yaptığı denetim yollarındaki değişikliklere bakıldığında annelerin dördü çocuğunu yaşına uygun işler yapma konusunda cesaretlendirdiklerini belirtmişlerdir.

Annelerin dördü önceden çocuklarından beklentilerinin yüksek olduğunu bu yüzden çocuklarını sürekli karşılaştırdıklarını ve üzdüklerini artık böyle yapmadıkların belirtmişlerdir.

Annelerden biri çocuğunun rahatça yaşamasına müsaade ettiğini önceden bu konularda çok zorladığını artık serbest bıraktığını söylerken diğer anne de çocuğunun özellikle geç konuşması yüzünden çok üzüldüğünü daha sonra eğitimde her çocuğun gelişiminin farklı olduğunu öğrendiğinden onu artık zorlamadığını belirtmiştir.

Yalman (2014) tarafından yapılan araştırmada eğitim programlarının annelerin yetkinlik ve iletişim becerilerini artırdığı tespit edilmiştir. Annelerin bu programlar sayesinde daha bilinçli ve çocukların eğitimine katılma konusunda daha istekli oldukları belirlenmiştir. Gürşimşek, Girgin ve Vural (2006) ise araştırmasında annelere verilen eğitimin çocukların motor gelişimi, çizim becerilerinde, sosyal ve duygusal gelişimlerinde iyileşmeye olanak sağladığı belirlenmiştir. Bazı aileler çocuklarına karşı baskıcı ve otoriter biçimde davranarak onları kontrol altına almaktadır. Böylelikle denetimle ve üstünlükle gücünü gösterdiğine inan aileler, çocuklarını istedik davranışları sergilemesi yönünde sürekli uyarılmaktadır. Bu tarz ailelerde iletişimin niteliği son derece düşüktür (Steinberg ve Silk, 2002, s. 12). Oktay (2007, s. 52)'a göre okul öncesi dönemde ailelerin çocuklarını sevgi, saygı ve hoşgörü çerçevesinde yetiştirmeleri, uyarıcı zenginliğinin olması, çocukların farklı öğrenme ortamıyla karşılaşmasına olanak sağlanması, olumlu aile tutumlarıyla davranışların sergilenmesi, çocukların gelişimini sağlıklı tamamlaması ve birey olabilmelerini sağlaması açısından oldukça önemlidir. Araştırmada yapılan görüşmeler sonucunda verilen cevaplar dikkate alındığında, annelere verilen eğitim programının, çocuğunun yaşına uygun işleri nasıl yaptığı ve başka çocuklarla kendisinden beklenen ilişkileri nasıl kurduğu konusunda davranışlarına yapılan denetim biçiminin sağlıklı bir şekilde gerçekleştiği görülmektedir.

“Çocuğunuz yaptığı ve sizin olumlu bulduğunuz davranışları pekiştirmekte kullandığınız denetim yollarında değişiklik oldu mu?” sorusuna verilen yanıtlar şu şekildedir:

A1: “ Önceden şımarmasınılar diye aferin falan demiyordum. Artık daha farklıyım.”

A2: “Önceden bunu yaparsan sana hediye alacağım derdim ama almazdım. Artık ona verdiğim sözleri tutuyorum ve alacağım dersem alıyorum.”

A3: “Olumlu davranışlarını pekiştirmek için küçük küçük hediyeler alıyordum hala alıyorum ama onlara hediyelerin sadece maddi olmayacağını da öğretmeye çalışıyorum. Mesela birlikte parka gitmenin ve zaman geçirmenin de bir ödül olacağını söylüyorum ya da kocaman bir sarılmanın.”

A4: “Kızım evimizin karşısındaki parka gitmeyi hep isterdi. Tamam yemeğini ye götüreceğim derdim ama her seferinde de götürmezdim. Artık verdiğim sözü tutuyorum ve götürüyorum.”

A5: “Kızımın yatağının başına sizin önerinizle bir kalp yapıştırdık. Güzel bir davranış yaptığında içine yapıştırma veriyorum ondan yapıştırıyor. Kalbin tamamı dolduğunda istediği bebeği alacağım.”

A6: “ Oğlumun çok sevdiği çizgi filmi izlemesine izin veriyorum.”

A7: “Ödül deyince ben hep bebek çikolata cips diye bilirdim. Biz öyle büyüdük gördük çünkü. Ama siz dediniz ya çocuklara bunu biz öğretiyoruz diye. Hediyelerin bazen de manevi olacağını dedim onlara. Mesela sarılmak öpmek dedim. Arada çikolata da alıyorum yine.”

A8: “Ödül hediye nedir bilmezdim önceden. Çocuklar ister ben de bir alırsam iki almazdım. Artık ufak tefek alıyorum söz verince.”

A9: “Olumlu derken iyi bir şey yapınca hep şeker verirdim. Dişleri çürüdü oğlumun. Şimdi hep şeker diye ağlıyordu. Beraber oyun oynamanın da hediye olduğunu öğrendim.”

A10: “Olumlu yapınca sevdiği oyunu telefondan oynamasına izin veriyordum önceden. Artık başka şeyler yapıyorum. Mesela istediği boyama kitabını alıyorum.”

Annelerin çocuğunuz yaptığı ve sizin olumlu bulduğunuz davranışları pekiştirmekte kullandığınız denetim yollarındaki değişimlerine bakıldığında annelerin üçü önceden çocuklarına hediye alacakları konusunda söz verdiklerini ama yapmadıklarını şimdi ise daha tutarlı olup sözlerini tuttuklarını belirtmişlerdir.

Annelerden dördü önceden hediyelerin sadece maddi hediyeler olabileceğini düşündüklerini şimdi ise manevi hediyeler de olabileceğini öğrendiklerini belirtmişlerdir.

Annelerden üçü ise çocuklarının olumlu davranışlarını pekiştirmek için çocukların çok sevdikleri aktiviteleri yapmalarına müsaade ettiklerini belirtmişlerdir.

Ebeveynlerin çocuğuna kavram ve beceri öğretebilmesi için çocukların davranışlarının kontrol edilebilir olması gerekmektedir. Ebeveynlerin çocuklarının davranış kontrollerinin sağlanmasına çoğu zaman yetersiz kaldığı, çeşitli zorluklarla mücadele etmesi gerektiği ve birçok kez ceza-eleştiriye başvurduğu belirtilmektedir. Ebeveynler tarafından eğitim programlarından elde ettiği becerilerle davranış kontrolünü sağlayabilmesi için ceza yerine olumlu pekiştirme kullanmasının daha faydalı olacağı bildirilmektedir (DeMario ve Crowle 1994, s. 536; Friman ve Altman, 1990, s. 251). Alakoç Pirpir (2011) tarafından yapılan araştırmada annelere yönelik hazırlanan eğitim programının annelerin bilgi ve beceri düzeyinde artış sağladığı; çocukların ise hazır bulunuşluk seviyelerini artırdığı belirlenmiştir. Örneklemi oluşturan annelerin aldıkları eğitim programıyla birlikte bilgi ve beceri düzeyinde artış olması, annelerin olumlu davranışları pekiştirme noktasında doğru şekilde kullanması literatürde yapılan açıklamalarla uyum içerisinde olduğu görülmektedir.

“Çocuğunuzun yaptığı ve olumsuz/yanlış bulduğunuz (alışverişte eşyaları elleme, döke saça yemek yeme gibi) davranışa izin vermemeniz ve müdahale etmeniz, bu yönde yaptığınız davranış denetiminde değişiklik oldu mu?” sorusuna verilen yanıtlar şu şekildedir:

A1: “ Yalnız konuşup hallediyoruz. Önceden daha çok sinirliydim. Çocuğuma sebebini bile sormadan bağıırdım. Artık önce sebebini öğrenmeye çalışıyorum. Sakince onu dinliyorum.”

A2: “Önceden ani tepkiler veriyordum. Hemen sinirlenişordum. Artık daha sakinim.”

A3: “Olumluya çevirmek için onlarla sağlıklı iletişim kurmaya çalışıyorum. Sebebini öğrenmeye çalışıyorum. Bunu oyun oynayarak yapıyorum.”

A4: “Benim kızıma döke saça yemek yemesin aman etraf kirlenmesin diye hep babaannesi yemek yedirirdi. Ben de bir şey demezdim. Ama artık serbest bırakıyorum. Bir de dışarıda da çok kısıtlamıyorum artık.

A5: “Kızım ne zaman markete gitsek oyuncak almak için ağlar. Beni çok bunalırdı. Ağlaya ağlaya sürükleyerek eve gelirdik. Marketteki herkes de bize bakıyordu.

Birçok seferde mecburen oyuncak alıp gelirdik. Eve gelince bağıır çağırırdım ona. Bir de para yetiştiremiyorduk. Maddi durumumuz malum. Sizin önerinizle karşıma aldım konuştum kızımı. Asla beni anlayacağını düşünmezdim ama artık markete giderken kurallarımız olduğunu biliyor.”

A6: *“Kötü bir şey yapınca da o çizgi filmi izlemesine izin vermiyorum.”*

A7: *“Olumsuz bir şey olunca, olumluya dönsün diye uğraşıyorum artık. Önceden ağlarsa bağıırırdım.”*

A8: *“Çok sinirli biriydim hala öyleyim ama sabırlı olmayı öğrendim.”*

A9: *“Ablamın oğlu markette onu hep darlardı. Ondan dolayı çocukları pek markete götürmezdim. Şimdi kuralları konuşuyoruz. Sorun olmuyor.”*

A10: *“Olumsuz yapınca da kızar bağıırırdım o da ağlardı. Hiç niye yaptın demezdim. Bazen de vururdum ona. Artık soruyorum ve vurmuyorum.”*

Annelerin çocuklarının yaptığı ve olumsuz/yanlış bulduğunuz (alışverişte eşyaları elleme, döke saça yemek yeme gibi) davranışlarına izin vermemeleri ve müdahale etmeleri, bu yönde yaptıkları davranış denetimlerindeki değişikliklere bakıldığında annelerden beşi çocuklarıyla konuşarak sebebini öğrenmeye çalıştıklarını belirtmişlerdir.

Annelerden üçü çocuklarıyla beraber koydukları kurallar olduğunu ve olumsuz davranışların bu sayede azaldığını belirtmişlerdir.

Annelerden ikisi ise çocuklarının olumsuz davranışlarını azaltmak için sevdiği aktiviteleri yapmalarına müsaade etmediklerini belirtmişlerdir.

Demircioğlu (2012) yaptığı araştırmasında annelere yönelik düzenlenen aile eğitim programlarında, annelerin çocuklarını yetiştirme davranışlarında iyileşme olduğu ve aile fonksiyonlarında da artış olduğu tespit edilmiştir. Gunderson (2004) araştırmasında aile eğitimi programının çocukların olumlu davranışlarını geliştirmeye ve anne-babanın çocuk temelli stresini azaltmaya katkısı olduğunu belirlemiştir. Nicholson ve arkadaşları (2002) yaptıkları çalışmada aile eğitim programına dahil olan ailelerin, programa katılmayanlara oranla sözel ve bedensel cezalandırma, öfke ve stres düzeylerinde anlamlı bir azalma gözlenmiş ve daha az çocukta davranış problemleri saptanmıştır. İstenmedik yönde davranış sergileyen çocuklara kurallar hatırlatılır ve çocukların belirlenmiş olan kurallara

uyumasını istenir. Oluşturulan kurallar çocukların yetiştirilme tarzında belirleyici rol oynamaktadır (Ural ve diğerleri, 2015, s. 457). Ebeveynlerin kuralları uygularken ve oluşturulan kuralları sürdürürken izin verici ya da kısıtlayıcı olması, çocuklarının gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir. Denetleyici, katı, aşırı hoşgörölü ve kural koymayan tutumların benimsenmesi, çocuk gelişimini en olumsuz etkileyen ebeveyn tutumlarından (Darling ve Steinberg, 1993, s. 490). Araştırmada da aile eğitim programı sonrasında annelerin olumsuz/yanlış bulunan davranışa izin verilmemesi ve müdahale edilmesine yönelik davranış denetimlerinde değişim olduğu görölmektedir. Yapılan araştırmalarda da aile eğitim programları sayesinde ebeveynlerin daha işlevsel çocuk yetiştirdiği ve olumlu pekiştirmeyi sıklıkla kullandıkları görölmektedir. Annelerin eğitim programı sonrasında çocuklarıyla daha fazla iletişim kurduğu, kuralları çocuklarıyla birlikte belirlediği ve ceza verilmesi gerektiğinde ise sevdiği bir etkinlikten mahrum bırakmayı kullandıkları görölmektedir.

“Çocuğunuzun ailesi ve başkalarıyla olan sosyal ilişkilerinin ve iletişiminin ebeveynleri tarafından denetiminde değışiklik oldu mu?” sorusuna verilen yanıtlar şu şekildedir:

A1: “Önceden daha çok denetimliydim. Artık daha rahat bırakıyorum.

A2: “Bunu çok istiyorum. Zaten sosyal olan bir kızım var ama yaşı ilerledikçe de bu huyu devam etsin istiyorum. Ona bazen uyarılarda bulunuyorum ama onu asla zorlamıyorum.”

A3: “Çocukların sosyalleşmesini önemsiyordum ama kurstan sonra daha çok önemsemeye başladım.”

A4: “Ben değil ama kaynanam çok yapar. Hadi kızım teyzelerin elini öp der. Kendini sevdirmezse kızıma hep kızardı ben de bir şey diyemezdim. Ama sizden öğrendikten sonra kızım kendini sevdirmek istemediğinde asla zorlanmıyor artık.”

A5: “Özellikle kızıma her çağırmanın yanına gitmemesi gerektiğini öğrettim. Allah korusun cinsel taciz olur falan diye basitçe anlattım sayenizde bunu da atlattık.”

A6: “Oğlum başkalarının yanında çok konuşmayı sevmezdi. Gitmeden önce nereye gideceğimizi ve kimlerin olduğunu söylüyorum. Ondan sonra orda çocuk var deyince zaten gider gitmez oyuna başlıyor artık.”

A7: “Oğluma arkadaşlık kurması için yardım ediyorum.”

A8: “Çocuklarımı zorlamıyorum. Yabancılara karşı dikkatli olun diye uyarıyorum.”

A9: “Çocuklarımın kendileri arkadaş bulsun istiyorum ama onları zorlamıyorum.”

A10: “Kızım çok konuşkandır o yüzden bazen sus diye kızardım. Bu ona zarar veriyormuş bilmezdim. Artık onu kısıtlamıyorum.”

Annelerin çocuklarının ailesi ve başkalarıyla olan sosyal ilişkilerinin ve iletişiminin ebeveynleri tarafından denetimindeki değişikliklerine bakıldığında annelerden beşinin çocuklarını sosyal olmaları konusunda desteklediklerini belirtmişlerdir.

Annelerden dördü bu konuda önceden daha ısrarcı olduklarını şimdi ise çocuklarını bu konuda zorlamadıklarını belirtmişlerdir.

Annelerden biri ise çocuğunu yabancılar konusunda daha çok bilgilendirdiğini ve çocuğunun kendisini koruması konusunda onu tembihlediğini belirtmiştir.

Ömeroğlu (1999) aile eğitimlerinin çocuğu yetiştiren kişiyi desteklemek, ebeveynin çocuğuna zengin uyarıcı ortamlar hazırlamasını sağlamak, ebeveynin çocuğuyla olan ilişkisini geliştirmeyi amaçladığını ifade etmektedir. Çocukların sosyal ve eğitsel gelişimleri için ailenin önemi büyüktür. Aileler aile eğitimleriyle çocukların eğitim ihtiyaçlarına destek olarak, gelişimlerini sağlıklı biçimde destekleyebilirler (Fox ve Binder 1990, s. 192). Aileler, eğitim programlarının yardımıyla çocukların sosyal ve iletişim becerileri kazanmalarına yardımcı olabilmektedir (Coleman ve Apts, 1991, s. 37). Yapılan araştırmada da annelerin aile eğitim programıyla birlikte çocukların sosyal ilişkilerine daha fazla önem vermeye başladığı ve çocukları sosyalleşmeleri noktasında zorlamadıkları belirlenmiştir. Bu durum ise literatürle benzer sonuçların olduğunu göstermektedir.

6.2. Öneriler

Araştırmadan elde edilen sonuçlar çerçevesinde araştırmacılara ve eğitimcilere aşağıdaki öneriler sunulabilir.

- Araştırmanın örneklemini 3-6 yaş arası çocuğa sahip olan 18 anne oluşturmaktadır. Araştırma sonucunun genellenebilmesi için örneklemin genişletilerek, farklı sosyokültürel özelliğe sahip annelere ulaşılabilir.

- Aile destek eğitim programının süresi ve kapsamı genişletilerek ailelerin daha fazla konuda bilinçlenmesi sağlanabilir.
- Aile destek programlarının anne-çocuk ilişkisine yansımalarının net biçimde tespit edilebilmesi için yapılandırılmış gözlem ile farklı ölçme yöntemlerinden faydalanılabilir.
- Aile destek programının etkisinin incelenmesi için araştırmada tek grup oluşturulmuştur. Büyük şehirlerde yapılacak araştırmalarda deney ve kontrol grupları oluşturulup grupların benzerliği sağlanarak daha farklı değişkenlerle (kültürel farklılıklar, yaşam deneyimleri, sosyoekonomik düzey vb.) farklı araştırmalar yapılabilir.
- Aile destek eğitim programına sadece anneler katılmıştır. Çocuğun eğitiminde ve gelişiminde babaların da etkisi düşünüldüğünde anne-babanın çift olarak katılacağı eğitim programları da planlanabilir.
- Aile destek programlarının etkileri annelerin ölçeklere ve hazırlanmış görüşme formuna verdiği cevaplarla incelenmiştir. Çocukların gözlemlenerek aile destek programının değerlendirilmesi sağlanabilir.
- Aile destek programları, ebeveynlerin bilgi ve beceri düzeyinin artırılmasında büyük rol oynamaktadır. Programların geliştirilerek yaygınlaştırılması ve her ebeveyne ulaşılması sağlanabilir.
- Çocukların sosyal, duygusal ve akademik gelişiminde aileler önemli bir role sahiptir. Aile destek programları sayesinde bilgi ve beceri düzeyi artan ebeveynlerin, çocuklarıyla etkili iletişim kurduğu ve onları gelişimsel alanlarda destekledikleri bilinmektedir. Verilen eğitimlerin sürekli olması sağlanarak, aile-çocuk ilişkisi daha üst seviyelere taşınabilir.

KAYNAKLAR

- Ağca, H. (1993). *Ailede eğitim*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Ağdemir, S. (1991). Aile ve eğitim. *Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi*, 1(1), 5-13.
- Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. (2001). *2001 yılı aile raporu*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları
- Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. (2011). *Aile yapısı araştırması*. İstanbul: Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü.
- Akcan, A. & Ergün, A. (2017). Okul öncesi dönemde saldırgan davranışın önlenmesinde bir girişim programı. *Türkiye Klinikleri Hemşirelik Bilimleri*, 9(2), 177-184.
- Akgün, E. & Yeşilyaprak, B. (2010). Çocuk anababa ilişki ölçeği Türkçe formunun geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Balikesir University Journal of Social Sciences Institute*, 13(24), 44-53.
- Akgün, E. (2008). *Anne-çocuk ilişkisini oyunla geliştirme eğitiminin anne-çocuk etkileşim düzeyine etkisi*. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Akı, E., Aral, N., Bütün Ayhan, A., Mutlu, B. (2008, Kasım). *Altı yaş grubundaki çocukların kavram gelişimleri ile görsel algılamaları arasındaki ilişkinin incelemesi*. Uluslararası Türk Halkları Çocuk Edebiyatı Kongresi'nde sunulmuş bildiri, Qafqaz Üniversitesi, Bakü/ Azerbaycan.
- Aksoy, A. B. (2005). Farklı kültürlerde ebeveynlik. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 13(2), 333-338.

- Alakoç Pirpir, D. (2011). *Anne eğitim programının 5-6 yaş çocuklarının temel eğitime hazır bulunuşluk düzeyine etkisinin incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Albayrak, M. (1994). Millet mekteplerinin yapısı ve çalışmaları 1928-1935. *Atatürk Araştırmaları Dergisi*, 29, 471-483.
- Alisinanoğlu, F.,& Kesicioğlu, O.S. (2010). Okul öncesi dönem çocuklarının davranış sorunlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi (Giresun ili örneği).*KuramsalEğitim Bilim Dergisi*, 3(1),93-110.
- Andı,F. (2014).*Okul öncesi çocuklarda öğretmen tarafından ölçülen sosyal davranış denetimi, sosyal uyum ve sosyal yeterlilik düzeylerinin, ebeveyn çocuk yetiştirme tutumları ile ilişkisinin incelenmesi*.Yüksek Lisans Tezi. Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Apaydın, Y.&Canel, N.A. (2011). *Aile eğitimi programları üzerine notlar*. Ankara:Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Arabacı,N.(2011).*Anne-baba-çocuk iletişimi değerlendirme aracının geliştirilmesi ve anne-baba-çocuk iletişiminin bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Arı, R.,Çağdaş,A.& Seçer Şahin ,Z. (2002). *Çocuk ve ergende sosyal ve ahlak gelişimi*.Ankara: Nobel.
- Arnold, D. H.,Zeljo, A., Doctoroff, G. L., &Ortiz, C. (2008). Parentinvolvement in preschool: Predictorsandtherelation of involvementttopreliteracydevelopment. *School Psychologyreview*, 37(1), 74-90.
- Avcıoğlu, H. (2005). *Etkinliklerle sosyal beceri öğretimi*. Ankara: Kök.
- Ay, F. (2015). *Aile eğitimi kurslarının yetişkin eğitimi bağlamında etkililiğinin değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Bartın Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bartın.
- Aydoğan, Y.,& Koçak, N. (2003). Okul öncesi çocukların dil gelişimlerine etki eden faktörlerin incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 159, 76-81.

- Ayyıldız, T. (2005). *Zonguldak il merkezinde 0-6 yaş çocuğu olan annelerin çocuk yetiştirme tutumları*. Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Zonguldak.
- Balcı,A.(2017). *Sosyal medya temelli anne katılım programının anne çocuk ilişkisine ve anne öğretmen işbirliği-iletişimine etkisinin incelenmesi*.Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Baran, G. (2005). Dört-beş yaş çocuklarının sosyal davranışlarının ve aile ortamlarının incelenmesi.*Çağdaş Eğitim Dergisi*, 30(321), 9-16.
- Baron, R.A., Byrne, D. & Branscombe, N.R. (2006). *Social Psychology*. Boston: Allyn and Bacon.
- Benson, P., Karlof, K.L. & Siperstein, G.N. (2008). Maternal involvement in the education of young children with autism spectrum disorders. *Autism*, 12(1), 47-63.
- Beyazkürk, D., Anlıak, S. & Dinçer, Ç. (2007). Çocuklukta akran ilişkileri ve arkadaşlık. *Eurasian Journal of Educational Research*, 26, 13-26.
- Bıçakçı, M.Y.(2004). *Annesi çalışan ve çalışmayan çocukların anne-baba tutumlarını algılamalarının ve benlik imajlarının incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi,Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Birkan, B.(2001). *Küçük adımlar kursu'nun gelişim geriliği olan çocuğa sahip annelerin küçük adımlar'ı uygulama becerilerini kazanmalarına etkisi*. Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Bogensneider, K.,& Johnson, C. (2004, February). Family involvement in education: how important is it? What can legislators do? In K. Bogensneider& E. Gross (Eds.), *A policymaker's guide to school finance: Approaches to use and questions to ask* (Wisconsin Family Impact Seminar Briefing Report No. 20, pp. 19-29). Madison: University of Wisconsin Center for Excellence in Family Studies.
- Bornstein, M.H.& Güngör, D. (2018) Gelişim biliminin kültür ve çocuk bakımı. S. Bekman & A. Aksu-Koç (Ed.) *İnsan gelişimi, aile ve kültür farklı bakış açıları içinde* (s.103-118) İstanbul: Koç Üniversitesi.

- Bozkurt, N. (1998). Ailede ve okulda: çocuk eğitiminde ödül ve cezanın yeri. *Yaşadıkça Eğitim Dergisi*, 57, 17-19.
- Bremner, G. & Fogel, A. (2001). *Blackwell handbook of infant development*. New Jersey: Blackwell.
- Brown, W. H., Odom, S. L., & Conray, M. A. (2001). An intervention hierarchy for promoting young children's peer interactions in natural environments. *Topics in Early Childhood Special Education*, 21(3), 162- 175.
- Budak, S. (2009). *Psikoloji sözlüğü* (4. basım). Ankara: Bilim ve Sanat.
- Büyüköztürk, Ş. (2011). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2017). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem.
- Can Yaşar, M. (2018). Ev merkezli programlar. (Z.F.Temel, N.Aral, ed.). *Gelişimsel destek programları, tanımlar ve programlar içinde* (235-270). Ankara: Hedef
- Cartney, K.M.C. & Phillips, D. (2007). *Blackwell handbook of early childhood development*. Malden, MA ; Oxford : Blackwell.
- Carton, J.S., Nowicki, S. & Balser, G.M. (1996). An observational study of antecedents of locus of control of reinforcement. *International Journal of Behavioral Development*, 19(1), 161-175.
- Cavkaytar, A. (1998). *Zihinsel engellilere özbakım ve ev içi becerilerinin öğretiminde bir aile eğitim programının etkililiği*. Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Cerit, T. (2007). *Ergenlerin aile ilişkilerini algılamalarının bazı değişkenlere göre incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Coleman, M. & Apts, S. (1991). Home alone risk factors. *Teaching Exceptional Children Journal*, 23(3), 36-39
- Cüceloğlu D. (1993). *İnsan ve Davranışı*. İstanbul: Sistem.
- Cüceloğlu, D. (2007). *İnsan ve davranışı psikolojinin temel kavramları*. İstanbul. Remzi

- Çağdaş, A. &Seçer, Z. (2004). *Anne-baba eğitimi*. Konya: Eğitim.
- Çağdaş, A. & Seçer, Z. (2004). *Mutlu ve sağlıklı yarınlar için anne-baba eğitimi*. Konya: Eğitim.
- Çağdaş, A. (2012). *Anne-Baba-Çocuk İletişimi*. Ankara: Eğiten.
- Çakmaklı K.(1996).*Aileler için toplumsal hizmet*. Ankara: T.C. Devlet Bakanlığı Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı.
- Çelenk, S. (2003). Okul başarısının ön koşulu: okul aile dayanışması. *İlköğretim Online Dergisi*, 2(2), 28-34.
- Çeliköz, N., Seçer, Z., Çetin, Ş. & Şen, H.Ş. (2008). Çocuk yuvası ve ailesiyle yaşayan çocukların ahlaki ve sosyal kural anlayışlarının karşılaştırılmalı olarak incelenmesi. *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23, 1-13.
- Çetin, F., Alpa Bilbay, A., & Kaymak, D. A. (2003). *Araştırmadan uygulamayaçocuklarda sosyal beceriler*. İstanbul: Epsilon.
- Çimen, N. (2009). *Okul öncesi eğitimi programı'nda altı yaş grubu çocukların sosyalbecerilerinin gerçekleşme düzeyi*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi SosyalBilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Dahlberg, G.,Moss, P., &Pence, A. R. (1999). *Beyond quality in early childhood education and care: Postmodern perspectives*. Londra: Psychology.
- Darıca, N. (2003). *Etkinlik dünyası*. İstanbul: Morpa Kültür.
- Darling, N.,& Steinberg, L. (1993). Parenting Style as Context: An Integrative Model. *Psychological Bulletin*, 113, 487-496.
- DeHart, G. B.,Sroufe, L. A. & Cooper, R. G. (2004). *Child Development: Its Nature and course*. New York: McGraw-Hill.
- Demir, E. (2011). *Aile eğitimi programlarında eğitimcilerin ve annelerin kültürel çeşitliliğe ilişkin görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Demircioğlu, H. (2012). *Altı yaşında çocuğu olan annelere uygulanan aile eğitimi programının aile işlevleri ve anne-baba tutumları ile çocuğun gelişimi üzerindeki*

- etkisinin incelenmesi. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Dinç, B. (2002). *Okul öncesi eğitimin 4-5 yaş çocuğunun sosyal gelişimine etkileri konusunda öğretmen görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Doğan, Ş. (2015). Muhafazakârlık, aile ve kadın (Çankırı örneği). *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(2), 163-193.
- Dönmez, A. (1985). Denetim odağı, kendine saygı ve üç değişken. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 10(55), 4-15.
- Edwards, A. & Warin, J. (1999) Parental involvement in raising the achievement of primary school pupils; why better? *Oxford Review Of Education*, 25(30), 325-341.
- Efe, K. (2005). *Okul öncesi eğitim çağında çocuğu olan ailelerin denetim odağı türü ve çocuklarının sosyal davranışlarını denetlemeleri arasındaki ilişki*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Efe-Azkeskin, K. & Ural, O. & Güven, G. (2011). *Ailelerin okulöncesi çocukların sosyal davranış denetimi, sosyal duygusal uyum düzeyi ve davranış sorunları*. Ulusal Okul Öncesi Eğitim Kongresi Bildiri Metni, 175-179.
- Enç, M., Çağlar D., & Özsoy, Y. (1975). *Özel eğitime giriş*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi.
- Erdoğan, Ç. & Demirkasımoğlu, N. (2010). Ailelerin eğitim sürecine katılımına ilişkin öğretmen ve yönetici görüşleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 16(3), 399-431.
- Erkan, S. (2013). Aile ve aile eğitim ile ilgili temel kavramlar. (Z. F. Temel, ed.). *Aile eğitimi ve erken çocukluk eğitiminde aile katılım çalışmaları* (2. baskı) içinde (1-48). Ankara: Anı.
- Fantuzzo, J., Gadsden, V., Li, F., Sproul, F., McDermott, P., Hightower, D., & Minney, A. (2013). Multipledimensions of family engagement in early childhood education: evidence for a short form of the family involvement questionn aire. *Early Childhood Research Quarterly*, 28(4), 734-742.

- Farmer, M. (1979). *Thefamily*(2. edition). London: Longman.
- Forthun, L.& Kaplan, M. (2008). Family nutrition: A recipe for goodcommunication. *IFAS Extension University of Florida*, 1,1-5.
- Fox, R. & Binder, M. C. (1990). Parenting; a developmental behavioral approach. *Advances in Special Education*, 78,187-201.
- Friman, P. C.,& Altman, K. (1990) “Parent use of DRI on high rate disruptive behavior: direct and collateral benefits, *Research in Developmental Disabilities*,11,249-254.
- Genez Muluk,E.(2004). *Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerin aile yapıları ve anne-çocuk ilişkisinin incelenmesi*.Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü,Ankara.
- Gezer Şen,B.(2011).*Çocuk sosyolojisi bağlamında ailelerin çocuklarına bakış açılarının değerlendirilmesi(Elazığ ili örneği)*.Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,Elazığ.
- Gizir, Z. &Baran, G. (2003). Anaokuluna devam eden dört-beş yaş çocuklarında sosyaldavranışların gelişimi ile benlik saygısı arasındaki ilişkinin incelenmesi.*Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(25), 118-133
- Goldman, B. D. &Buysse, V. (2007). Friendship in Very YoungChildren. O.N. Saracho ve B. Spodek (Ed.) *Contemporary Perspectives on Socialization and Social Development in Early Childhood Education* (s. 165-192). Charlotte: Information.
- Göktaş,İ.(2015). *Aile katılımı ve sosyal beceri eğitimi programlarının tek başına ve birlikte 4-5 yaş çocuklarının sosyal beceri anne-çocuk ilişkileri üzerindeki etkisinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü,Denizli.
- Gülay H.& Akman, B. (2009). *Okul öncesi dönemde sosyal beceriler*. Ankara: Pegem
- Gülay, H. (2009). 5-6 yaş çocuklarının sosyal konumlarını etkileyen çeşitli değişkenler. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 104–121.
- Gültekin, S. E. (2008). *5 yaş çocuklarının sosyal becerilerinin bazı değişkenler açısından değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Gür, B. S., & Kurt, T. (2011). Türkiye'de ailelerin eğitim ihtiyaçları. *Aile ve Toplum: Eğitim, Kültür ve Araştırma Dergisi*, 7(27), 33-61.
- Gür, A. (2016). *Çocuk evlerinde yaşayan çocuklar ile ailesiyle birlikte yaşayan çocukların akran ilişkileriyle sosyal davranışlarının incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Gürşimşek, I., Girgin, G. & Vural, D. E. (2006). 5-6 yaş çocukları ile annelerine verilen destekleyici eğitimin çocukların gelişimine etkisinin incelenmesi. *Eurasian Journal of Educational Research (EJER)*, 1(25), 109-118.
- Gürşimşek, I. (2002) Etkin öğrenme ve aile katılımı. İstanbul: Ya-Pa.
- Gürüz, D. & Temel Eğinli, A. (2008). *İletişim becerileri, anlamak-anlatmak-anlaşmak*. İstanbul: Nobel.
- Halisdemir, D. (2013). *Üniversite öğrencilerinin psikolojik iyi oluşları, kendini affetme düzeyleri ve geçmişe yönelik anne kabul red algıları arasındaki ilişkiler*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Hartup, W. W. (1985). Relationships and their significance in cognitive development. *Social Relationships And Cognitive Development*, 1, 66-82.
- Hay, D. F., Payne A., & Chadwick, A. (2004). Peer relations in childhood. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45(1), 84-108.
- Hay, D.F. & Pawlby, S. (2003). Prosocial Development in Relation to Children's and Mothers' Psychological Problems. *Child Development*, 74(5), 1314-1327.
- Howes, C., & Tonyan, H. (1999). Peer relations. L. Balter, & C. S. Tamis-LeMonda. (Eds.). *Child psychology: A handbook of contemporary issues* (s.143-157). USA: Psychology.
- Hughes, C., White, A., Sharpen, J. & Dunn, J. (2000). Antisocial, angry, and unsympathetic: "hard-to-manage" preschoolers' peer problems and possible cognitive influences. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 41(2), 169-179.
- İçli, G. (1997). Aile araştırmalarında yöntem ve yaklaşım. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3, 59-68.

- Kandır, A. (2001). Çocuk gelişiminde okul öncesi eğitim kurumlarının yeri ve önemi. *Milli Eğitim Dergisi*, 1(151), 102-104.
- Kandır, A.,& Alpan, Y. (2008). Okul öncesi dönemde sosyal duygusal gelişime anne-baba davranışlarının etkisi. *T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü*, 4(14), 35-39.
- Kartal, H. (2013). Erken eğitim ve destek programları. (Z.F.Temel, ed.). *Aile eğitimi ve erken - çocukluk eğitiminde aile katılımı çalışmaları içinde* (157-228). Ankara: Anı
- Kağıtçıbaşı, Ç.(2000). *Kültürel psikoloji*. İstanbul: Evrim.
- Kağıtçıbaşı, Ç.(2010). *Benlik, aile ve insan gelişimi: Kültürel psikoloji*. İstanbul: Koç Üniversitesi.
- Kanık, N.R.(1998).*Erken eğitimin down sendromlu bebeği olan annelerin stres ve anne-bebek etkileşim düzeyine etkisi*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kapıkıran, N. A., İvrendi, A. B. & Adak, A. (2006). Okul öncesi çocuklarında sosyal beceri: durum saptaması. *Pamukkale Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(3), 1-8.
- Kaya Baran, İ.(2009).*Bağlanma stillerinin evlilik ilişkisi üzerindeki etkisi*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kaymak, P.(2015).*Bağlanma stillerinin okul öncesi dönem sosyal davranışlarına etkisinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kıldan, A O. (2014). Aile içi ilişkiler ve özel durumlarda aile. (T. Güler Yıldız, ed.). *Anne baba eğitimi içinde* (55-70). Ankara: Pegem Akademi.
- Kılıç, Ç. (2010). Aile eğitim programları ve Türkiye'deki örnekleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Dergisi*, 10(1), 99-111.
- Kılıçaslan, A. (2001). *Aile fonksiyonlarının ve algılanan farklılaşmış anne-baba yaklaşımının kardeş ilişkileri üzerine etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Kılınç, F.E.(2011).*Anne eğitim programı ile anne-çocuk etkileşim programının 24-36 aylık çocukların bilişsel becerilerine ve annelerin çocuk yetiştirme davranışlarına etkisinin incelenmesi*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Kirk, R. E. (1982). *Experimental design: Procedures for the behavioral sciences*. Belmont: Brooks/Cole.
- Küçük, S. (1993). Özürlü çocuk ailelerine yönelik psikolojik danışma hizmetleri. *Özel Eğitim Dergisi*, 1(3), 23-29.
- Ladd, G. W., Kochenderfer- Ladd, B., & Coleman, C. C. (1996). Friendship quality as a predictor of young children's early school adjustment. *Child Development*, 67, 1103-1118.
- Laible, D., Carlo, G., Torquati, J. & Ontai, L. (2004). Children's representations of relationships as assessed in a doll story completion task: links to parenting, social competence, and externalizing behavior. *Social Development*, 13, 551-569.
- Ma, X., Shen, J., Krenn, H. Y., Hu, S., & Yuan, J. (2016). A meta-analysis of the relationship between learning outcome and parental involvement during early childhood education and early elementary education. *Educational Psychology Review*, 28(4), 771-801.
- Magill-Evans, J., & Harrison, M. J. (2001). Parent-child interactions, parenting stress, and developmental outcomes at 4 years. *Children's Health Care*, 30(2), 135-150.
- McClelland, M.M. & Morrison, F.J. (2003). The emergence of learning-related social skills in preschool children. *Early Childhood Research Quarterly*, 18 (2), 206-224.
- McDevitt, T. M. & Ormrod, J. E. (2007). *Child development and education*. New Jersey: Pearson.
- MEB (2013a). Okul öncesi eğitim program kitabı. <http://tegm.meb.gov.tr/dosya/okuloncesi/ooproram.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- MEB (2013b). *Aile eğitim programlarının (0-18 yaş) değerlendirilmesi araştırması*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü İzleme ve Değerlendirme Grup Başkanlığı.

- MEB (2014). *Aile eğitimi kurs programı (0-18 yaş çocuğu olan ailelere)*. Ankara: Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü.
- Morawska, A.,&Sanders, M.R. (2006). A review of parental engagement in parenting interventions and strategies to promote it. *Journal of Children's Services, 1*, 29-40.
- Navaro L. (2003). *Gerçekten beni duyuyor musun?* İstanbul: Remzi.
- Navaro, L (1999). *Çocuklarla iletişim nasıl kurulur?* İstanbul: Remzi
- Navaro, L. (1990). *Beni duyuyor musun?* İstanbul: Ya-Pa.
- Novick,R. (1999) Family involvement& beyond school based child and family, *Support Programs Northwest Regional Educational Laboratories*, Montana.
- Nyström K& Öhring K. (2004). Parenthood experinces during the child's first year: literatura review. *Journal of Advanced Nursing*, 46(3), 319-330.
- Ockey, T.L.(2008).*The parents as teachers programs and kindergarten literacy readiness*. Unpublished Thesis. Brigham Youngh University, Provo, Utah.
- Oktay, A. (2007). *Yaşamın sihirli yılları: Okul öncesi dönem*. İstanbul: Epsilon.
- Ömeroğlu,E.(1999).MEB halk eğitim merkezlerinde uygulanan anne eğitim kurslarına genel bir bakış.*Milli Eğitim Dergisi*, 10(142), 99-111.
- Öz, İ.(2004). *Anne-baba olma sanatı*. İstanbul: Melisa.
- Özdamar, K. (2002). *Paket programlar ile istatistiksel veri analizi 2*. Eskişehir: Kaan.
- Özdiker, J.B. (2002). *DEHB olan çocukların anneleriyle ilişkilerini algılamaları ile annenin çocuğunu kabullenme ve reddetme davranışlarına ait algılamaları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Özel, E.(2014). *5-7 yaş çocuğa sahip ebeveynlere verilen anne baba eğitimlerinin aile çocuk ilişkisine etkisi(Malatya ili örneği)*. Yüksek lisans tezi, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Özgüven, İ.E. (2000). *Evlilik ve aile terapisi*. Ankara: PDREM.

- Öztürk, B.(2009).*Bingöl ili örnekleminde geniş ve çekirdek aile yapılarında anne-çocuk ilişkisinin incelenmesi*.Yüksek Lisans Tezi.Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü,Ankara.
- Pianta, R. C.,& Steinberg, M. S. (1992). Teacher-child relationships and the process of adjusting to school. *New Directions for Child Development*, 57, 61-80.
- Rodkin, P. C.,& Hodges, E. V. E. (2003). Bullies and victims in the peer ecology: four questions for psychologists and school professionals. *School Psychology Review*, 32(3), 384-400.
- Saifer,S. &Ellis, D.(2000). *Strengthening family involvement*. Portland: A Guide To Resources Available From The Northwest Regional Educational Laboratory.
- San Bayhan, P. & Artan, İ. (2011). *Çocuk gelişimi ve eğitimi*.İstanbul: Morpa Kültür.
- Santos, A. J.,Peceguina, I., Daniel, J. R., Shin, N. & Vaughn, B. E. (2013). Socialcompetence in preschoolchildren: Replication of resultsandclarification of ahierarchicalmeasurement model. *Social Development*, 22, 163–179.
- Sayılır, A. &Kaya, A. (2015). Yedi-onbir yaş aile eğitim programlarının annelerin genel ebeveynlik düzeylerine etkisi. *International Journal of New Trends in Arts, Sports &ScienceEducation*, 4(1), 64-81.
- Sebanç, M. A. (2003). The friendship features of preschool children: links with prosocial behavior and aggression. *Social Development*, 12(2), 232-242.
- Sertelin, Ç. (2003). *Ebeveyn tutumlarının sosyo-kültürel yapı ve ailefonksiyonları ile ilişkisi*.Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Sırmabıyıklı, G.(2017).*MEB aile eğitimi programının eğitim materyallerinde toplumsal cinsiyet*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Steede K.(1998).*Anne babaların en çok yaptıkları 10 hata*(R.Demir,Çev.).İstanbul, Hayat.
- Steinberg, L. & Silk, J.S. (2002). Parenting adolescents. In M.H. Bornstein (Ed.) *Handbook of Parenting* (pp. 103-133). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

- Sucuka, N. & Kımnet, E.(2003).*Aile destek programlarının okul-aile işbirliğindeki önemi, gelişim ve eğitimde yeni yaklaşımlar*.İstanbul: Morpa Kültür.
- Sucuoğlu, B., Küçük S. & G. Kobal (1997). *Ev ağırlıklı erken eğitim programlarının gelişim geriliği olan bebeklerin gelişimi üzerindeki etkisinin incelenmesi*. Ankara:Karatepe.
- Sucuoğlu, N. B. (1991). *Anne babaların özel eğitim okullarını algılama biçimleri*.Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Sunar, D. & Fişek, G. (2005). Contemporary Turkish families. In J. P. Roopnarine ve U. P. Gielen (Eds.), *Families in global perspective* (pp. 169-183). Boston: Allyn & Bacon.
- Şahin, T, Turla,A.(1996,Eylül). *Okul öncesi eğitim kurumlarında yapılan anne- baba eğitim çalışmalarının incelenmesi*.II.Ulusal Eğitim Sempozyumu'nda sunulmuşbildiri,Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Şen,M.(2009).*3-6 yaş grubu çocukların sosyal davranışlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Şendil, G.& Kızıldağ, Ö. 2005. *Evlilik çatışması ve çocuk*.İstanbul: Morpa Kültür.
- Tarkoçin, S. &Tuzcuoğlu, N. (2014). Okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 48-66 aylık çocukları olan ebeveynlerin çocuklarıyla iletişim kurma düzeyleri ve davranış sorunları arasındaki ilişkinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(8), 339-354.
- Tavil, Y. Z. &Karasu, N. (2013). Aile eğitim çalışmaları: Bir gözden geçirme ve meta-analiz örneği. *Eğitim ve Bilim*, 38(168), 85-95.
- Tezel Şahin,F&Özbey,S.(2007).Aile eğitim programlarına niçin ihtiyaç duyulmuştur?aile eğitim programları neden önemlidir?.*Aile ve Toplum,Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi*,3(12),7-12.
- Tezel Şahin, F. & Cevher, N. (2006). *Aile çocuk iletişimi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi.

- Tezel Şahin, F. & Kalburan, F. N. C. (2009). Aile eğitim programları ve etkililiği: dünyada neler uygulanıyor? *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(25), 1-12.
- Tezel Şahin, F. & Özyürek, A. (2010). *Anne baba eğitimi ve okul öncesinde aile katılımı*. İstanbul: Morpa
- Tezel Şahin, F. (2014). Mother-child relation and factors affecting this relation. *International Journal of Science Culture and Sport*, 2(3), 79-88.
- Tezel Şahin, F. & Özbey, S. (2009). Okul öncesi eğitim programlarında uygulanan aile katılım çalışmalarında baba katılımının yeri ve önemi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 17(17), 30-39.
- Tezel Şahin, F. & Özyürek, A. (2011). *Anne baba eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Turan, D. E., Aral, N. (2008). A study on the visual perception behaviour of 60-71 month children in low socio-economic level who attend and do not attend preschool (Konya city sample) change and challenge in education (Edi. L. S. Woodcock). *A Theme Institute For Education And Research*, (p:87-100). Hard Back, Atiner.
- Turner, P. P., Sarason, I. G. & Sarason B. R. (2001). Exploring the link between parental acceptance and young adult adjustment. *Cognitive Therapy and Research*, 25, 185-199.
- Tuzcuoglu, N. & Tuzcuoglu, S. (2003). *Çocuğun cinsel eğitimi*. İstanbul: Morpa.
- Tümekaya, S. & Gülaçtı, F. (2010). *Erken çocukluk eğitimi*. Ankara: Nobel.
- Türnüklü, A. (2000). Eğitim bilim araştırmalarında etkin olarak kullanılabilecek nitel bir araştırma tekniği: Görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 24(24), 543-559
- Ural, O. & Efe-Azkeskin, K. (2004, Haziran-Temmuz). *Aile sosyal davranış denetim ölçeği*. I. Uluslararası Okul öncesi Eğitim Kongresi'nde sunulmuş bildiri, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Ural, O. (2013). Düünden Bugüne Aile Eğitimi. F. Temel (Ed.). *Aile eğitimi ve erken çocukluk eğitiminde aile katılım çalışmaları* (s. 50-67). Ankara: Anı.
- Ural, O., Güven, G., Efe-Azkeskin, K., Sezer, T., Yılmaz, E. & Bayındır, D. (2015). Okul öncesi dönemde çocuğu olan annelerin kabul-red düzeyleri ile sosyal davranış

- denetimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(14), 456-471.
- Ünal, F. (2015). Çocuklarla iletişim kurma. Güngör Aytar, A. (Ed.). *Etkili iletişim içinde* (s. 61-88). Ankara: Hedef CS
- Üstünoğlu, Ü. (1991). Okulöncesi dönemdeki aile eğitiminde benimsenebilecek farklı yaklaşımlar. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(1-2), 121-133.
- Varol, N. (1996). Aile eğitimi çalışmalarının planlanması. *Eğitim ve Bilim*, 1, 31-37.
- Varol, N. (2016). *Aile eğitimi*. Ankara: Kök.
- Weiss, E. M., Maciolek, L. C. & Reio, T. G. (2001). *The prevalence of anxiety and prosocial behaviors in child-centered and basic skills classrooms*. Overhead Project, Johns Hopkins University, Maryland.
- Williams, S. T., Masterson, A. M. & Ontai, L. L. (2010). Caregiver involvement in infant peer interactions: Scaffolding in a social context. *Early Childhood Research Quarterly*, 25, 251-266.
- Wood, J. J., Cowan, P. D., & Baker, B. L. (2002). Behavior problems and peer rejection in preschool boys and girls. *The Journal of Genetic Psychology*, 136(1), 72-88.
- Yaşar, F. (2009). *İlköğretimde devam eden öğrencilerin anne-çocuk ilişkisini kabul ve reddedici algılama düzeyinin annenin evlilik doyumu ve evlilik uyumu düzeyiyle ilişkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Yavuzer H. (2002). *Bedensel zihinsel ve toplumsal gelişimiyle çocuğunun ilk 6 yılı*. İstanbul: Remzi.
- Yavuzer H. (2012). *Çocuk psikolojisi*. İstanbul: Remzi.
- Yavuzer, H. (2004). *Evlilik okulu*. İstanbul: Remzi.
- Yavuzer, H. (2011). *Yaygın anne baba tutumları: Anne-baba okulu*. İstanbul: Remzi.
- Yıldız, Z. (2015). Aile eğitim programları ve "din/değer merkezli" aile eğitimi ihtiyacı. *Journal of Suleyman Demirel University Institute of Social Sciences*, 22(2), 159-183.

- Yılmaz Bolat, E. (2011). *Anne baba eğitiminin beş–altı yaş çocuğa sahip anne babaların çocuk yetiştirme tutum ve davranışlarına etkisinin incelenmesi*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Yılmaz, E., Bozgeyikli, H., Çeliköz, N., Erişen, Y. & Ülke, M. (2006). *Sınıf yönetimi*. İstanbul: Nobel.
- Zembat R.& Unutkan, P. Ö. (2001). *Okul öncesi dönemde çocuğun sosyalleşmesinde alenin yeri (aile katılım programı uygulama örnekleriyle)*. İstanbul: Ya-Pa.
- Zıllıoğlu, M.(1993). *İletişim nedir?* Eskişehir: Cem.
- Zoylan, E.O (2005). *Engelli kardeşe sahip olan ve olmayan bireylerin kardeşilişkilerinin belirlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi SosyalBilimler Enstitüsü, Bolu.

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR..